

90-3
718

Dieva Mērkāķis

Guntis Zariņš ir parādījis sevi kā apdāvinātu rakstnieku jau periodikā, kur iespiesti viņa stāsti, kas lasītāju arvien iepriecinājuši ar savu svaigumu. Viņa spēju drošs apliecinājums ir arī stāstu un noveļu krājums Dieva mērkāķis.

Šo stāstu saturam izmantoti notikumi, kuŗu centrā nolikts cilvēks ar tā lielo pārdzīvojumu dažādību. Titulstāstā „Dieva mērkāķis” pavīd ikkatrā cilvēkā, arī skeptiķī, paslēptā klusā ilgošanās pēc brīnuma, pēc kaut kā vairāk, nekā apnicīgā ikdienu spēj dot. Arī pārējos stāstos kopā ar dažkārt tīri reālistisko tēlojumu atrodam daudz ideālisma, ticības cilvēkam un tā labākajām tieksmēm. Tā tas ir stāstā „Mirstošā pilsēta”, kuŗā cauri šausmām vijas draudzības, varonības un īstas cilvēcības spožais pavediens. Stāstā „Nodevējs” pašaizsargāšanās tieksme novedusi cilvēku līdz viszemākajai rīcībai, taču kritiskajā brīdī viņa uzvar cēlākās jūtas — uzpurēšanās. Pat čekas ierēdnī stāstā „Tikai viena kļūda” vēl ir paslēpusies kāda sīka cilvēcības stīga, kas dotajos apstākļos, protams, pazudina viņu pašu.

(Turpinājums uz pēdējā vāka)

DIEVA
MĒRKĀĶIS

TILTS

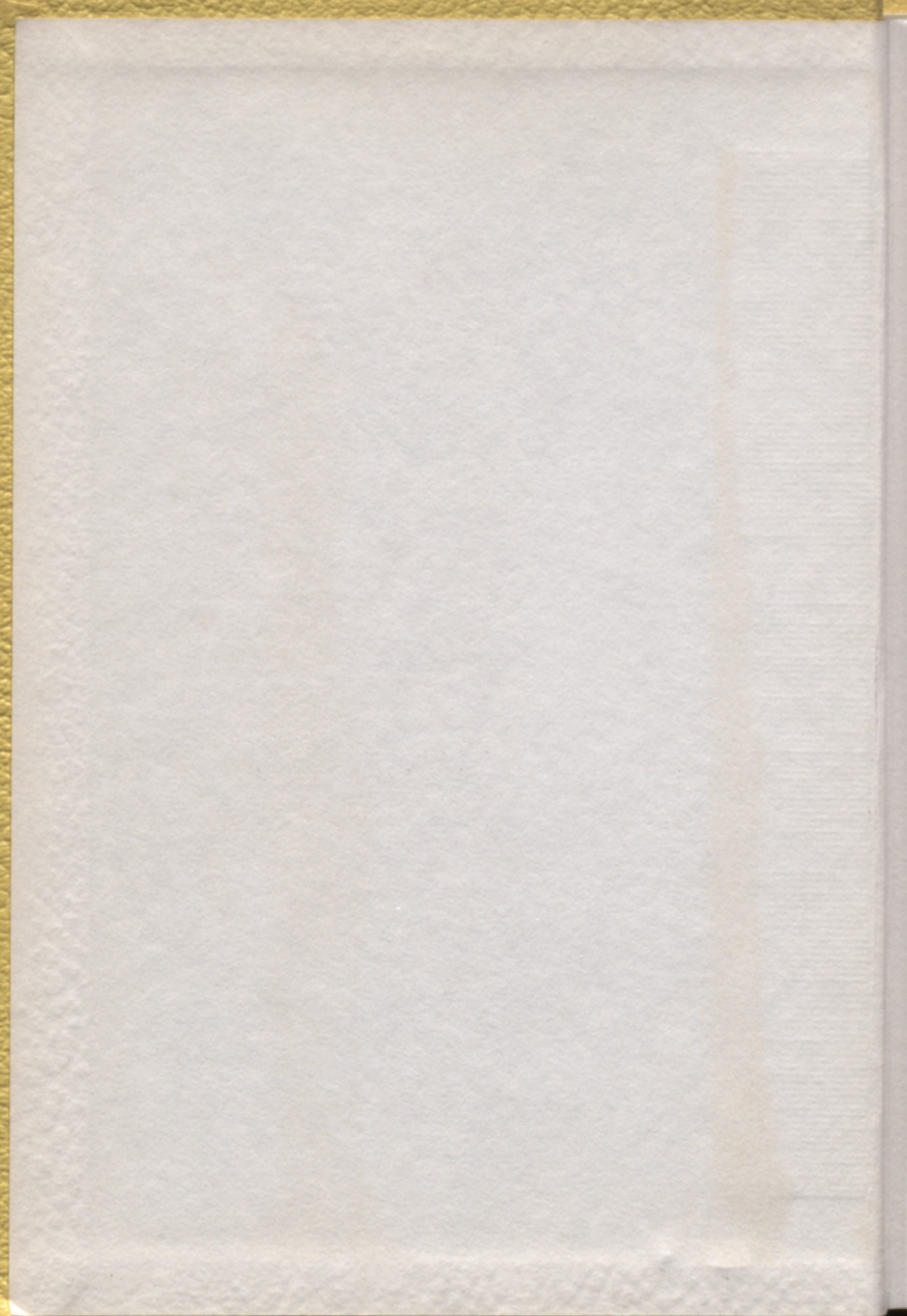
90-3

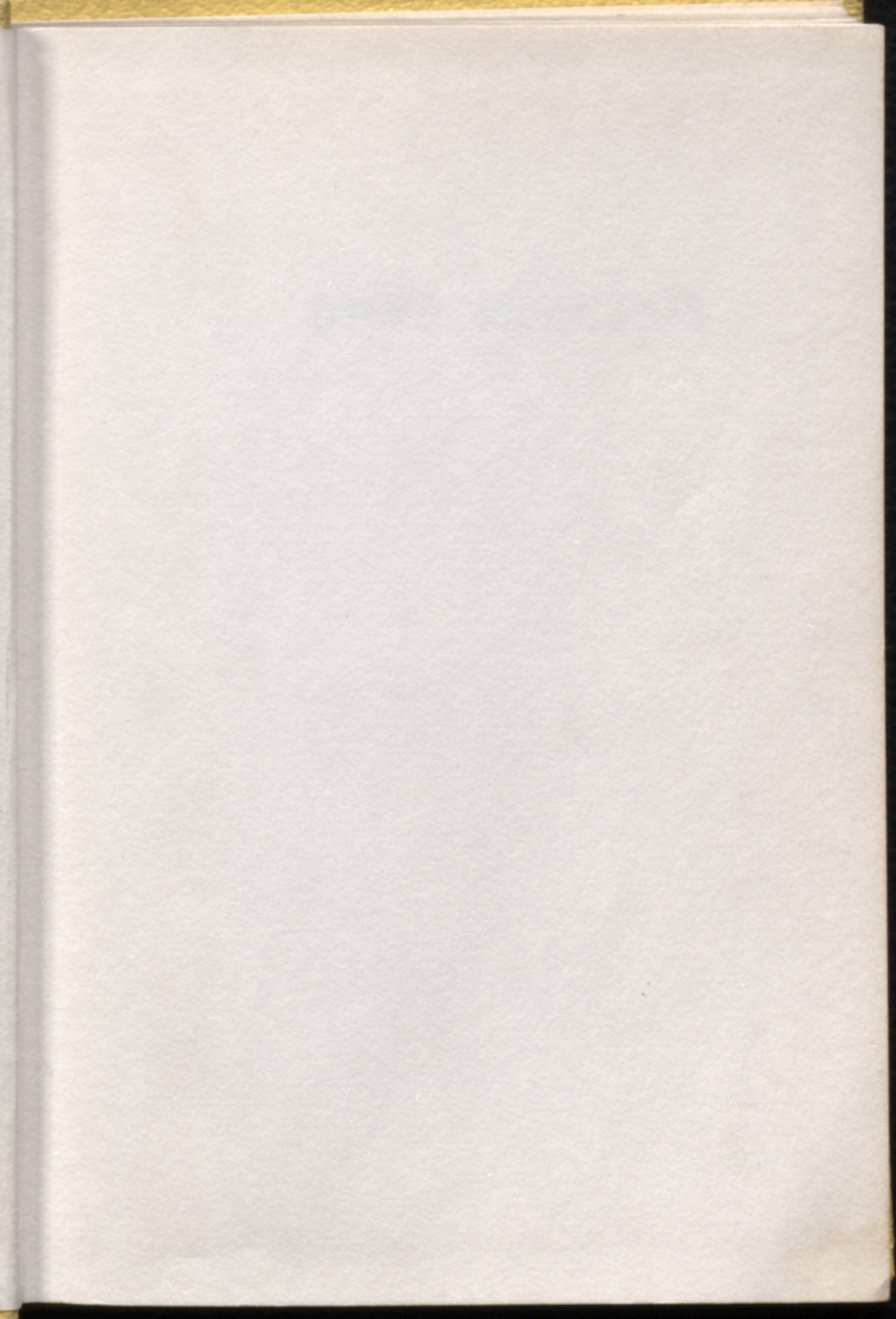
718

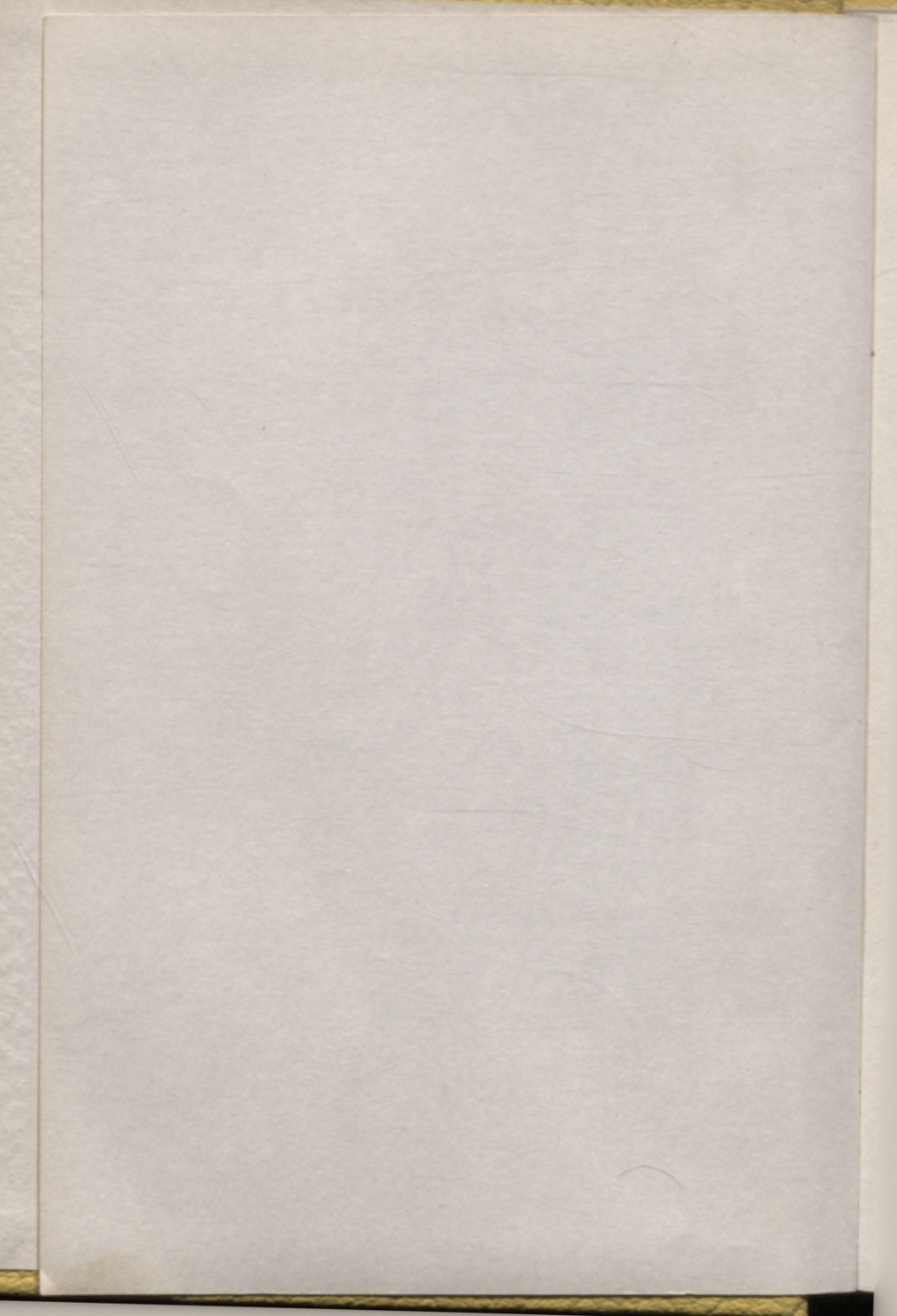
GUMTIS ZABINE

Dieda Tepkaks

DIEVA MĒRKAKIS

B

DIENA HERRARIS

L 90-3

718

L
810

GUNTIS ZARIŅŠ

DIEVA MĒRKAKIS

NOVELES UN STĀSTI

1959

TILTA APGĀDS

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

90—

~~19.161~~

030.619283

BAILES

Viss iesākās tik pēkšņi, ka jaunajam leitnantam, kuŗš tikai pirms nedēļas bija pārņēmis vada komandēšanu, nebija laika baidīties. Bailes viņu bija sagrābusas un turēja ciet savām ledus aukstajām rokām. Viņš nebaidījās, jo no tā, kas ir vai kas ir noticis, nav vairs ko baidīties.

Leitnants, vada seržants un telefonists bija spēlējuši kārtis, kad pāri uzkalnam, uz kuŗa atradās bunkuris, bija sākušas līt mīnas. Ar sausu pakšķēšanu tās krita uz bunkuŗa un tā tuvumā. Sākumā pavisam reti, bet tad arvien biežāk, metot zemes, akmeņus un putekļus bunkuŗa pusaklajā logā.

— Vai turpināsim? — jautāja seržants, savācot izmētātās kārtis, bet viņš domāja kaut ko pavisam citu.

Leitants bija pieliecies bunkuŗa logam un raudzījās ārā. Gaisu pāršķēla smagas haubices varenā nopūta. Leitants atrāvās un pagriezās pret seržantu.

— Vai tu domā, ka viņi gatavojas uzbrukt? — jautāja jaunais virsnieks, bet tūdaļ aprāvās. Viņš pats bija saklausījis savas balss nodevīgo trīcēšanu, tā, kā skrāpēdamās, bija lauzusies ārā no kakla. Seržants tina cigareti.

— Hm... — Uzrāvis sērkociņu, viņš pavērās telefonistā. — Hm... — viņš atkārtoja un paraustīja plecus.

Mīnām pievienojās artilērija, bet atsevišķie šāvieni krita lielām atstarpēm. Kāds ķēra bunkuŗa jumtu. Leitnants pieplaka sienai. Telefonists palīda zem galda.

Seržants smēķēja un, raudzīdamies uz leitnantu, domāja: „Kaut tikai viņš neizdarītu kādu muļķību!”

Artillerijas uguns pieauga.

Leitnants raudzījās uz durvīm. Ārā tomēr ir lielākas izredzes palikt dzīvam, viņš domāja. Atkal kāds šāviņš krita pavisam tuvu bunkurim. Likās, kāds ar varenu vāli bija iesitis pa bungādiņām. Leitnanta mute atvērās, melni putekļi sakrājās lūpu kaktiņos. Viņam likās, ka bunkura sienas un jumts svērās kopā un smacēja.

Tagad! Domāja seržants. Tagad viņš izdarīs kādu muļķību, un tas nolādētais telefonists, tas nemācēja turēt muti. Seržants pārcēla kārtis. Piķa dūzis! Ātri viņš to mēģināja noslēpt, bet telefonists to bija pamanījis un ievaidējās. Leitnants vēl vienmēr ar atvērtu muti stāvēja pie sienas.

Leitnants neapzinīgi pielika roku zodam, bārdas rugāji bija asi un cieti. Kaut kas būtu jādara, jāsaka. Kāju pirksti savilkās, roku pirkstgali kļuva auksti, mute sausa. Jāmēģina spēlēt kārtis, bet rokas tik ne-labi trīcēja, ka bija jānoslēpj kabatās. Seržants smēķēja un kā sastingušu skatu raudzījās klonā.

Seržants pacēla kārtis un jautāja, kā uzminējis virsnieka domas:

— Spēlēsim?

Leitnants papurināja galvu. Piegāja krāsniņai un paņēma ūdens katliņu. Izvilka no maizes somas bārdas nazi un ziepes. Apsēdās pretim seržantam. Briesmīgi gribējās smēķēt, kaut tikai būtu gatava cigarete, kaut tikai būtu viena vienīga, kuŗa nebūtu jātin. Seržants raudzījās virsniekā, pasmaidīja un pameta ar galvu. Leitnants iesāka dzīt bārdu.

— Velns! — Nokunkstējās telefonists un, izlēdis no galda apakšas, ar izbrīnu raudzījās virsniekā.

Leitnants klusēja. Viņš mēģināja valdīt savas rokas. Arvien vairāk tās nomierinājās.

Un tad viss bija pāri. Vējš izklīdināja dūmus un putekļus, cauri bunkuŗa logam iebira gaisma. Seržants pasniedza virsniekam uztītu cigareti.

Leitnants paraudzījās seržantā un domāja — tam gan ir nervi. Viņš laikam nepazīst baiju!

Seržants pasniedza uguni un teica:

— Tik traki nemaz nebija...

Leitnants iesmēķēja. Seržanta roka trīcēja ar vārgo sērkociņa liesmu. Viņi abi sāka smaidīt.

MIRSTOŠĀ PILSĒTA

I.

Nāve vai gūsts... Nāve vai gūsts... Bija tikai divi ceļi tiem latviešu kaŗavīriem, kas aprīļa pēdējās dienās cīnījās Vācijas galvaspilsētā Berlīnē. Janums ar savu vienību jau bija atkāpies uz rietumiem, bet daudzās kaujas grupās cīnījās atsevišķi latviešu kaŗavīri. Viss izlūku bataljons ar savu vācu komandieri mira Berlīnē, mira reizē ar šo pilsētu...

Liesmas, dūmi, gruveši un nāve...

Valsts kancelejas patvertnes ejās spokoļās rēgs — Šteiners kaujas grupa — grupa, kuŗas nebija, bet kuŗu vēlējās redzēt.

— Šteiners! Kur palicis Šteiners? — Lielvācijas vadonis šo jautājumu atkāŗtoja nemitīgi.

— Nodevība! — čukstēja viņa atlikušie draugi.

— Nodevība! — viņš atkāŗtoja. Bija jau nošauts svainis Hermanis Fēgeleins. Ar neizpildāmu pavēli bija aizsūtīts bruņinieks fon Greims un Hanna Reica. Pavēle skanēja: „Himmlers jāapcietina un jāpadara nekaitīgs!”

— Nodevība! — Valsts kancelejas gaitenēs meklēja nodevējus, bet kaut kur tālumā Maskavā rakstnieks Ilja Ērenburgs bija sacerējis uzsaukumu:

„Sarkanarmieši deg, it kā tie būtu no salmiem, lai vāciešus un viņu galvaspilsētu padarītu par savas atriebības lāpu! Uz Berlīni! Šie vārdi ceļ augšā mirušos

— tie nozīmē dzīvību. Sarkanarmieši, atriebības stunda ir sītusi!”

Liesmas, dūmi, gruveši un nāve...

Žukovs bija pavēlējis laupīt un izvarot. Žukovs bija pavēlējis iznīcināt.

Berlīnes pastardiena bija pienākusi, bet valsts kanceleja vēl ticēja brīnumiem, ticēja Šerneram, ticēja Krebsam, ticēja Venkem, bet tas bija murgs... Murgs, no kuŗa pamodināja nāve!

Cik latviešu mira Berlīnē, nav zināms, nav pat zināms, kur viņi izcīnīja savu pēdējo cīņu — varbūt valsts kancelejā, varbūt Zoo bunkurī, varbūt pārplūdušās apakšzemes dzelzceļa ejās — varbūt...

Stāsts par Berlīni ir stāsts par liesmām, dūmiem, gruvešiem un nāvi.

2.

— Vai es tev neteicu, ka mēs paliksim šeit? — Ēvalds Lauskis grieza putekļu, dūmu un sodrēju nosmērēto seju pret savu draugu Juri Svastiku. Visa Vilhelma iela bija degošu un sabrukušu māju grausts. Saliektas dzelzs sijas cēlās pret debesīm no ķieģeļu un betona lauskām. Līķi — apdeguši un smirdoši mētājās ielās. Pie finanču ministrijas ēkas grīļojās krievu tanks. Liels un draudīgs. Lēni tas pagriezās pret Vilhelma ielu, pakustējās uz vienu un otru pusi, apdomājās un tad sāka rīpot. Tornis drusku grozījās, kā atvairīdams uzmācīgas mušas — tuvciņas ieroču lodes. Salīkuši aiz tā sekoja stāvi; tie skrēja no nama namā. Artilērijas uguns aplkusa. Aizrījusies rēja vācu patšautene. Eks-

plodēja rokas granātas — sausu savādu troksni. Tanks tuvojās.

— Tas jālikvidē! — Draugiem bija pierāpojis leitnants ar bruņinieka krustu kaklā. Vaigs asiņoja. Mute izgrūda vārdus, balss likās asu putekļu pilna. Acis, dūmu pilnas, asaroja. — Tas nedrīkst tikt tālāk..

— Nedrīkst? — Juris Svastiks nospļāvās.

— Nē, nedrīkst! — Jaunā virsnieka acīs mirdzēja niknums, zobi kodīja sasprēgājušās lūpas. Rokas sažņaudza un atlaida mašīnpistoles spalvu. — Nedrīkst, kamēr es esmu dzīvs!

— Tiem ilgi tad nebūs jāgaida.. — Ēvalds Lauskis mēģināja smaidīt. — Un mums arī nebūs ilgi jāgaida.

Krievu tanka stobra galā iedzirkstījās liesma, un tanī pat brīdī drupās atskanēja spalgs sprādziens. Pāri gulētājiem nobira akmens un betona druskas. Jau varēja cauri ložu troksnim sadzirdēt ķēžu ritēšanu; vienmuļi loceklis pēc locekļa iespaidās izārdītājā ielas asfaltā. Leitnants piecēlās ceļos.

— Jūs.. mēģiniet tikt pāri ielai! Tur — jūs redzat? Tur no tā stūža nama.. Visu labu!

Juris pameta skatu uz Ēvaldu — viņš kā vienmēr smaidīja savādu, bezballīgi savādu smaidu.

Viņš piekrizdams pameta ar galvu: —

— Kārtībā!

Iela tikai trīsdesmit vai drusku vairāk soļu plata, bet.. Abu draugu stāvi saspringa. Viņi lēca, skrēja, auļoja. Smagās tanku dūres kūlājās uz pleciem. Lodes sīca, skanēja, vaimanāja. Desmit, pieci — vairs tikai viens lēcieni, un viņi bija mājas drupu sargātajā drošībā. Aizkusuši viņi rāpoja uz priekšu. Tanks tuvojās. Kājnieku uguns kļuva arvien spēcīgāka. Tad spalgi

ierējās jaunā vācu leitnanta vada patšautenes viena, divas un tad visas trīs. Tās gaudoja, šņāca un sprausloja, mētādamas nāvi krievu kājniekos. Tie izšķīda, sajuka un pazuda māju drupās.

Tanks tuvojās — metru pēc metra.

— Ēvald, — Juris Svastiks bija pieplacis akmens kau-dzei un ar rokas kustību norādīja uz nākošā nama dru-pām. — Krievi — vismaz četri... — Ēvalds atkal smai-dīja un pameta ar galvu uz aizmuguri...

— Vācieši... — Tikai tagad Juris ieraudzīja, ka ne-tālu no mājas, kuŗā bija paslēpies viņu vads, pie la-ternas staba viegli šūpojās pakārts kaŗavīrs. Uz krūtīm tam bija papes gabals ar uzrakstu: „Es negribēju cī-nīties par Lielvāciju un Vadoni.” Kāju pēdas izstieptas uz zemi nedabīgi taisnas, kakls garš — par daudz garš — un mēle, kā mēdījoties, izbāzta starp lūpām. Viņš viegli šūpojās, šad un tad dīvaini nokustinot rokas.

Juris Svastiks nopurinājās un pielika roku kaklam. Ēvalds joprojām smaidīja un norādīja ar pirkstu uz tanku dūrēm. Juris saprotoši pameta ar galvu. Viņi tās nolika blakus. Tanks bija apstājies netālu no ielu krustojuma un šķaidīja sava lielgabala uguni uz visām pusēm.

Un tad viņi atkal skrēja. Priekšā izauga krievu ka-ravīru stāvi. Mašīnpistoles strādāja, radīdamas savādu skurbumu. Juŗa priekšā stāvēja sarkanarmietis — pe-lēks un liels — mute atvērta, acis ieplēstas. Juris sāva. Lēni, par daudz lēni sarkanarmietis izlaida no rokām ieroci, dīvaini pagriezās, mute atvērās un aizvērās, rokas satvēra vēderu. Viņa ieroča apaļā aptvere nori-poja pie Juŗa kājām. Ēvalds skrēja augšup pa kāpnēm,

tās bija izdegušas un izdrupušas — pretim viņam rēja mašīnpistole.

— Heij... — Viņš kļiedza un pazuda otra stāva durvju caurumā. Pēc brīža no turienes izkrita sarkanarmietis, blondie mati bija piesūkušies sarkanās sulas. Viņš ripoja lejup pa kāpnēm, lēni un apdomīgi. Tikai tagad Juris sajuta, ka viņa plecs asiņo. Kaut kas savādi sūrstēja un dzēla. Viņš atspiedās pret nama sienu, acu priekšā sagriezās mirdzošas dzirksteles, trūka gaisa. Bet tas tikai sekundes — viņš skrēja atpakaļ, satvēra tanku dūres un klupdams krizdams steidzās uz stūra ēku. Ēvalds nolēca pāris lēcienos pa kāpnēm, arī viņš asiņoja — sarkana svītra stiepās pāri vaigam. Tanks lēnām sāka griezties. Beidzot viņi bija stūra ēkā. Izdrupis logs. Iestājies klusums, skarbi skanēja tanka motora un ķēžu troksnis.

— Es mēģināšu... — izgrūda Juris. Cauri tanku dūres mērķējamam lodziņam Juris uzmanīgi vērās daļā starp torni un vannu. Mērķēja. Ēvaldam likās, ka par daudz ilgi. Ugunīga svītra nostiepās tanku dūres caurules aizmugurē, pati dūre kā milža mests akmens lidoja lēni un smagi. Pielīpa tanka sienai, likās sakusa ar to un tad — sprādziens. Kāds dzelzs gabals atsitās pret nama sienu. Tanka lūka bija sasprāgusi, un no tās vēlās sarkanas liesmas un melni dūmi — sausi sprakšķēja sadegošas lodes — kā sakaltuši zari. Tanks bija nosvēries uz sāniem.

— Godam... — Ēvalds pārbrauca ar roku asiņojošai sejaļ un pasniedza Jurim cigareti.

— Jā, slava dieviem... — Viņi atkrita pret sienu. Smēķēja, dziļi velkot rūgtenos dūmus. Tikai tagad Ēvalds ieraudzīja Juŗa asiņaino plecu —

— Tevi ķēra? — viņš jautāja, paliekdamies uz priekšu un ar roku aizkardams plecu.

— Jā, bet tā tikai skramba... — Ēvalds izrāva no kabatas pārsienamo sainīti. Juris novilka svārkus. Mazu gabalu zem pleca bija asiņojoša brūce. Pārsienamais vienā mirklī piesūcās asinīm. Bet kad Ēvalds paheidza, pārsēja vidū mirdzēja neliels sarkans traips, kas lēnām vērtās lielāks, satverdams audu pēc auda.

— Paldies.

— Lieliski! Apsveicu! — Nama drupās ierāpoja leitnants un pārējie vada vīri. Bērni, veči un daži kaŗa-vīri. Netīri, noplīsuši, ievainoti viņi sakrita kur kuŗais. Leitnants ieraudzīja Juŗa plecu un Ēvalda vaigu. — Jūs ķēra, — viņš steidzīgi jautāja, — es ceru, ka nav nopietni?

— Nē, tas nekas... — atbildēja Juris, aizdedzinā-dams jaunu cigareti.

— Es jūs likšu priekšā dzelzskrusta pirmai šķīrai... — smaidīdams teica leitnants. Ēvalds skaji iesmējās, Ju-ris smaidīja. Leitnanta sejā atmirdzēja apvainojums, un viņš jautāja: — Kādēļ jūs smejaties, arī es savu bruņinieka krustu ieguvu tikai pirms pāris dienām...

Juris kāri ievilka pāris dūmus, izpūta dažas grīstes un tad domīgi teica: —

— Pirms pāris dienām... pirms pāris dienām mēs vēl cīnījāmies pie Erkneras...

— Jūs vairs neticat uzvarai? — sparīgi iejautājās kāds gaisa spēku izpalīgs ar dzelzskrusta lentu pie pogcauruma.

— Mēs ticam uzvarai, — gurdeni atbildēja Ēvalds, to-

mēr nezaudēdams smaidu, — bet tikai ne mūsu uzvarai...

— Jūs! — Gaisa spēka izpalīga seja sārtojās niknumā.

— Jā, mēs... — Juris viņu pārtrauca. — Jā, mēs vairs neticam — kam lai mēs ticam? Ja mēs kaut kam ticam, tad tikai tam, ka mums šeit jāpaliek un ka citas izejas nav un nebūs... — Leitnants bija piecēlies un raudzījās draugos.

— Bet Vadonis ir Berlīnē, Gēbels, Bormanis — visi viņi tic! Mēs nedrīkstam, mēs nevaram... Mēs nedrīkstam tā domāt! Uzvara ir mūsu! — Viņa vārdus pārtrauca artilērijas uguns. Visa iela pēkšņi pārvērtās elles katlā. Sprāga, šķīda un gaudoja. Leitnants nokrita pie zemes. Viņa seja bija savādi pārvērtusies. Viņš nerunāja, tikai no lūpu kaktiem sūcās asinis.

— Ievainots! — Juris pieliecās pāri kritušajam. Viņa acis bija nedabīgi ieplēstas, lūpas vēlējās kaut ko teikt. Rokas kā aizmīti zirnekļi kustējās pāri krūtīm, satvēra pogas — plēsa. Tad pēkšņi viņš aplusa, kļuva mierīgs.

— Leitnants ir miris...

Juris Svastiks piecēlās kājās, izslējās. Uz viņu raudzījās izbiedētas acis. Bērni, veči un daži karavīri.

— Vads, klausīt manām pavēlēm! — Viņš neapzinīgi izgrūda šos vārdus, kas bija maģiska formula visā vācu armijā. Viņš pameta ar roku uz aizmuguri. Viņi gāja atpakaļ, viens nemēģināja nekā iebilst — Juris Svastiks bija pārņēmis ceturtnā Berlīnes triecienbataljona piektās rotas otra vada komandēšanu.

Artilērijas uguns auga augumā. Nevarēja vairs sa-

dzirdēt atsevišķus sprādzienus, un likās, ka visa zeme gaudoja. Uz finanču ministrijas ēkas drupām plīvoja sarkans karogs.

Viņi atgriezās bataljona komandpunktā. Bataljona komandieris ar plektās rotas komandieri dzēra konjaku. Pagrabs bija tumšs un pilns pelējuma smakas. Telefona aparāts nevērīgi nomests kaktā, un radiotelegrafists kūtri knibinājās ap aplusušo raidītāju. Abi virsnieki bija noguruši un netīri, cigaretes vaļīgi karājās lūpu kaktiņos, apkakles atrautas, rokas smagi gulēja uz galda. Juris Svastiks pārkāpa aizmigušam ziņnesim un piegāja virsniekam. Roka izstiepās sveicienam:

— Seržants Svastiks, plektās rotas otrais vads atgriezies no sekmīga pretuzbrukuma Vilhelma ielā... — Abi virsnieki saskatījās, tad rotas komandieris izgrūda balsi, kas bija pilna jaunu nojautu:

— Kur leitnants Hanzens?

— Kritis...

— Kritis? — rotas komandieris virsleitnants Boks bija piecēlies kājās, sejā bija skumjas, un viņš vairs nejautāja, bet atkārtoja: — Kritis... un vēl aizvakar mūsu triecienbataljonā bija vienpadsmit virsnieki, tagad tikai mēs divi... — Viņš pasniedza Jurim pilnu konjaka glāzi. Arī bataljona komandieris piecēlās. Glāzes tieši pret otru pogu, rokas skaisti saliekta. Likās, ka viņi nebija bezcerību pilnā pagrabā, bet virsnieku klubā. Kapteinis sasita papēžus un teica:

— Mani kungi, uz Vāciju un Vadoni...

Ārā dārdēja krievu artilērija — dobjli un draudīgi.

— ...krievi pie Vilhelma ielas izlauzušies līdz gaisa satiksmes ministrijai. Viņi uzbrūk Zārlandes ielas rajonā... Rietumos cīņas notiek starp Bismarka un Kanta ielām. Pichelsdorfas Hefelbrukenas tilta galā vēl cīnās kāds Hitlera jaunatnes bataljons, bet... Labākā gadījumā mēs krievus šeit varam sagaidīt pirmā maijā... — Ģenerāļa Veidelinga balss bija nogurusi. Viņš gaidīja parasto Vadoņa dusmu izplūdumu, kritamai kaitei līdzīgo trakošanu, bet Hitlers klusēja. Ventilātori bija apstājušies, putekļi krājās uz gaidītāju sejām, uz kāršu galda un biežajām grīdsegām. Blakus Hitleram bija viņa sieva, kas to nebija pametusi, tāpat kā daži draugi, kuriem viņš neuzticējās.

Hitlers sēdēja pie kāršu galda, paslēpis galvu rokās. Viņš piecēlās, sejas neveselīgais dzeltenums bija kļuvis vēl spilgtāks.

— Paldies, mani kungi... — Viņš kliboja, kliboja projām uz savām kāzu telpām. Pamests, pievilts un sagrauzts. Sieva viņu pavadīja.

Palikušie saskatījās. Bormanis eksplodēja — vārdi, kā naida piesūkušies, gāzās uz āru, un viss viņa augums triecēja. Resnie pirksti savilkās dūrēs, un roka triecās uz galda. Viņš spļāva vārdus Krebsam sejā:

— Kur ir Venkes armijas smaile? Kad tā atsāks uzbrukumu? Kad tā uzsāks lauzties pretim devītai armijai? Kur ir Holste?

Krebss stāvēja nekustīgu seju, viņš nevarēja ticēt — šeit vēl neviens neticēja patiesībai, atskaitot viņu un

Vadoni. Bormanis ārdījās, viņš kļiedza un pavēlēja. Krebss saslējās un, pieradis paklausīt, sacīja:

— Es telegrafēšu Jodlam... — Viņš aizgāja. Karšu telpā palika divaina draudze — Bormanis, Gēbels, Burgdorfs un Naumanis. Viņi gaidīja uz brīnumu, bet Berlīne cīnījās...

4.

— Uz priekšu! — Atkal viņi cīnījās no nama namā, no ielas ielā. Stundas pārvērtās dienās, minūtes stundās. Nokvēpuši, ievainoti, pārguruši — bērni, veci, kaņavīri. Soli pa solim viņus spieda atpakaļ — katra gruvešu kaudze kļuva kāda vīra kaps.

— Es vairs nevaru izturēt!

— Es esmu ievainots...

— Man vairs nav municijas!

— Palīgā!

— Glābiet — es mirstu...

Bet cauri vadiem un izmisuma saucieniem skanēja viena vienīga pavēle, viena vienīga doma:

— Uz priekšu!

Tur viņi nāca — pelēki, naidā atvērtām mutēm, pilni gaidu pēc laupījuma, pārlādēti tieksmēm izvarot un nogalināt. Tanki sazvēlās uz sāniem un izgrūda melnus dūmu mutuļus, bet arvien jauni ripoja uz priekšu — desmit, simtiem.

— Par Staļinu un dzimteni!

Jā, tur viņi nāca! Juŗa Svastika acu priekšā savērpās spoŗas dzirksteles. Roka sāpēja un dega. Bet viņi nāca! Arvien jauni, arvien tuvāk. Kājnieki un tanki, tanki un kājnieki.

— Ēvald! — Juŗa roka pacēlās uz to pusi, no kuŗas tuvojās jauns dzelzs milzenis. Sarkanā zvaigzne uz tā netīrā ķermeņa staroja kā neaizdzijusi brūce. Ēvalds palocīja galvu un uzsīta uz pleca kādam izpalīgam. Viņi nozuda drupās. Sakari ar bataljonu bija pātrūkuši, un rotas komandieris bija kritis. Katrs cīnījās par sevi, katrs cīnījās par savu kailo dzīvību — nē, ne vairs pat par dzīvību, bet gan par tās cenu. Neviens nerunāja par Vāciju vai Vadoni. Vārds „izturēt” bija zudis, sadedzis kopā ar namiem. Izlauzties! Izlauzties bija vārds, kas vēl lika dzīvot. Sasniegt Venkes armiju. Sasniegt deviņo armiju, kas it kā atkāpjoties pie amerikāņiem. Bet kur un kā? Neviens nezināja atbildi.

Cauri putekļiem un dūmiem Juris saskatīja pretējā nama logā Ēvalda seju. Tanks bija piekūlājies pavisam tuvu un meta sev apkārt šāvienus, sausus kā lūstošus zarus. Ēvalds pacēla tanku dūri un tēmēja. Šāviens. Tanks sagriezās uz sāniem. Līdz ar eksploziju pret debesīm izšāvās jauni dūmi un liesmas. Melni mākoņi apņēma dzelzs krupi, kas šķaudīja ar izsprāgstošiem tuvciņņas lādiņiem. — Uz priekšu!

Atkal viņi skrēja, sakniebtām lūpām, sāpīgi elsojošām krūtīm. Šāva, dūra un sīta. Lodes plosīja dzīvos un mirušos. Sarkanarmieši! Kāds vecs vīrs ķeizara Vilhelma ūsām sabruka blakus. Savādi — ūsu gali pēkšņi bija nošļukuši. Savādi! Kāpnes, dūmvadi, iebrūkošas sienas un kritušie. Krievi un vācieši.

Juris pameta ar roku, un viņa vada atliekas, kur kuŗais, atkrita drupās. Uzliesmoja sērkokoņi, un saviņās dūmu grīstis. Viss pēkšņi bija pāri. Aplusa artilērijas dārdoņa, aplusa tanku biedošais troksnis. Vēl tikai sīca un sprēgāja liesmas savā naida pilnajā valodā.

Tās pieplaka sienām un lēnām laužījās uz augšu. Uz augšu. Uz dūmu aizsegtajām debesīm. Klusums. Tad Juris sadzirdēja savu vīru ātro elpošanu. Ieraudzīja sarkanas sejas, asarojošas acis, asiņainos pārsejus un apdeguma brūces. Pāri ielai skrēja Ēvalds, un uz viņa pleca smagi šūpojās gaisa spēku izpalīga nedzīvais ķermenis. Juris pārļaida skatu savējiem un skaitīja. Divdesmit trīs vīri un viens līķis. Ēvalds uzmanīgi nolaida izpalīgu uz zemes. Nometies blakus Jurim, viņš aizraudamies stāstīja:

— Otrā ielas pusē sievietes gandrīz visas apšautas. Tur arī desmitgadīga meitene... man liekas, viņa ir vājprātīga. Viņas vecāmāte viņu mēģināja savākt. Krievi tur bijuši tikai vienu stundu, bet neviens nav zēlots... — Trīcošiem pirkstiem viņš mēģināja atvērt cigarešu kārbīnu.

— Kur nēmi? — jautāja Juris, redzēdams krievisko uzrakstu, bet, ieraudzījis Ēvalda nikno smaidu, apklusā un aizsmēķēja. Ēvalds grozīja pirkstos kūpošo cigareti un teica:

— Par sausu, tas nabaga velns bija iekritis degošā grīdā, žēl, ka cigaretes samaitātas.

— Jā... — Juŗa roka noslīdēja gar sānu. Cigarete izkrita un novēlās starp stikla lauskām, dega un kūpēja. Ēvalds atspieda galvu pret mūri. Cauri dūmiem varēja redzēt skaidras pavasara debesis. Zvaigznes likās mirzam it kā caur apkvēpušu stiklu. Ēvalds domāja par savu tēvu. Vai viņš necinījās pretējā pusē? Viņš bija palicis tur. Viņš nekad nebija rakstījis, viņš nekad nebija atcerējies savu dēlu. Vienīgais, kas no viņa palicis, bija dzeltenīga fotogrāfija, kas rādīja vīru spītīgām lūpām un augstu jēreni ar sarkanu zvaigzni tajā.

— Stāt! Kas tur? — sargs stāvēja atspiedies pret nama sienu, sauca nedabīgi skaji. Tik skaji, kā vēlētus pārkleigt artilērijas uguni.

— Draugs... — No drupām izstreipuloja izplūkātā ēna. Drēbju skrandas plīvoja pie katras kustības kā izpluinīta putna spalvas. Pavisam lēnām ēna tuvojās kaŗavīriem. Juris bija pamodies un piecēlās. Ēna pastreipuloja vēl dažus soļus un tad sabruka. Sabruka tieši pie Juŗa kājām. Tā bija sieviete. Seja bija uztūkusi un asiņaina. Kājās nebija nekā cita kā zīda zeķu lēveres. Viņa aizrīdamās elsoja. Juris nokabināja no jostas ūdenspudeli un pieliecies pielika sievietes daudzītajām lūpām.

— Krievi... krievi... krievi... — tas bija vienīgais vārds, ko sieviete atkārtoja. Viņa mēģināja norīt tiro jēlspirtu, aizrijās un sāka raudāt. Viņa neraudāja, bet gan vaimanāja ar visu ķermeni. Trīcēja, raustījās un drebēja. Kaŗavīri bija sastājušies ap sievieti. Viņa patiesībā bija gandrīz kaila, miesa zilumos un jēlumos, no kuŗiem sūcās asinis un dzeltenīga limfa. Vīri skatījās.

— Krievi!

Un atkal viss sākās no jauna. Artilērija, tuvcīņas ieroči, Staļina ērģeles... Varena iznīcības simfonija. Un cauri visam šim troksnim tanku ķēžu ritēšana. Viņi ienesa sievieti mājas pagrābā. Tas bija viss, ko viņi varēja darīt.

Tumšas, pelēkas, draudīgas krievu masas slēgtās rindās aiz varenajiem dzelzs krupjiem. Zeme trīcēja, vaidēja, vaimanāja. Zeme! Zeme — kādēļ tā neatvērās

un nedeļa patvērumu? Kādēļ bija jāmirst? Kādēļ bija jāmirst tik grūti? Kādēļ?

— Es vairs nevaru... es nevaru... nevaru... nevaru... — Tas bija jaunākais Jura vadā, kas izgrūda šos vārdus. Putas uz lūpām. Acis sastindzis mirdzums. Viņš nometa šauteni un paceltām rokām skrēja pretim krieviem. Juris mēģināja viņu satvert, bet ar negaidītu spēku jaunais zēns izrāvās. Viņš skrēja. Skrēja pretim krieviem. Viņš krita. Degošais asfalts lēnām viņu aprija.

Juris klusēja. Domāja. Tad viņa balss, pašam neapzinoties, pārkliedza troksni:

— Uz Zoo bunkuri!

Viņi lida un rāpoja cauri drupām, cauri degošai naktij. Nē, tā nebija nakts — tā bija diena — Berlīnes pastardiena.

Katru pēdu viņi pazina. Šeit viņi bija cīnījušies gandrīz trīs dienas. Bet nē, tās nebija trīs dienas, tie bija mēneši, gadi — vesela cilvēka mūžs.

— Uz Zoo bunkuri! — Varbūt tur varēja izglābties no nāves, varbūt tur varēja cerēt uz gūstu... Varbūt.

Un tad viss pēkšņi pielija ar mašīnpistoļu uguni. No visām pusēm cēlās stāvi. Visapkārt gaiss bija pilns vaidu, cīņas un nāves. Vairs nevarēja atšķirt ienaidnieku no savējā.

Pelēka tumsa. Tā kļuva arvien tumšāka. Īsu brīdi sāpes, tad saldens gurdenums.

— Ēvald!

Krievi traucās uz priekšu. Uz Anhalteru staciju, kas bija pilna bēgļiem. Uz Zoo bunkuri, kur vēl cīnījās dažas vācu vienības. Uz valsts kanceleju!

— Par Staļinu un dzimteni!

Viens vienīgs netīru un satrakotu cilvēku vilnis, sakūsis ar metalla milzeņiem.

— Uz priekšu!

5.

Rokas pacēlās sveicienam. Viņš nebija miris triecienrotas priekšgalā. Viņš pats bija nošāvējis. Arī viņa sieva bija mirusi.

Bormanis, daži SS virsnieki un šoferis Kempke tos abus pārlēja ar benzīnu. Nedaudz soļus tālāk gulēja uz viņa pavēli nošautais svainis Hermanis Fēgeleins.

Liesmas. Zilganās liesmas. Pilsēta elsoja, raudāja un mira. Tā gribēja dzīvot, bet cīnīdamās mira. Viņš jau bija miris. Viņš vairs negribēja.

Rekviēmu spēlēja Staļina ērģeles. Rokas vēlreiz pacēlās sveicienam. Neviena vārda. Nevienas asaras. Liesmas, zilganās liesmas un putekļi.

Bormanis atgriezās bunkurī. Viņš steidzās pie raidītāja un ziņoja — Dēnics bija kļuvis valsts galva, bet neviena vārda par to, ka Hitlers miris... Dēnicam bija jāpārņem valsts, kurās vairs nebija.

Pilsēta cīnījās!

Čuikova mongoļi laupīja, nogalināja, izvaroja. Žukovs smaidīja. Uzvara bija tuvu, un Berlīne dega kā sarkanarmiešu atreibības lāpa. Pilsēta gribēja dzīvot, bet mira, degdama un raudādama asiņainas asaras.

6.

— Juri! Juri! — likās, balss skanēja no liela tāluma kā atbalss bez dobjuma un asuma. — Juri, Juri! — Acis

negribēja vērties. Sāpēja. Kas tā bija par baltu mirdzošu gaismu — tā koda un dzēla. Krūtīs likās esam nokaitēts metalla iesms. Lēni viņš mēģināja pacelt galvu, bet tā bija smaga, par daudz smaga. Beidzot viņš atvēra acis. Visa telpa šūpojās pārāk spilgtajā gaismā. Un tad Juris Svastiks ieraudzīja Ēvaldu, kas smaidīdams bija pār viņu noliecies un turēja pie lūpām ūdens pudeli. Balss bija it kā kjuvusi maigāka. Tā nebija tā pati balss, kas bija telkusi rupjus jokus un dziedājuši nekaunīgas dziesmas.

— Dzer, tas ir tīrs rums. . . Viss ir kārtībā, ārsts tevi salāpīja. — Juris pārļaida skatu telpai, tā bija ļoti liela, un pie griestiem šūpodamās trīcēja trīs petrolejas spuldzes. Kāds pavecs vīrs netīrā un saplēstā virsvalkā mazgāja rokas. Gar sienām tupēja, sēdēja un gulēja ievainotie. Gaiss bija pilns asiņu, zāļu un sviedru smakas. Vairākas sievietes staigāja no viena ievainotā pie otra. Rums dedzināja, bet likās reizē ienesa jaunu dzīvību pagurušajā miesā.

— Kur mani ķēra? — viņš jautāja, mēģinādams piecelties uz elkoņiem, bet atkrita atpakaļ.

— Krūtīs, bet ārsts saka, ka neesot nekas bīstams un tu vēl ilgi dzīvošot. . . — Ēvalds pacēla pudeli un dzēra lēniem, lieliem malkiem.

— Kā es šeit gadījos?

— Vai tu atceries, kā krievi mūs pārsteidza? Jā, viņi visus apšāva, bet es pakritu aiz kādas drupu kaudzes un izlikos miris. Tu jau zini, ka es māku izlikties. Pēc tam es gribēju tevi apčamdīt, jo zināju, ka tev vēl kārbīna cigarešu. Jā, un jā. . . maniju, ka tu vēl esi dzīvs un tad. . . šis ir kāda ārsta pagrabs. Viņš te savācis visus, kuriem tiek klāt. Nu jau viņš tevi kādas divi

stundas lāpīja un beidzot sāka mazgāt rokas. Tad nu es tevi modināju.. Tas ir viss. Mūsējie vēl šajā daļā kaut cik turas, bet dievi vien zina, cik ilgi..

Juris aizvēra acis. Viņš redzēja degošās ēkas — mirstošo pilsētu, artilērijas viesuļuguni un, tiem cauri streipujojot, Ēvaldu, kas nebija pametis savu draugu, viņš bija to nesis. Pārguris, pārpūlējies — lai varbūt tikai uz dažām stundām vai dienām pagarinātu viņa — Juŗa Svastika dzīvību.

Ārsts bija pienācis draugiem. Viņa seja izskatījās veca un nogurusi. Pelēkie mati nekārtīgi krita uz pieres. Viņš pastiepa roku un saņēma Juŗa locītavu. Brīdi klusēja, tad, mēģinot smaidīt, teica:

— Būs labi. Jums zirga sirds un varens draugs. Man jābrīnās, ka viņš mani atrada un ka viņš ar savu ievainoto kāju jūs atnesa.. Bet šajās dienās jau arī vēl notiek brīnumi, un uz tiem mēs visi ceram..

— Ēvalds ievainots? — Juris pārsteigts jautāja. Ārsts pamāja ar galvu un teica:

— Gan tikai mīkstumā, es izvilku trīs lodes. Atkal brīnumi, bet brīnumi ir brīnumi, un es nezīnu, ko lai ar jums daru? Jo ticēt vēl kādam brīnumam būtu muļķīgi. Ir skaidrs, ka dienas laikā, labākā gadījumā divu, mēs šeit sagaidīsim krievus un tad..? Cik zīnu, jūs esat latvieši.. — Viņš zīmīgi paraustīja plecus.

— Mēs gribējam tikt pie devītās armijas, jo tā laužoties uz amerikāņu pusi. — Juris bija sameklējis cīgareti un aizsmēķēja.

— Pasakas! — ārsts nīgri viņu pārtrauca. — Pasakas, vienīgais, ko es ar jums varu darīt, ir nobāzt jūs kaut kur pie draugiem vai paziņām. Bet, ja jūs atrod.. Pagaidiet! — Viņš pagriezās pret telpas kaktu, kurā

jauna sieviete rīkojās ar instrumentiem. — Ingrida! — Jaunā sieviete pienāca un jautātāju skatu vērās ārstā. Viņš brīdi vilcinājās un tad jautāja: — Tev Gneizenava ielā dzīvo veca radniece?

— Jā, krusttēv Heinrich, — meitene bija sakrustojusi rokas uz krūtīm un raudzījās ārstā, — viņa tur vēl dzīvoja pirms pāris dienām...

— Tu kaut ko stāstīji par patvertni, kuŗu tava radniece... — Arī ārsts bija izņēmis cigarešu paciņu un visiem piedāvāja. Meitene pameta bailīgu skatu uz kādu vīrieti, kas gulēja blakus abiem latviešiem.

— Jā, bet...

— Nav nekādu bet! Tu un vēl kāds varētu palīdzēt šos abus dabūt uz turieni. Paies labs laiks, kamēr krieviem pāries uzvaras trakums. Būtu žēl, ja viņus abus nošautu, jo es tiešām labi salāpīju.

— Jā, — meitene steidzīgi pameta ar galvu un tad tūdaļ piebilda: — jā, jā!

— Labi, tad tikai jāgaida, kamēr ārā drusku norimst, — to teicis, ārsts pagriezās uz iešanu, bet tad no blakus guļas vietas pussēdus piecēlās kāds jauns vīrietis.

— Ei, dok! — viņš sauca, izspjaudams kožamgumiju. — Kādēļ es nevaru šiem džentiem palīdzēt? Es neesmu ievainots, jo mazo skrambu nevar saukt par ievainojumu. — Ārsts pagriezās un vērās runātājā.

— Jūs? — Viņš domīgi jautāja un tad atkārtoja, — jūs? Nē, es nedomāju, ka tas būtu prātīgi. Es jūs gribu paturēt šeit, un kāda man garantija, ka jūs pie pirmās izdevības neskrienat pie krieviem?

— Es? — tikai tagad draugi saklausīja svešinieka

balsī dīvaino akcentu. — Es? Bet es taču pats izbēgu no krieviem, vai tas nav pietiekams pierādījums?

— Jūs to sakāt, bet kā lai es jums ticu? Jums nav jābaidās no krieviem, un ar to man pietiek — jūs palieciet!

— O. K., — svešinieks, kas valkāja saplēstu angļu formas tērpu, atļaidās atpakaļ uz grīdas un izrāva cigarešu kārbīti. — O. K., dok', lai notiek jūsu prāts, bet jūs par mani uzskatiem neraizējieties. Es pazīstu krievus — es biju Brandenburgā, un mana atbrīvošana pārvērtās koncentrācijas nometnē. Noteikti ne labākā kā jūsu...

— Es zinu, — ārsts nepacietīgi pameta ar roku, — es zinu, bet jums jāpaliek!

Pagrabā durvis atrāvās vaļā un pa tām iestiepuoja divi kaņavīri. Vienam no muguras tecēja asinis un seja bija zaļgani balta. Pagrabā atmodās dzīvība. Sievietes satvēra ievainoto, anglis bija pietrūcies kājās un palīdzēja viņu uzcelt uz galda. Ārsts steldzīgiem soļiem plesteidzās galdam. Noliecās pār ievainotā galvu, atrāva svārkus. Anglis, atgriezies pie draugiem, izgrūda divus vārdus:

— Galvas šāviens!

Operācijas galdam tika piestumts galdīņš ar instrumentiem, no stūra izcelts dīvains aparāts. Lampa nolaisa zemāk. Viss tas notika bez vārda, bez skaņas. Tad galdam ar ievainoto aizsedza mūsu un ārstu augumi. Anglis, apsēdies blakus draugiem, nervozi knibinājās ar saviem zābaku purniem. Pagriezies pret latviešiem, viņš domīgi teica:

— Es kaut ko tādu neesmu redzējis. Viņš ir vienrei-

zējs — ja viņš reiz tiktu Anglijā, viņš ar vienu rāvienu būtu Hārleja ielā... Trakums! Viņš jau ar jums rīkojās kā velns, pašreiz, liekas, visi nelabie palaisti vajā...

Telpā valdīja spraugums. Cauri artilērijas uguns troksnim skanēja ārsta un māsu atsevišķie vārdi. Instrumentu saskaršanās, vaidi un smagi elpas vilcieni. Ap galdu risinājās gandrīz nemanāms darbīgums.

— Vai jūs jau ilgi šeit? — jautāja Juris, pagriezdams uz angļa pusi. Viņš mēģināja piecelties sēdus, bet krūtis iedūrās asa sāpe, un viņš ar vaidu atslīga atpakaļ. Ēvalds steidzīgi satvēra viņa plecus un uzmanīgi nolaida atpakaļ uz mugursomas. Anglis sakustējās:

— Šeit? Šeit es neesmu ilgi, bet gūstā gan. Trīs reizes mēģināju mukt, bet velti... Tagad nu galdīsim, kas notiks! — Ērti viņš izstiepa kājas un sakrustoja rokas uz krūtīm.

Pie galda notika kaut kas satraucošs. Likās, ārsta un māsu augumos bija ielēkusi dzirkstele, bet tad viss aprima. Atkal instrumentu skanēšana un šķietami vienumu kustības.

Anglis, brīdi vilcinājies, jautāja:

— Jūs esat SS?

Ēvalda galva spītīgi iecirtās plecos, un, iekāms Juris paguva kaut ko telkt, viņš atcirta:

— Jā SS! Īsteni, dzīvi un nevis miruši SS vīri, tādus jūs vēl neesat redzējuši?

— Jūs vēl neesat miruši, — anglis domīgi novilkā, bet tad, brīdi pavēries draugos, turpināja, — es tos biju redzējis citādu, bet arī jūs es vēl nepazīstu...

— Labāk arī tā! — nikni atcirta Ēvalds.

— Ēvald! — Juris apsauca draugu un tad pievērsās

anglim. — Jā, var teikt, ka mēs esam SS vīri, bet ne jau no koncentrācijas nometnēm. Jūs nekad neizšķīrat starpību, bet gan jau...

— Gan jau... — anglis pamāja ar galvu un, brīdi klusējis, turpināja it kā aizkusušā balsī. — Un ja arī jūs būtu tādi, kādus es SS vīrus esmu redzējis, kurš gan var uzdrošināties uzrādīt visus kara jaunumus? Karš taču ir spēle, kurā visai pasaulei patīk spēlēt. Kara laikā zem armiju karogiem salasās cilvēku viszemākās dzīvas, bet tas, kas miera laikā būtu noziegums, kara laikā kļūst varonība...

— Bet kādēļ tad jūs valkājat formas tērpu? — Juris ieinteresēts raudzījās angli.

— Jā, — iesaucās Ēvalds, — kādēļ jūs esat karavīrs? Ja arī jums reiz patika maršēt ar ragu mūziku un pļivojošiem karogiem, tad šādas gudrības jums nepiestāv. Tad jūs esat piedzimis ar vienu lietu par daudz — smadzenēm! Jums pilnīgi pietiktu ar mugurkaulu, kas varētu nest jūsu tukšo un lepno galvu...

— Ēvald! — Juris atkal mžģināja pārtraukt draugu, bet anglis smaidīdams pameta ar roku un teica:

— Jums pilnīgas tiesības jautāt, tāpat kā man tiesības jautāt, kādēļ esat šeit?

— Mēs...

— Ēvald! — Juris pārņēma drauga iesākto runu: — Mēs esam šeit, jo mums nav cita ceļa. Mēs esam šeit, jo mums dzīvības nav tik dārgas, ka mēs tās gribētu mainīt pret pātagām un važām...

— Jūs gribat teikt, jūs cīnāties brīvības dēļ? — Anglis salika rokas aiz pakauša un izstaipījās.

— Jā!

— Bet pātagas un važas jūs paši darināt? — Angļa skats bija mīklaina smaida pilns.

— Jūs arī to zināt! — Juris izvilka cigarešu paciņu un aizsmēķēja, tad turpināja: — Jā, ne mēs, bet mūsu tēvi reizi sadedzināja kādu citu laivas. Šī uguns, kas toreiz tiem likās tik skaista, tagad man lec acīs un dedzina, bet...

— Bet, — valodu pārķēra Ēvalds, — arī mūsu tēvus ir vadījusi vēlēšanās pēc brīvības. Un, lai kā verenie pūlētos, neviens nespēj apslāpēt brīvības dzirksti. Tā nav dzirksts, tā ir degoša lāva, kurū gan uz brīdi var apklusināt okeans, nospiest kalns, bet reizi kādā vietā tā laužas ārā un šaujas pret debesīm...

— Es nerunāju par brīvību, bet važām! — ar asu ironiju pārtrauca Ēvalda valodas plūdumu anglis un tad strauji turpināja: — Jūsu tēvi palīdzēja ēvelēt visus cilvēkus vienādus, bet kad tiem pašiem gribēja pie-skarties, viņi nevēlējās, viņi nevēlējās, ka varētu būt stāvoklis, ka zem tiem nav neviena, ka visi ir vienādi...

— Pie velna, par ko jūs runājat? — ar neslēptu nīknumu iesaucās Ēvalds.

— Viņš domā sarkanos strēlniekus... — Juris paskaidroja draugam.

— Bet tas taču sen jau aizmirsts, tas izpirkts ar viņu vēlāko cīņu varonību! — Ēvalds iekaisa arvien vairāk.

— Ne tas ir varonis, kas savu drosmi rāda briesmās, bet tas, kas savu mieru un gribu apliecina pirms tam... Anglis atbraucēja matus un tad turpināja. — Es nekā negribu teikt, es tikai nevaru saprast, ko jūs īsteni saucat par brīvību? Es pazīstu komūnismu, man

nav par to nekādu illūziju, bet arī vācieši jums bija tikai jauna okupācija, jauna nebrīvība.

— Jā, tā bija jauna nebrīvība, bet ar starpību, ka nebrīvībā mēs vismaz varējām veģetēt. — Juris ar arvien augošāku interesi raudzījās angļi.

— Bet jūs pirms neilga laika teicāt, ka labāk mirt nekā dzīvot zem pātagas un važām...?

— To mēs tagad arī darām! — iesaucās Ēvalds.

Ārā uz mirkli bija apklususi artilērijas uguns, bet tagad viss sākās no jauna. No griestiem bira apmetums. Sienas grīļojās un drebēja. Spuldzes mirkšķināja savas spožās acis. Ārsts kaut ko sauca. Balsi aprija lielgabalu dārdoņa. Māsas kustējās ap galdu, bet tad pēkšņi viss apklusa. Ārsts nevērīgi nometa kādu instrumentu un pagriezās pret stūri, kurā kvērnēja draugi.

— Robinson! — Viņa balsī bija neslēptas dusmas...
— Uznesiet mirušo augšā!

— Tas būs kāds simtais, — novilkta anglis, pagriezdamies pret draugiem. Viņš uzmeta liķi uz pleca un uzmanīgi atvēra durvis — pretim izsitās putekļu mākonis, un troksnis pleauga. Viņš kāpa augšup.

Nakts. Ievainotais pēc ievainotā. Ārsts neatkāpās no galda. Pagriezies ierāva pāris dūmus un malku kafijas. Daudzi gaidīja nama drupās. Draugi bija saspiekušies vēl ciešāk.

Nākošais!

Robinson!

Nākošais!

Uz brīdi apklusa artilērijas uguns. Klusums biedēja vairāk nekā visu graužošā uguns. Tas ielīda visos pagrabos un biedēja ievainotos. Savāda pliekana smaka — salkani sāļa — piepildīja telpu. Kāds bezga-

la grūti mira, likās viņš baidījās, cīnījās, negribēja pārkāpt sliekšni...

Robinson!

Anglis pasniedza Jurim ūdens pudeli. Dzēriens bija ass un kodīgs.

Ārsts bija pienācis draugiem.

— Kā jūs jūtaties? Es zinu, ka ir muļķīgi tā jautāt, bet mums laika ir atlicis bezgala maz... Krievi, tā sakot, pie durvīm.

— Doktora kungs, sakait tikai kad, un mēs esam gatavi... — Juris, gribēdams pierādīt vārdu patiesīgumu, mēģināja celties kājās, bet atslīga atpakaļ. Acu priekšā viss kļuva tumšs.

— Es redzu, cik jūs gatavi, bet vienalga — jāmēģina! Ingrīda!

Māsa pienāca. Viņa nekā nejautāja, bet tikai palocīja galvu. Pārlaida skatu telpai un tad jautānot pievērsās ārstam.

— Robinson! Vai jūs esat man pateicību parādā? — Ārsts ironiski jautāja.

— Dok', — anglis bija izslējis visā savā augumā. Mati gandrīz dūrās pie pagraba griestiem. Ārsta ironija pārgāja smieklos:

— Ir jau labi! Vienīgais, ko es no jums prasū, lai jūs mēģināt šos abus dabūt uz Geizenava ielu... Man būtu žēl, ja mans darbs būtu bijis par velti! Pēc tam turiet muti un ejiet, kur gribat, kaut vai pie velna...

— Labāk pie velna nekā pie krieviem, un par pārējo nebaidieties, kaut man viņi būtu jāaiznes...

Ārsts vēlreiz pagriezās pret draugiem. Acis bija it kā putekļu aplāts mirdzums. Balss bija neparasti silta:

— Es jums nekā nevaru solīt, bet es ceru, es ceru, jūs
tiksit cauri ar veselu ādu...

— Mēs vairs nebaidāties... Kādreiz mēs esam lai-
mīgi, ja laikus pamostamies no nelāga sapņa. Vai jūs
varat apgalvot, doktora kungs, ka tas tā nav nāves brī-
dī? — Juris bija satvēris ārsta roku un to draudzīgi
spieda.

— Jā, — smējās ārsts, — kas var apgalvot, ka dzimša-
na nav sāpīgāka par miršanu, bet te nevienam nav jā-
runā par nāvi! Lauziet savus kaklus! — Viņš pasniedza
roku Ēvaldam un tad piemetināja: — Es esmu minche-
nietis, mans vārds ir Milmanis, ja izklūsit ar veselu
ādu, mēģiniet mani sameklēt!

Juris aplika roku angļa plecam. Ēvalds atbalstījās
uz māsas rokas.

— Tāls ir ceļš līdz Tiparēri! — nosmējies, izgrūda
anglis, un tad visi četri pūlējās tikt augšup pa kāpnēm.

Pilsēta dega. Liesmas locījās gar mūrēm, plūda pāri
laukumiem un ielām, atsitās gruvešu kaudzēs un uzme-
ta vilni pret satumsušajām debesīm. Cīņu troksnis bija
gandrīz norimis. Skanēja atsevišķi šāvieni un granātu
sprādzieni. Vējš dzenāja izdegušajā gaisā putekļus, dū-
mus un pelnus.

Viņi devās uz Geizenava ielu.

7.

Čuikovs stāvēja pie loga. Caur saplēsto aptumšoša-
nas papīru ieplūda degošās pilsētas dūmi. Viņa nāsis
bija ieplēstas, un sejā mirdzēja varas apziņas smaids.
Priekštelpā atskanēja soļi. Viņš strauji apcirtās un de-
vās pie rakstāmgalda. Mētelis kā sikspārņa spārni no-

plandījās gar sienām. Durvis atvērās, un tajās stāvēja vācu armijas ģenerālstāba priekšnieks ģenerālis Krebs. Viņam sekoja kāds pulkvedis, majors un kareivis ar balto karogu. Čuikovs pameta ar roku. Krebs apsēdās — stīvi viņš sēdēja uz vienkāršā virtuves krēsla. Viņa sejā atspoguļojās pēdējo dienu piepūle un grūtais gājiens cauri Berlīnes drupām. Gaisa uzlidojumos iegūtās rētas bija piesarkušas. Ar visu augumu viņš pagriezās pret tulku:

— Es lūdzu sarunu zem četrām acīm... — Čuikovs sakustējās. Viņa resnie pirksti bungoja gludenā galda virsu. Tad viņš atgriezās krēslā un piemiegtām acīm brīdi vēroja Krebsu. Balsī skanēja pārākums:

— Pasakiet ģenerālim, ka šeit ir tikai mani padomnieki...

Krebs kļuva nedrošs, viņa augums zaudēja militāro stīvumu, pleci saguma uz priekšu un galva ierāvās. Balss skanēja, gandrīz čukstot:

— Mana saruna ir augstākā mērā slepena.

— Es esmu pilnvarots jūs uz klausīt! Nekādu ierunu! — teica Čuikova balss.

Krebs saslējās. Vēl vienmēr viņš bija ģenerālis, kaut tikai dienu vai divas...

— Vakar, trīspadsmitā aprīlī Ādolfs Hitlers izdarīja pašnāvību. Mūsu vienības, kas vēl cīnās, par to nekā nezina...

Veltīgi Krebs pūlējās Čuikova sejā saskatīt pārsteigumu. Mierīgi viņš savilka ap pleciem mēteli un teica:

— Par to mēs esam informēti.

Krebs pasniedza Gēbelsa un Bormaņa rakstu, kurā viņi lūdza pamieru, lai uzņemtu sakarus ar valdības galvu Dēnicu. Kamēr Čuikovs kaut ko iečukstēja

vienam no virsniekiem, kas tūdaļ atstāja telpu, Krebss pūlējās izskaidrot, kādēļ pilnīga kapitulācija nav iespējama. Tad iestājās klusums. Čukovs ar noasinātu sērkokociņu nemitīgi bakstīja zobus. Laiks tecēja — beidzot virsnieks atgriezās. Viņš pasniedza Čukovam papīra strēmeli. Krebss tūdaļ lasīja krieva sejā atbildi. — Pamieru? Nē! Tikai pilnīgu kapitulāciju! — Mas-kava prasīja pilnīgu kapitulāciju.

Krebss sūtīja savu pavadoni pie Gebelsa un Bormana. Viņš gaidīja priekštelpā. Laiks vilkās lēnām. Viņš vairs nebija ģenerālis — viņš bija lūdzējs, gaidītājs. Viņš jau runāja tikai krieviski, un viņa balss skanēja pieglaudīgi, kad viņš griezās pie kāda virsnieka, kas gāja garām.

— Šodien ir pirmais maijs, — viņš teica, — liela svētku diena mūsu zemēm...

Krievu virsnieks pagriezās pret ģenerāli, un viņa balsi skanēja neslēpta zobgalība:

— Mums noteikti ir svētku diena. Es nezinu, kā izskatās pie jums.

Krebss pavērās logā — Berlīne vēl vienmēr dega...

8.

Cauri drupām, pāri liķiem, gaŗām degošām mājām viņi līda un rāpoja arvien tuvāk mērķim, bet tas tomēr bija tik tāls. Šad tad satika kādu ievainotu vai noklīdušu kaŗavīru, bailīgi ierāvušos māju ēnā vai pakritušu aiz kādas drupu kaudzes. Liesmas vēl vienmēr runāja savu sprakšķošo valodu, un neviens nepūlējās dzēst jeb ko glābt. Bieži atskanēja atsevišķi šāvieni un īsas automatisko ieroču kārtas. Daŗreiz vi-

niem tuvojās balsis, kas blāva, dziedāja un smējās. Krievi trakoja iznīcinātajā Berlīnē. Viņiem bija jāmet neskaitāmi likumi, lai izvairītos no šiem uzvarētājiem. Beidzot, izkūlušies no drupu kalniem, viņi stāvēja klajuma malā. Tas nebija laukums, bet šeit tikai vairāk nekā cetur bija strādājusi krievu artilērija. Viss likās kā ar milzu arklu uzarts. Dzelzs siju un betona blūču mudžeklis. Bedres un nelieli uzkalni. Caur mākoņu skrandām izlīda mēness. Tas pamirkšķināja bēgļiem. Juris arvien smagāk gūlās uz angļa pleca. Ēvalds kļūboja stiprāk, un bieži no viņa mutes izlauzās lāsti.

— Cik tālu vēl? — jautāja Juris.

— Atbildi! — ar niknumu izgrūda Ēvalds, kad meitene brīdi kavējās. — Kilometru, varbūt drusku tālāk...

Ēvalds pakrita, ievainotā kāja bija ietinusies stieplu mudžeklī. Viņi apstājās. Jau vairāk nekā stundu viņi bija cīnījušies uz priekšu. Pēkšņi viņi visi sajuta nogurumu, nepārvaramu nogurumu. Apsēdās.

— Traks gājiens, — čukstēja anglis. — Ja jūs reiz atbrauksit uz Londonu, es jūs kādu nakti izvadāšu pa citām vietām — Pikadilī, Oksfordas laukumu, Bodielu...

— Kārtībā! — tāpat čukstot, atbildēja Ēvalds, bet tad piemetināja: — Bet mēs taču neesam noziedznieki...

— SS vīri! — draugam piebalsoja Juris.

— Pēc pāris gadiem viss būs aizmirsts, — to teikdams, anglis laida apkārt cigarešu paciņu. Visi smēķēja, slēpdami cigarešu ogles plaukstā.

— Tu tā domā? — domīgi jautāja Juris.

— Jā, jo tad mēs gatavosimies jaunam karāam...

— Jūs esat traks! — iesaucās meitene.

— Kā tu to zini? — vēlreiz jautāja Juris.

— Es biju apgabalos, ko ieņēma krievi. Viņi mani atbrīvoja, un es redzēju viņu izdarības. Es redzēju, kā tie pienagloja mācītāju pie baznīcas durvīm un viņa acu priekšā izvaroja tā trīs māsas... Es redzēju... — Anglis nervozi vilka dūmus un pēdējo teikumu nenobeidza, bet purināja galvu.

— Es zinu, jo pats to esmu redzējis, bet tu esi viens. Vai daudzi tūkstoši tavu tautas brāļu tevi neuzskatīs par fašistu un nacistu propagandas augli?

— Mani tas neinteresē! Es nevaru klusēt, tā nerīkojas cilvēki. Šādi grēki piemeklē to darītāju bērnu bērnus. Tos nevar izpirkt, varbūt vienīgi ar dzīvību... — Anglis nometa cigaretes galu.

— Tu domā, ka šādi grēki jāizpērk ar dzīvību? — Jautāja Ēvalds.

— Jā, es tā domāju!

— Pietiek runāts, mums jāiet! — Meitene bija plecēlusies un pasniedza Ēvaldam roku.

Atkal uz priekšu, Pāri klajumam. Sākās paretas mājas. Dažas dega, citas vēl tikai kūpēja, un tikai retas bija palikušas mazāk skartas.

— Krievi! — čukstēja Ēvalds, ar roku norādot uz kādu degošu māju.

— Mums jāmēģina tikt viņiem garām... — klusi atbildēja meitene. Viņi rāpoja uz priekšu. No degošās mājas izskrēja pusaudze meitene, un viņai pakaļ dzinās aurojoši krievi. Juris skaitīja — astoņi. Viņi meiteni saķēra, cīnījās savā starpā. Pie mājas atskanēja šāviens, un izstreipuloja sieviete ar cirvi rokā. Viņa mēģināja skriet uz meitenes pusi, bet viņu notrieca kāda krievu šautenes laidne. Viņa vēl kustējās, kad tai pārkrita sitējs.

— Trakais! — skaļi iesaucās anglis, Ēvalds bija izslējis visā augumā, un viņa sejā bija Jaunuma pilns smaids. Mašīnpistoles nodrošinātājs noknakšķēja, kad viņš pagriezās pret angli.

— Mans tēvs stāvēja sardzē pie Trocka un Ļeņina, viņam patika ēvelēt un dedzināt citu laivas... Mūc atpakaļ un atceries, tādi ir SS vīri! — Ēvalds metās uz priekšu. Viņš kliboja, un mašīnpistole aizrīdamās sāka spļaut lodes.

— Uz priekšu, Ēvald! Pie velna ar visu! — Juris nokratīja angļa roku un sekoja draugam. Pussolī viņš atgriezās un sauca anglim: — Ar Pikadili nekas nesa-nāks. Mans draugs kļuvis traks un grib izpirkt sava tēva grēkus, man jādara tas pats...

Skurbums pārņēma Juri, varas apziņa. Viņa rokās bija ierocis. Es varu nogalināt, es varu iznīcināt! Es to vēl varu — es vēl esmu varens... Krūtis sāka asiņot. Uz priekšu! Juris pameta skatu atpakaļ un redzēja divus stāvus nozūdam drupās.

— Ēvald, — viņš piemeimuroja draugam. — Ārsts būs dusmīgs...

Ēvalds smējās. Vēl tikai nedaudz metri līdz pārsteig-tajiem krieviem. Sāka riet tuvciņas ieroči.

Ēvalds krita lēnām, apgriezās un izlaida ieroci. Ceļi bija saliekti, rokas izplēstas, acis pārsteigums. Juris vēl meimuroja uz priekšu un šāva... šāva... Tad viss kļu-va tumšs. Nekas vairs nesāpēja, nesūrstēja, tikai nogu-rums, milzīgs nogurums bija aizvēris acis. Savāda gais-ma. Tās nebija mirstošās Berlīnes liesmas. Tā bija tā-ra mierīga gaisma...

9.

Netālu no Gneizenava ielas ir astoņi sarkanarmiešu kapi, apbērti drupām un dzelžu gabaliem. Liesmas jau apklusušas vairākus gadus. Berlīne mēģina dzīvot, sagriezta četros gabalos. Katru pavasari, kad putekļi ceļas pret debesīm, atgādinādami pagājušās cīņas, uz šo vietu atnāk kāda jauna sieviete un vecāks vīrs, kuŗa mati ir galīgi sirmi. Viņi uzkavējas tikai īsu brīdi.

Reizi viņiem līdzī bija atnācis kāds angļu lidotāju kapteinis. Viņš pacēla mašīnpistoles patronas čaulu un ielika kabatā. Pāri drupām zaļoja asni un sīki kociņi. Kad viņi gāja atpakaļ, šķērsojot drupu klajumu, anglis, kā pārdomājot, teica:

— Un visam jau pāri aug zāle...

MUŠA

— Beigta! — domīgi noteica Ēvalds Lazda, izstiepdams roku, kuŗas plaukstā gulēja nosista muša. — Beigta... — viņš atkāŗtoja. Kāŗeles brīdi notrisēja, un spārni it kā sakustējās.

Ēvalds Lazda necieta mušas — tās bija uzbāzīgas un sīcošas. Viņas vienmēr ieradās, kad tās vismazāk gaidīja. Melnas, zilģanas, pelēkas... Spalvainas un gluŗdas — vienmēr tur, kur bija maitas, miroņi vai ēdienu paliekas. Labi, ka šo riebekļu dzīve bija tik īsa...

— Cik ilgi dzīvo mušas? — Ēvalds jautāja savam draugam Pāvilam Saukumam. Viņi abi sēdēja uz izsīkušas strūklakas malas un raudzījās liesmojošās debesīs, pret kuŗām šāvās dūmi un putekļi. Tikai šorīt viņi, sekodami pārējam pulkam, bija iebraukuši Berlīnē, ap kuŗu arvien ciešāk slēdzās sarkanarmijas loks.

— Nezinu — dienu, varbūt divas... — Pāvils izņēma cigarešu kāŗbiņu un pasniedza draugam, aizsmēķēja. Viņš izpūta dūmu gredzenus un tad teica: — Varbūt dažas stundas kā šī — kas to lai zina...

— Jā, kas gan lai to atceras, — to teicis, Ēvalds piecēlās un uzmeta plecā mašīnpistoli. — Iesim gulēt. Varbūt šī ir pēdējā iespēja nākošajās dienās... — Pāvils arī piecēlās, un viņi sāka soļot uz ēkas pusi. Šajā pus-sagruvušajā mājā bija apmeties tanku mednieku vads. Māja bija izgāztiem logiem un nobirušiem dakstiņiem. Lēnām viņi kāŗpa lejup pa tumšajām kāŗpnēm. Pagrabā dega vairākas Hindenburga sveķītes, izmētādamas dzel-

tenu, netīru gaismu pagraba kaktos. Gar sienām sakrituši, kaņavīri gulšņāja un snauda. Daži sarunājās klusinātās balsīs. Ārā arvien spēcīgāk sāka graut krievu artilērijas uguns. Ietricēdamās no griestiem bira sīkas kaļķu un apmetuma plāksnītes. Ēvalds ar Pāvilu nometa mēteļus un apsēdās.

— Savādi ar tām mušām, — atsāka Ēvalds, — ziemu neredz nevienu, liekas, ka visas apsprāgušas, bet tiklīdz kaut drusku atspīd saule — melns mākonis. Nosit vienu, desmit citu vietā...

— Ēvald! Pāvil! — skaļi saukdams abus draugus, pa durvīm bija ieklupis Ēvalda grupas vīrs Ojārs Džinksts. Ēvalds pacēla roku. Džinksts pārlēca vairākiem gulētājiem, gandrīz paklupa un beidzot, smagi elsodams, sēdēja blakus abiem draugiem. Viņš smaidīja — smaidīja viltīgo zemnieka smaidu. Vasaras raibumiem nosētais deguns spītīgi dūrās pasaulē. Atbraucījis no pieres sakritušos matus, viņš no mēteļa kabatas izvilka pudeli.

— Kur tu to dabūji? — ar savādu smaidu jautāja Pāvils.

— Man to iedeva kāds piedzēries vācietis blakus mājā, — stāstīja Džinksts, ar plaukstu izsīzdams korķi, — pats piedzēries, ka prieks, un muld par bērnu mielastu...

— Tev vienmēr kāds kaut ko dāvina, bez viņa paša ziņas... — ironiski piebilda Ēvalds.

— Dieva goda vārds...

— Nedievojies, ja zini, ka melo! — Džinkstu pārtrauca Pāvils.

— Nu klausies, — apvainots taisnojās Džinksts, — tu vari aiziet uz blakus māju un vācietim paprasīt. Viņš

visādi ērmojas, dažubrīd dzied, tad runā un atkal smejas. Krāvā grāmatas... Iesim?

— Ir jau labi, — noteica Ēvalds, papemdamš pudeli un vēriģi raudzīdamies uzrakstā. Napoleons — īstēni labs koņaks, vecais laikam tiešām jūcis... — Pielika pudeli lūpām un lēnām dzēra, tad pārlaida roku mutei un teica: — Labs gan, tagad man vienalģa, kaut būtu nozagts pašam Hitleram.

Pudele staigāja no rokas rokā. Nepārtraukti dega cigaretes, atstādamas aiz sevis lētas tabakas dūmus un gaŗus pelēkus pelnu tārpus.

— Kaprāl, vai neizskatās, ka mēs būtu mēslos? — paliekdamies uz priekšu, klusi ļautāja Džinksts.

— Laikam, bet kādēļ ļautā, ja pats labi zini? — ļautājumam ar ļautājumu atbildēja Ēvalds.

— Redzi, es domāju, mums ar bēģšanu liela pieredze — vai neļajadzētu mēģināt pašiem uz savu roku? Citādi mēs ieskriesim kā mušas zirnekļa tīklā... — Džinksts iztukģoja pudeli un pabāza zem blakus gulētāja mugursomas.

— Mēs ļau esam ieskrēģuģi, un ļa neviens mūs neizvilks — tad atliek cerēt uz ļaimi... Uz ļaimi, kas mums līdz šim bijusi — cūkas ļaimi! Uz savu roku — to aizmirsti. Tas šoreiz nav pa mūsu spēķiem. Bet tagad gulēsīm, nez' vai vairs tik drīz radīsies izdevība... — to teicis, kaprālis atstiepās uz mēteļa un palika rokas zem galvas.

— Velns parāvis visas šīs ķaŗa būšanas... — noņurdēja Džinksts un truģinājās uz gulēšanu.

— Jā, velns parāvis! — nikni nosplāvies, atbildēja Pāvils drauga vietā.

Pāvils izdzēsa pēdēģo Hindenburga sveģiti. Pagrabā

iestājās tumsa. Izdertais koņaks attālināja artilērijas sprādzienus. Ēvalds juta pie pleca drauga roku. Pāvils čukstēja:

— Vai tu atceries, ka šajā laikā skolā mēs sākām gatavoties uz ekskursijām un eksāmeniem?

— Jā, tagad tev būs īsts eksāmens... — tumsā smaidīdams, atbildēja Ēvalds. — Īsts eksāmens...

— Es domāju, Ēvald, — klusi sacīja Pāvils, — mēs taču visu esam aizmirsuši — pat par to mušu...

— Jā, bet nesapņo vajējām acīm, guli!

Klusums pagrabā. Ārā trakoja negaiss. Likās, ka debesis rūca un gaudoja. Daži gulētāji krāca, citi kaut ko miegā muldēja. Smagais nogurums un koņaks sāka pārvarēt Ēvaldu. Viņš vēl brīdi klausījās — Pāvils ar Džinkstu vienmērīgi elpoja. Pēkšņi viņam likās, ka saklausītu dīvainu skaņu. Likās, kāds raudātu, sauktu palīgā. Bet tad šī skaņa šķita kā lodes sīkšana kaut kur ļoti tālu —

„ī-ī-ī-ī...” Klusums un tad atkal — „ī-ī-ī-ī...”

Vienā mirklī Ēvalda prāts kļuva možs. Miegš bija aizbēdzis. Viņš sataustīja mašīnpistoli un, uzrāvis sērkokliņu, uzmanīgi kāpa uz durvīm. Izgāja dārzā. Pamale liesmoja vēl vairāk nekā pirms pāris stundām. Pret debesīm traucās veseli liesmu viļņi. Pavisam reti starmeši kā mirēja pirksti grābstījās pa savandītiem mākoņiem. Tālākajās mājās varēja dzirdēt satrauktas balss. Iedūcās retas automašīnas. Vada sargs, atspiedies pret nama kolonnu, smēķēja. Seja savādajā gaismā izskatījās dzeltenīga.

— Briesmīgi vārās! — sargs uzrunāja Ēvaldu, nepakustēdamies no savas vietas.

— Jā, — atbildēja Ēvalds un tad ātri atkārtāja, — jā,

jā, jā... — Brīdi viņš klausījās. Dīvainā skaņa bija izzudusi. — Tu nedzirdēji kādu saucam palīgā? — viņš jautāja.

— Nē, bet man liekas, ka blakus mājā kāds dzied...

Ēvalds brīdi vilcinājās, tad izlēma: — Es iešu apskatīties!

Māja bija tumša. Caur viena loga aptumšojamo papīru spiedās vāja gaismas sprauga. Durvis vaimanādamas atvērās un ielaida Ēvaldu gaŗā, tumšā gaitenī. Lēnām uz priekšu taustoties, viņš beidzot nonāca pie durvīm, aiz kurām skanēja balss. Kāds lasīja:

— Da brennt ihre Fahne mitte im Feind, und sie jagen ihr nach...

Ēvalds strauji atgrūda durvis. Viņam pretim pacēlās vīrs, sauss un izdilis, smailu ķīlbārdu. Ieraugot kaprāli, viņa acis iemirdzējās zobgalība.

— Nāciet iekšā, mans varoni. Sēdieties! — viņš ar roku norādīja uz atzveltnes krēslu. Istaba bija piemētā ar grāmatām un tukšām pudelēm. — Vai varu jums ko piedāvāt? — viņš jautāja, paceldams pustukšu pudeli. Ēvalds aizvēra durvis.

— Man likās, ka kāds sauca palīgā?

— Palīgā? — vecis ar izbrīnu jautāja. Paņēma glāzi, piepildīja un pasniedza Ēvaldam. — Palīgā? — viņš vēlreiz atkārtoja ar mākslotu izbrīnu balsi. — Kurš gan tagad var sadzirdēt palīgā saucienus, kad vaimanu pilna visa Vācija...

Ēvalds apsēdās atzveltnes krēslā un paņēma vecā pasniegto glāzi.

— Bet man tiešām likās...

— Aizmirstiet! — viņu nepacietīgi pārtrauca vecais.

— Nav vērts dzirdēt. Mēs paši sludinājām un ticējām

— vājiem jāiet bojā, un kas sauc palīgā, tas ir vājš... Priekā! — Viņš pacēla glāzi un iztukšoja vienā malkā.

— Kā jūs to domājat? — jautāja Ēvalds.

— Kā es domāju? — zobojās vecis. — Tā kā es to teicu — kas citam bedri rok, pats iekrīt. Beigas ir atnākušas pašas beigās.

— Es jūs nesaprotu, kādēļ jūs nebēgat, ja ir beigas?

— Bēgt? — vecais nikni jautāja. — Kur lai es bēgu? Visi mani gribēs tiesāt. Es biju... bet tam jau nav nozīmes! Es nebēgu, jo no visa cita var izbēgt, bet nevar izbēgt no beigām. Tādēļ es esmu šeit — es sagaidu to, kam jānotiek. Gaidot es, kā lielākā daļa vāciešu, piedzeiros un lasu Rilki. Cik skaisti — visa mūsu dzejiskā dvēsele šē izpaužas — agrāk es lasīju Nīči; tas bija, kad es biju varens... Priekā! — Vecais par jaunu iztukšoja glāzi. Lēni viņš šūpojās uz priekšu un atpakaļ. Ēna uz sienas veidoja milzu kukaini daudzliem locekļiem. Aplazījis lūpas, viņš turpināja: — Redziet, cik viss tas skaisti. Kā zirnekļi mēs audām savu tīklu, tas mirdzēja un vizuļoja. Vācu kultūra, vācu cilvēks. Vēl vairāk — mēs šajā tīklā gribējām noķert visus, ietīt mirdzošos ideju autos un tad pamazām izsūkt asinis. Mums tas izdevās, ja ne pilnīgi, tad tomēr...

— Jūs gaidīsiet, kamēr atnāks krievi? — viņa runāšanu pārtrauca Ēvalds.

— Man vairs nav jāgaida — viņi ir šeit... Un ko nozīmē gaidīt? Es negaidu, bet es zinu to, kam ir jānotiek! — Vecais bija pacēlis no galda grāmatu un ļāva tai smagi nokrist atpakaļ.

— Kam jānotiek? — atkal jautāja Ēvalds.

— Tam, ko es jums teicu — vājiem jāiet bojā! Mēs esam kļuvuši vāji, un tagad man liekas, ka mēs nekad

neesam bijuši stipri, bet tikai kārtīgi. Mēs esam savāda tauta. Reiz mēs bijām dzejnieki un filozofi, tad pēkšņi kļuvām kaņavīri — „dzelzs un asinis”, tad gribējām kļūt demokrāti, bet... Un tagad? Mēs esam par daudz kārtīgi — mēs visu gribam izdarīt līdz galam. Un tagad? Tagad mēs pēkšņi zinām — mēs stāvam sava gala priekšā, bet tam neticam. Tas tā nevar būt, jo tas nav paredzēts, izrēķināts... Kas notiks ar mums? Varbūt jūs varat man pateikt, kas notiks ar mums pēc šīs pascardienas? — Runādams vecis drusku piesīta mēli un atkārtoja: — Vai jūs varat man to pateikt?

— Es nezinu...

— Es zinu, ka jūs nezināt. Es nezinu. Nevieni nezina. Bet man liekas, ka mēs kļūsim par indīgām mušām, kas sakrītīs ap saviem sprāgoņiem. — Ēvalds gribēja ko teikt, bet vecais viņu nikni pārtrauca: — Nemēģiniet runāt pretim — mēs domājam, ka esam zirneklī, kas noauž tīklus, kuņos visu ko var saķert, bet tagad redzam, ka esam gan noauduši tīklu, bet zirneklis ir kāds cits... Mēs esam mušas! Ne mēs vien, bet visi citi — zirneklis nāk — viņš ir tikai viens, bet es ceru, ka es būšu līdz tam laikam sprāgonis un laba barība maņiem brāļiem — mušām...

— Bet jūs taču vēl cerat? — nedroši jautāja Ēvalds.

— Uz ko? — iebjāvās vecais. — Uz ērmu valsts kancelejā? Uz tukšām runām par jauniem ieročiem un nezināmām divīzijām? Jeb varbūt, lai es ticu pārcilvēkam, kas var un grib visu? Es pats to sludināju — bet tagad sapnis ir cauri! Žukova mongoļi jūs saspiedīs kā mušas... Kā mušas!

— Mušas! — pēkšņi iesaucās Ēvalds. — Vai jūs zināt,

cik ilgi dzīvo mušas? — Vecais sāka smieties. Nopietnā izteiksme sejā zuda.

— Es lāga nezīnu, bet liekas — dienu vai divas. Kādēļ jūs jautājat?

— Tāpat vien...

— Jums patīk mušas? — vecais jautāja, pāriedams istabu un izņemdams no grāmatu plaukta grāmatu.

— Nē, man tās riebjas, es tikai tāpat vien... — stostījās Ēvalds.

— Jūs nemilat, jūs neciešat mušas? Varbūt jūs kaut ko vēlaties dzirdēt par mušām?

— Lūdzu!

Vecais piegāja galdam un apsēdās. Viņa slaidie, mezglotie pirksti ātri šķirstīja lappuses. Ēvalds ērtāk iekārtojās krēslā.

— Par tirgus mušām... — Ēvalds sāka smaidīt, jo viņš to gandrīz zināja no galvas. Vecais aprāvās. Ārā pavisam tuvu ierējās krievu maksis. Viņš ātri pašķīra divas lappuses un tad teica: — Pietiks ar beigām. Es manu, ka mums vairs nav daudz laika... — un tad viņš lasīja:

— Tavi tuvākie būs kā indīgas mušas; tas, kas pie tevis ir liels, padarīs tās arvien indīgākas, arvien uzmācīgākas.

Lido, mans draugs, vientulībā un tur, kur pūš ass un spēcīgs vējš. Tavs liktenis nav būt vēdeklis.

Tā runāja Zaratustra...

Vecais piecēlās un aizsita grāmatu. Ēvaldam likās, ka viņš arvien vēl dzirdēja vecā vīra balsi. No izdertā kopaka kaŗa troksnis pārvērtās it kā vējā. Viņš tikai ar pūlēm varēja domāt. Viņš jautāja: — Kādēļ jūs gribat būt vēdeklis?

— Es negribu, es nebūšu, es būšu sprāgonis, jo tas, kas mani ir liels, tas liks mušām mani dzīt tīklā, kuŗā es negribu iekļūt — es būšu sprāgonis! Bet ko jūs vēl šē gaidāt? Man cita ceja nav — jums ir! Jūs varat izbēgt no tā, kā es baidos... — Vecais plātījās istabas vidū. Viņš meimuroja uz Ēvalda pusi, pudeli vienā un grāmatu otrā rokā. — Mēs esam mušas, kas iekērušās tīklā, un jaunākais, ka tīkls ir mūsu pašu austs... Tas ir stiprs — mums jāpaliek!

— Mušas! Zirneklis! — Doma iesēdās Ēvaldam galvā.

Strauji tika atrautas durvis. Istabā līdz ar Pāvilu iegāzās kaujas troksnis. Granātas, tuvcīņas, ieroči, kāju dimdēšana un saucieni. Pāvils kļiedza:

— Ātri! Mēs atkāpjamies!

Ēvalds pielēca kājās. Paspieda vecā roku. Vecais smaidīja un teica:

— Pienākums un kārtība ir tīkls, zirneklis ir klāt, muša ir gatava... Paldies jums par laika pakavēšanu — taču bija vieglāk nekā vienam pašam. Paldies!

Ārā nebija rīts, bet pastardiena. Nams, kuŗā bija pārnakšņojis tanku mednieku vads, dega. Pāvils nozuda ielu krustojumā. Ēvalda galvā bija tikai viena doma — viņš skrēja uz degošo māju. Pagraba kāpnes bija pilnas dūmu. Ausis skanēja dīvainā skaņā —

„ī-ī-ī-ī...”

Uzrāva sērkociņu, taustījās uz pagraba pusi. Tur viņa bija — liela, melna muša zirnekļa tīklā, bet viņa vairs nekustējās. Zirneklis, nobijies gaismas, iemuka stūrī. Ar mašīnpistoles stobru Ēvalds norāva tīklu. Muša nokrita uz grīdas — bez dzīvības.

— Lido, bet nu ir par vēlu — spārni salauzti, asinis izsūktas...

Ēvalds skrēja atpakaļ pie vada. Pie vecā mājas viņš brīdi apstājās. Vecais izmeimuroja uz ielas. Viņš plātīja rokas un kaut ko sauca, bet kaujas troksnī nekā nevarēja sadzirdēt. Lodes svilpoja —

„ī-ī-ī-ī...”

Pieskrējis pie Ēvalda, vecais viņam iespieda rokā grāmatu un sauca: — Lasait, bet neaizmirstiet vārdus — Mana mācība ir nezāle, vai tam, kas to kviešus sauks... Lasait! — Ēvalds skrēja. Ielu krustojumā viņš pameta skatu atpakaļ. Vecais gulēja ielas vidū — viņš pat vairs nekustējās.

„ī-ī-ī-ī...”

Skriet! Skriet! Beidzot viņš panāca vadu. Vīri bija sakrituši ceļmalas grāvī un vērās uz tiltu. Pāvils jautāja blakus nokritušajam draugam:

— Kur tu biji?

Ēvalds domāja. Kur viņš bija bijis? Mušas — zirnekļis... Kur viņš bija pašreiz? Kādēļ viņš šeit bija? Atbildes nebija, tikai lodes svilpoja savādo meldīju —

„ī-ī-ī-ī...”

— Kurls esi palicis, kur tu biji? — vēlreiz jautāja Pāvils.

— Mēģināju glābt mušu, bet par vēlu...

— Kaprālis piedzēries... — nosvilpās Džinksts.

Un viņi skrēja tālāk. Pāri tiltam. Gažām vācu vienībām. Pāri drupām un laukiem. Soļos, skriešus... Ārā no šī tīkla. Bet lodes svilpoja: „ī-ī-ī-ī...”

PĒDĒJAIS SPOGULIS

Rīga, kā pamesta sieva, tumšām izdziestošām logu acīm raudzījās tuvojošās briesmās. Uz Juglas pusi pie debesīm grābstījās liesmu mēles. Jau varēja sadzirdēt cīņu troksni, un cauri bēgļu pilnajām ielām traucās armijas automašīnas. Pāri Daugavas tiltam kustējās zirgu, mantu un cilvēku miesas straume. — Šo cilvēku gars ar sastingušu domu pirkstiem turējās pie pamestā.

Tumsa izlida no māju pakškiem, kur tā bija slapstusies visu dienu, bailīgi un gaidoši.

Kapteinis Hasso fon Vitgenšteins atstāja savu triecienurotu pirmā vada komandiera ziņā un devās uz iekšpilsētu. Rotas vīri noguruši bija nespēkā pakrituši Bastejkalna piekājē.

Taisni. Pa labi. Atkal taisni. Un te viņš bija — pie savas bijušās mājas. Hasso zināja — māja bija tukša, vecāki jau pirms mēnešiem bija devušies uz Vāciju. Tukša māja, pamestības gaisotne, vientulības smarža... Kādēļ gan viņš visu to vēlreiz vēlējās pārdzīvot? Mājas? Jā, šī bija viņa māja, kuŗas sašķiebtā jumta gēvele liecās pie otras, tikpat vecas un pagurušas. Šajā mājā vairāk nekā četras Hanzas tirgotāju ģimenes bija dzīvojušas, pārciešot visas grūtības, kuŗas bija piemeklējušas šo mazo zemnieku valstiņu. Viņš — Hasso gan bija devies uz Vāciju, sekodams Vadoņa aicinājumam, bet vecāki bija palikuši, un viņš bija atgriezies, atgriezies ar pirmajām triecienvienībām. Viņš atcerējās skrējenu pāri Daugavas tiltam, kritušos un degošo

Rīgu. Arī toreiz viņa pirmais gājiens bija bijis uz šo māju, kaut arī vecāki bija pārcēlušies uz dzīvi pie kāda bijuša muižas kalpa ģimenes.

Tukša māja...

Māja. Tumša un nedraudzīga. Durvis neaizslēgtas un izļodzītas karājās virās. Kāpnes piemētātas papīriem un atkritumiem. Viņš stāvēja pie pagātnes durvim. Brīdi kavējās — it kā baidīdamies no sagaidītāja tukšuma.

Durvis lāgā negribēja paklausīt kājas spērienam un atkal aizsprostoja ceļu, smilkstēdamas kā nobijies suns, tās nevēlējās ciemiņu ielaist.

Dzīvoklis.

Reti un tumši, nolietoti mēbeļu gabali smējās pretim kā zobi vecā mutē — aizlūzuši un netīri. Jā, viņš ne tikai sajuta, viņš pat varēja saost pamestības smaku. Tapētes dažās vietās bija atlupušas un viegli čabēja. Āt-riem soļiem viņš steidzās no vienas istabas otrā. Apgāza kādu kroplu krēslu, mēģināja ieslēgt elektrisko gaismu, bet slēdzis tikai sausi noknakšķēja. Tumsa kļuva arvien drošāka un jau bija izlīdusi no istabas kaktiem plānvidū. Hasso fon Vitgenšteins ar abām rokām iekērās loga spraišļos. Rīga! Toreiz, kad viņš Rīgu bija atstājis, viņam bija bijusi viena vienīga doma — es nākšu atpakaļ. Bet tagad? Tagad ceļa atpakaļ vairs nebija, viņš to sajuta — zināja. Tikai pirms nedaudz mēnešiem Vadonis viņam bija uzkāris kaklā bruņinieka dzelzs krustu, bet tas nebija bijis tas pats Vadonis, kurš tautā varēja mest ugunīgus vārdus, sajūsmināt un satracināt pūli, likt armijām traukties uz priekšu, salauzt katru pretestību. Uzkārdams krustu, viņš savām trīcoši mitrām rokām bija pieskāries Hasso vaigam. Apkārt tiem

bija stāvējuši virsnieki neizteiksmīgi stulbām sejām. Tajās nebija nekā no fanātiskās cīņas gribas, kas vēl šur tur uzliesmoja frontē — tās bija rutinētas profesionāļu kaņavīru sejas — sejas, kuŗas šai profesijai tik raksturīgas visā pasaulē.

Pēterā baznīca kā milzis ar norautu galvu, likās, cīnījās pret nespēku. Šad tad debesis ieskrēja baltas star-mešu rokas, mēģināja kaut ko noķert, bet tad atkrita atpakaļ. Hasso apcirtās, raudzījās pamestības postažā. Dzīvoklis bija tas pats, šaubu par to nevarēja būt. Trūka mēbeļu, gleznu, grīdsegu un porcelāna, bet vēl kaut kas cits bija atstājis šīs telpas — tām vairs nebija dvē-seles — nebija spoguļu.

Lūk, tur, jā, tur bija karājies sēra Roberta Manseja darinātais spogulis, tas bija viens no pirmajiem, kas nāca no miglainās Anglijas salas. Pie pretējās sienas bija karājies Ričarda Lūkas meistardarbs, kuŗš pēc il-giem mēģinājumiem, bez venēciešu palīdzības bija pir-mais klusais draugs Francijai. Daudzie plaukti, kuŗi tagad žāvājās pamestības vientulībā, bija sevī glabā-juši metalla spoguļus skaistās sidraba, zilņķaula un pat zelta kastītēs un dozītēs. Tie esot tikuši veidoti ap divpadsmito gadsimtu un pat agrāk, vienu no tiem pat esot lietojis lielais Valters fon Pletenbergs. Blakus tiem bija glabājušās dīvainās „buļļu acis”, savādie, sašķel-tie stikla globi — Mastera de Alemania darbs un pa-nākums.

Hasso apsēdās uz aizlūzuša krēsla. Tagad viņš skaid-ri zināja, kādēļ bija atgriezies šajā pamestajā mājā, tie bija spoguļi, kas viņu sauca atpakaļ. Bet tēvs ne-bija atstājis neviena, pat ne visneievērojamākā brāļa lielajā spoguļu saimē. Hasso pasmaidīja, atcerēdamies

kādu dīvainu teiksmu, kuŗa nāca līdzī vienam bezgala dārgam spogulim. To Francijā uz ministra Kolbēra pavēli bija darinājis kāds venēciešu stiklu meistars. Tēvs šo dārgumu bija lēti nopircis no kādas vecas un izputējušas baroneses.

Hasso vēlreiz pārstaigāja istabas. Nekas vairs nebija palicis, kas varētu saistīt prātu un atmiņu. Tēva darba istabā viņš brīdī uzkavējās — diez' kas tagad glabājās tēva slepenajā skapī, vai arī tur bija biedējošais tukšums? Uzmanīgi viņš sāka bidīt tukšo grāmatu plauktu, lēnām skapja durvis atvērās. Hasso uzrāva sērkokliņu. Vāja liesmiņa atmirdzēja neskaitāmos gaismas staros, uz mirkli apžilbinot acis. Spogulis! Tiešām spogulis! Savāda dzīvība bija pamodusies jaunajā kaŗavīrā. Ātri! Viņš sameklēja divus sveču galus, kas bija nokrituši virtuvē uz grīdas. Iestiprināja tos tukšu pudeļu kaklos un uzmanīgi izcēla spoguli. Viņš to pazina, tas bija ministra Kolbēra spogulis, kuŗam līdzī gāja savādā teiksma. Hasso nevarēja aptvert, kādēļ tēvs šo dārgumu būtu atstājis. Kādēļ? Bet tad viņš atcerējās mātes žēlošanos, ka ar šo spoguli arvien biežāk visādas likstas apmeklējot Vītgenšteinu māju. Māte bija mānīcīga, bet tēvs nekad nebija piekāpies. Spoguļa labajā stūrī bija piestiprināta zīme. Pārlicies trīcošajai sveces liesmai, Hasso pazina tēva rokrakstu. Šo rokrakstu viņš vienmēr varēja apbrīnot. Burti meta tik dīvainas cilpas, un katra teikuma sākuma burts likās kā ilgī un rūpīgi iezīmēts. Hasso lasīja:

„Atradēj!

Šis spogulis ir viens no lielākajiem retumiem manā spoguļu kolekcijā. Apstākļi mani piespieda šo dārgumu atstāt zemē, kuŗā es pats būtu vēlējies palikt un ku-

rā mēs abi, tas ir es un šis spogulis, patiesībā bijām svešinieki. Es pats aizbraucu, bet Tev, atradēj, lai ir prieks par šo manu kluso draugu. Šim spogulim iet līdzī dīvalna teiksma, var gadīties, ka arī Tu šo teiksmu kādreiz dzirdēsi, bet tikai ne no manis, varbūt no paša spoguļa...

Kā atradēja algu esmu nolēmis divas pudeles no mana labākā vīna. Pudeles atrodas skapī, blakus spogulim. Man priekš Tevis ir tikai viens teikums — esi tāds, kādu spogulis Tevi vēlas redzēt — labs un iecietīgs!

Visu labāko Tev, spoguļa atradēj!

Barons fon Vitgenšteins.”

Hasso vēlreiz piegāja skapim un izcēla divas slaidas pudeles, uzmanīgi pētīdams uzrakstus. Tēvs tiešām nebija skopojies ar atradēja atalgošanu. Vīns bija labākais no sūrajiem Reinas zemes vīniem, kuŗi bija glabājušies tēva pagrabā. Hasso vēlreiz atgriezās virtuvē un pēc ilgas meklēšanas atrada ieplaisājušu kristalla glāzi. Uzmanīgi novietojis spoguļi iepretim aizlauztajam krēslam un blakus nolīkdams abas pudeles ar sveču galiem, viņš atkorķēja vienu no vīna pudelēm. Istabā ieplūda saldeni skāba vīna smarža — smarža, kuŗa padara muti sausu un rada vēlēšanos atkal un atkal mērkt lūpas šajā reibīgajā dzirā. Hasso iepildīja vīnu glāzē un pacēla to pret degošo sveci. Glāze mirdzēja saulainā skaidrumā. Uz augšu cēlās mazi burbulīši, kuŗi, sasniedzami virspusi, pārsprāga, mētādami tikko manāmas lāsītes.

Nu viņš tiešām bija mājās — viņš pasēdēs, pārdomās un, iedzērdams glāzi vīna, varēs ieskatīties pagātnes dvēselē. Viņš pacēla piepildīto glāzi:

— Esi sveicināts, slavenais spoguļu meistars! — Spogulis pamirkšķināja savu spožo aci.

— Man liekas, tu mani vēl atceries; esmu tas pats mazais knauķis, kas pusnakts stundā stāvēja pie tevis un gaidīja brīnumus. Tu atceries? — Hasso aizdedzināja cigareti un par jaunu piepildīja glāzi. Tad viņš turpināja: — Tev ir jāatceras, jo vecu draudzību nevar tik ātri aizmirst. Ja tu negribēji mani biedēt, kad biju vēl puika, tad tagad gan tu varētu atnākt un iedzert ar mani glāzi vīna. Tu taču zini, ka vienmēr esmu vēlējies tevi satikt. Kādēļ tu slēpies? Pašreiz nu būtu visi priekšnoteikumi — mēs esam tikai divi, un es tevis nebaidos, es arī nebaidos teiksmas, kas nāk tev līdzī... — Jauns cigarešu dūmu virpulis iesitās spoguļa gludena-jā virsmā, pieplaka, sakusa, sāka kustēties, virmot, veidoties. Hasso fon Vitgenšteins satrūkās. Viņš piecēlās kājās, bet to apstādināja ķerkstoša balss:

— Sēdies un nepūt dūmus acīs, es nesmēķēju! — No spoguļa izkāpa neliela auguma vīrs, šaurām lūpām un bieziem uzaču lokiem, kuņģi kārās pāri acīm, it kā gribēdami noslēpt ironisko dzirksti. Gaŗlaikoti viņš atspiedās pret spoguļi un ar interesi raudzījās kapteinī.

— Augumā lielāks, man nepazīstamā uniformā, ordeņi, bet prāta tikpat maz kā tam knauķam. Es tevi pazīstu. Bet saki, ko tu no manis gribi? — Vārdi sprakšķēja kā lūztoši skali.

— Es, es... es gribēju... — Hasso atkal apsēdās, tad turpināja: — Es gribēju jūs satikt. Es domāju, ka mēs tik daudzus gadus esam pavadījuši kopā, viens otru nepazīdami, un es biju viens...

— Es zinu, — spoguļu meistars nepacietīgi pārtrauca Hasso, — es zinu, ka cilvēki vienmēr dara muļķības, bū-

dami vieni, bet vēl biežāk divatā. Pamet cilvēku vienu, un viņš vaimanās pēc nāves un visādām likstām — atnāk nāve, tad... Ek, man ar jums, dzīvajiem, vairs nepatīk — es cerēju, ka jūs mani uz pāris simts gadiem liksit mierā, bet kas tev dos... Es tikko spēlēju ar Maratu kauliņus, kad tu pēc manis sāki bjaustīties. Vai tu arī zini, kas tevi sagaida? Jeb tu domā, ka tikai tādēļ, ka tu man drusku vairāk patīci nekā pārējie cilvēki, tad ar tevi būs citādi? Nu saki, tu taču zini, kas tevi sagaida?

— Zinu, — apstiprināja Hasso, pasniedzams spoguļa meistaram piepildītu viņa glāzi, — bet es tam neticu, jo kāds tev būtu iemesls man vēlēt ko ļaunu...?

— Ļaunu? Kā tu zini, ka es tev vēlu ko ļaunu? Bet mums katram dzīvē — un arī pēc tās — ir savs uzdevums... — Meistars izdzēra glāzi un pasniedza atpakaļ. — Bet tagad es tev gribu kaut ko jautāt — par ko tu dabūji tos bleķus?

— Par varonību.

— Kas ir varonība?

— Drosme, bazbailība, izturība...

— Nieki, tā ir muļķība! — Meistars nīgri plesīta kāju pie zemes. — Tā ir muļķība, ko jūs darāt, dažu varas kāru cilvēku iespaidotī. Jeb varbūt vēl ļaunāk — varbūt tā ir aplēpta cilvēku vēlēšanās nogalināt, iznīcināt? Man liekas, ka tieši šī vēlēšanās tiek visai racionāli izmantota. To izmanto valsts, partijas un baznīcas. Es tev nevēlu nekā ļauna, bet kādēļ gan man nevarētu būt šī vēlēšanās?

— Bet... — mēģināja iebilst Hasso.

— Bet? Nav nekādu bet! Tā ir taisnība. Cilvēki vēlas postīt un nogalināt, es to zinu — arī es to gribu, bet es

nevaru nokāpt no sienas un uzsākt kaŗu ar sev līdzīgiem, jo kas gan tad notiktu? Mēs viens otrā ieraudzītu savas stulbās sejas, un līdz ar to cīņšanās beigtos. Jūs sakāt, acis ir dvēseles spoguļi — mulķības, acis ir visa liekulības kalngals, tādēļ es arī savu iekāri nogalināt apmierinu pie cilvēkiem, jo es viņos nekā neredzu no sevis paša. Mani nevar pakārt, jo neeksistēju — tevi nevar pakārt, jo tev tas ir atļauts. Kāda gan tad mūsu starpā ir atšķirība? Man liekas, ka es tev dodu līdzīgu spēli? — Meistars izņēma no Hasso rokas tukšo glāzi un piepildīja, izdzēra. — Labs, es atceros... Bet vēl viens jautājums, cik cilvēkus tu esi nogalinājis?

— Es nezinu, es tiešām nezinu... — stostījās Hasso.

— Skaisti, tu esi vēl jaunāks nekā es, es zinu, bet tu nezini. Vai tu arī aptver, ko tu teici? Tu nezini, cik cilvēkus tu esi nogalinājis?

— Jā, bet...

— Es tev teicu, ka nav nekādu bet! — Kļuvis pavisam neiecietīgs, to pārtrauca meistars. — Es savus upurus pazinu, tie man kaut kādā veidā bija sariebuši, bet kā ir ar tevi? Tu pat nezini, cik?

— Bet...

— Bet, bet, bet... tas ir viss, ko jūs, dzīvie, varat izteikt. Jūs slepkavojat, dedzināt, laupāt, un ja jums jautā — kādēļ, tad viss, ko jūs varat pateikt, ir — bet. Vai tu esi dzirdējis aitu blējam?

— Klausies, meistars, — Hasso piecēlās kājās, — kādēļ tu man visu to saki? Vai tu domā, ka es gribēju kaŗu? Vai tu domā, ka es gribu darīt to, kas man jādara? Tā ir pavēle — man tā jāizpilda.

Spoguļu meistars sāka smaidīt. — Redzi, — viņš teica, — tas jau ir tas, ko es tev gribu izskaidrot. Mēs visi

esam padoti kaut kādai pavēlei, uzdevumam, un mēs no šī uzdevuma jeb pavēles nevaram izbēgt. Bet mēs varam to kaut vai drusku pārveidot pēc sava prāta. Mans uzdevums, kas ir ne visai patīkams, ir pievākt cilvēkus, kuŗi man uzbāžas, bet ne katru reizi es to daru. Tu pats zini, ka es tev nerādījos, kaut arī tu man uzbāzies. Šodien es arī nebūtu nācis, bet man nelaimējās kauliņu spēlē. Man liekas, ka Marats mani krāpj, un bez tam man ir tāda sajūta, ka tavs laiks ir pienācis, jo es nekā rožaina tavā nākotnē neredzu.

— Es līgā nesaprotu, ko tu domā? — Hasso jautāja.

— Jā, ja tu atceries — tu domāji par šo pilsētu, un tu domāji par savu kungu, un pārdomājot tu pats redzēji, ka izredzes nav spožas. Tātad es izlēmu, ka ir laiks, ka tu nāc pie manis un maniem draugiem. Neviens no viņiem nav īsteni dusmīgs par to, ka es tos pievācu, protams, atskaitot veco baronu, kuŗš nepārtraukti mocās ar slāpēm, un mums ar dzeņamajiem ir slikti. Laikam paejot un notikumiem veidojoties, tie visi redz, ka viņus būtu varējis sagaidīt daudz nepatīkamāks nāves veids...

— Bet kā tu to domā — iet pie tevis?

— Es gribu, lai tu pievienojies manam draugu pulkam. Bet to tu varbūt labāk sapratīsi, ja es tev izstāstīšu savu dzīves stāstu. Tu jau zini — uz Franciju mani atvīla Kolbērs, es viņam nekā nepārmetu tāpat kā maniem slepkavām, jo tie visi mīlēja spoguļus un es biju nogrēkojies pret likumiem un pavēlēm. Jā, kad Kolbērs mira, es klejoju no vienas rokas otrā, cena par mani bija pasakaina, es atceros, ka kādā reizē par mani samaksāja astoņitūkstoš un sešpadsmit līvras, kad par Rafaela gleznu maksāja tikai trīs tūkstoši. Nu jā, tā

jau atkal mana lielība. Tad kādā dienā viss mainījās. Toreiz es vēl neaptvēru, kas notika, bet vienā dienā es pēkšņi karājos vienkāršā istabā, un, mani skatoties, staļmeistars Marats dzina bārdū. Man viņš būtu tīri labi paticis, ja viņa seja nebūtu bijusi tik pumpaina un viņš nebūtu kāviēs ar augoņiem. Faktiski šie augoņi bija iemesls — viņš tos pats pūlējās ārstēt, un cik ilgi tev var patikt raudzīties cilvēka dibengalā? Jā, tad man lāgā nepatika arī viņa naidis pret visu, ko viņš sauca par aristokrātiju — es taču piederēju tai, kaut vai tikai starp spoguļiem. Un tad es izlēmu, bet, diemžēl, man aizsteidzās priekšā jaunā meitene Šarlote Kordei, un es vēl paguvu viņai pamiršķināt ar aci, kad viņš vannā mira. Tagad viņš man labi kavē laiku, tikai, kā jau teicu, man liekas — viņš krāpjas. Tā tas ir — tu nevari un nevari uzticēties revolūcionāriem, tie ir blēži un krāpnieki. Ak tā, un pēc tam mani pievāca Dantons — pārējo jau tu zini. Viņš ir kļuvis stipri garlaicīgs, bet var jau iztikt, ja neskaita lielību, kas viņā radās pēc tās nolādētās lugas. Un tad, tad es nokļuvu pie kāda korsikāņa, īstenībā viņš man paticis vislabāk no visiem mani kungiem, kādēļ, to nevaru izskaidrot. Ar viņu es izskrēju cauri visai Krievijai, man vēl tagad prātā Maskavas degšana, bet tad mēs bēgām atpakaļ. Man likās, ka mana stikla dvēsele sasalst no aukstuma. Kādu nakti mēs bijām apmetušies zemnieku mājā, — mans kungs vārijās dūsmās un naidā. Tu jau zini, ka naidis un dusmas rada kaut ko līdzīgu mīlestībai, un mans kungs paveda šī zemnieka meitu. Es saku — paveda; meitene verstīm skrēja līdzī viņa kamanām pēc šīs mīlestības pilnās nakts. Mani viņš atstāja viņai — par piemiņu.

Jā, tā nu es karājos šajā zemnieka mājā. Redzēju piedzimstam brēkuli ar melniem matiem un varen niknu balsi. Meitene viņu nosauca par Bonapartu. Netīci? Vēlāk tas pārveidojās par veselas ģimenes vārdu un, ja tu vēlies, tad vari atrast latviešu zemnieku ģimeni ar šādu vārdu un trakām karotāju asinīm. Pēc laba laika es nokļuvu pie barona un atkal biju goda pilnā vietā. Viņš uzzināja manu izcelšanos, un es baudīju pienācīgo godu. Tā tas gāja labu laiku. Vecais barons nomira, un viņa dēls pārvērtās trakā žūpā, viņš mani kaitināja, katru nakti nākdams un pūsdams sejā degvīna smaku. Es pats labprāt dzeru, bet man patīk viņi... Jā, un tad es nonācu tava tēva rokās. Tu redzi, pats es neesmu darījis nekā briesmīga, un mans draugu skaits nav vairāk kā desmit — tu būsi jaunākais, bet tas labi — uzsvaidzinās mūsu apputējušās sarunas. Esmu daudz dzirdējis par bridžu — māki?

Hasso fon Vitgenšteins nervozi smēķēja un jautāja:

— Bet kādēļ mani? Es vēl gribu dzīvot — mans uzdevums vēl nav nobeigts.

— Tu baidies? Tu taču esi varonis, un par uzdevumu labāk nerunā, jo tas paliks neizpildīts. Varbūt tas būs piepildījis kaut ko, bet ne to, ko tu cerēji. Un kāda jēga varonim pēc pazaudēta kara? Tu būsi pievilts, tu nevarēsi atrast īsto ceļu, un savas dzīves beigās tu žēlosies — dzīve bija par daudz īsa, dzīve nedeava tā, ko es cerēju. Es gribu tev aiztaupīt visas šīs nepatīkas. Tikal tādēļ es pildu savu uzdevumu, no kuŗa es būtu varējis izvairīties...

Kapteinis Hasso fon Vitgenšteins satrūkās. Ārā skanēja nepārtraukts eksploziju troksnis. Sapnis? Sveces bija izdegušas. Spogulis stāvēja atsliets pret krēslu.

Tam bija jābūt sapnim, tā nevarēja būt patiesība. Viņš satvēra spoguli un steidzās lejā pa kāpnēm. Ielas bija tukšas, bet gaisā virmoja savāds satraukums. Hasso skrēja. Kaļķu iela. Krievi! Ierējās maksis...

Vācu armija atkāpās. Rīgā, uz Kaļķu ielas stūra bija kritis bruņnieka krusta kavalieris Hasso fon Vitgenšteins, kurš mācēja spēlēt bridžu. Blakus viņam gulēja senlaicīgs spogulis — pēdējais viņa tēva saimē, kas bija palicis Rīgā.

Kapteiņa vecāki saņēma vēstuli, kurā bija rakstīts:
„Par Lielvāciju un Vadoni...”

VARONIS

„Visi iznīkst, visu aizmirst, pāri paliek tikai slava...” Juris Labāns nolaida grāmatu un raudzījās ēnās, kas bija izlēkušas no zemās čuguna krāsniņas mutes un spraiguma pilnas kustējās uz notraipītās barakas sienas. Jā, tā reiz bija teicis Napoleons, un Juris Labāns apzinājās šo vārdu patiesīgumu.

Lūk, vai tur ēnu atveidos neveidojās rota uzbrukuma skrējienā? Vai tur nesabruka degoši nami? Neizrāpoja dzelzs krupji, šaudīdami savas ugunīgās mēles? Ak, šis laiks bija bijis pārāk īss, vismaz tagad tas tā izlikās. Bija aizmirsies nogurums, ievainoto vaidi, utis un dubļi — kaut kur no tāluma it kā vēl ieskanējās virsnieku apvainojumi un nievas apmācību laikā, bet tā bija tikai maza disonance lielajā varonības dziesmā.

Juris Labāns piecēlās un izstaipījās — izsalkums bija iesēdies pakrūtē. Rūpīgi viņš pārcilāja kārbīņas un turziņas. Ieslēdza elektrisko krāsniņu un sāka gatavot vakariņas. Vairs bija atlikusi tikai viena stunda līdz parastajam laikam, kad nometnes kantīnē pulcējās ļaudis, lai klausītos viņa kara stāstos. Jā, tikai tad, kad apklusā pēdējie čuksti un glāzītēs bija noguldzējies pēdējais malks, Juris atguva īstenu dzīvību. Viņš stāstīja, stāstīja un vēlreiz stāstīja. Ko gan viņš nebija piedzīvojis? Cīnījies Volchovā, redzējis pulkveža Aparāta nāvi, bijis Ādamsona rotā un kopā ar pulkvedi Janumu atkāpies cauri Pomerānijai un Berlīnes elles katlam. Visi pēdējā kara lielie vārdi viņam bija pazīstami. Vi-

sas kaujas viņš zināja. Kā no pilnības raga bira fakti un datumi. Nometnes iedzīvotāji ar cienību klausījās — šie stāsti bija kā jauns, nenorūdzis Reinzemes vins. Drusku sūrs, bet reibinošs. Sūrs tādēļ, ka daudziem vēl vienmēr bija pazuduši draugi un radi — reibinošs tāpēc, ka Juris mācēja tā stāstīt, ka šie stāsti kļuva par vienu vienīgu latviešu kaņavīru varonības dziesmu.

Rūpīgi Juris salika pagatavoto ēdienu baltā porcelāna šķīvī — par visām lietām vairāk Juris mīlēja labi un kārtīgi ēst. Ar nepatiku viņš atcerējās kara laiku, kad visu ēda no viena, brūni nodeguša katliņa, kad nebija laika kārtīgi un rūpīgi paēst; bet tagad bija diezgan laika, un ar uzturvielām amerikāņi neskopojās. Arī nometnes iedzīvotāji pirmajam brīvībā izkļuvušam kaņavīram deva savas nodevas. Gandrīz katru otru dienu viņš bija ielūgts kādās nometnes viesībās, kur laipnās namamātes sacentās vārīšanas mākslā. Ak dievi, tās bija īstas ēšanas orgijas, kas bija pārņēmušas ilgus bada laikus pārcietušos bēglēnus. Vienīgais, ko Juris Labāns nīda, bija latviešu mīlestība pret cūkas miesu — vienalga, kādā veidā tā arī bija sagatavota, tā viņam radīja nelabumu un sliktas atmiņas... Veltīgi nometnes iedzīvotāji bija kādu laiku pūlējušies atrisināt šo mīklu, bet ilgi tā bija slēpusies noslēpumu miglā — līdz Juris pats bija atradis izskaidrojumu. Izskaidrojumu un līdz ar to jaunu brīnišķīgu kara stāstu.

Pomerānijas atkāpšanās cīņās, kad pulkvedis Janums bija atstājis majoru Alksnīti Gramencas sādžā, kuņas laukumā jau grozījās ienaidnieka tanki, — viņš, Juris Labāns, bija saindējies ar cūkas gaļu. Skaista tā bija izskatījusies stikla podiņā, bet slēpusi sevī briesmīgo gaļas indi. Cīnīdamies ar lielu nelabumu, viņš tomēr

bija sašāvis divus tankus un līdz ar to atbrīvojis atkāpšanās ceļu. No šā laika Juris nīda cūkas miesu...

Juris bija paēdis, un bija arī pienācis laiks doties uz kantīni. Diemžēl, šis bija pēdējais vakars — nākošā nedēļā sagaidīja atgriežamies pārējos karavīrus no Beļģijas gūstekņu nometnēm, un Jurim bija izdevies iegūt ziņas no amerikāņu draugiem, ka krievi pieprasījuši viņu izdot kā kara noziedznieku. Neviens arī par to nešaubījās un ar līdzjutību izteica savu nožēlu — visi zināja, ka nometne nebūs tā pati, kad no tās aizbrauks Juris un līdz ar viņu brīnišķīgie stāsti. Juris pats bija iemīļojis šo kluso stūri švābijas kalnājos, bet ko lai dara — mantīņas bija sasaiņotas.

Kantīnes telpa bija pilna pliekanas alus smakas un salkano amerikāņu cigarešu dūmu. Jurim ienākot, balsu kņada aplusa. Pakalpīgi tika pasniegts krēsls, norasojuši degvīna glāzīte un silķes gabaliņš. Apsēdies viņš pārļaida acis telpai — tiešām, gandrīz viss nometnes iedzīvotāju simts bija šeit. Dažu sieviešu acīs varēja manīt pat nodevīgu mitrumu. Juris Labāns labi zināja nesacītos vārdus: „Ak, pasaules netaisnība — godīgam karavīram jāslapstās kā meža zvēram...” Viņš izdzēra glāzi, atgāzās krēslā un gribēja sākt stāstīt par to, kā viņi kapteinim Ādamsonam pārnesuši krievu apakšbikses, kad atvērās durvis un telpā ienāca vēl kāds apmeklētājs nelielu sainīti rokā. No segas darinātās bikses veltīgi mēģināja segt izdilis armijas mētelis, kuŗa tumši zaļā apkakle spītīgi spurojās pretim vecuma nespēkam.

— Sveiks, Juri! — Svešnieks bija ienācis spuldzes lokā. Lūpas bija sagriezušās viltīgā smaidā. Juris mēģi-

nāja piecalties, bet tad, kā noguris, atslīga atpakaļ krēslā.

— Sveiks... — viņš tikko dzirdami nomurmināja un pasniedza negribīgi roku. Svešnieks to droši satvēra un tad griezās pie apkārtstāvošajiem.

— Mēs ar Juri esam kaņabiedri — es kādu laiku biju viņa rotas komandieris, un, kad mans krusttēvs rakstīja, ka Juris ir šeit, es arī braucu uz šejieni...

— Edvard... — Tikai tagad nometnes komandants Kaķis bija pazinis savu krustdēlu. — Es tevi gaidīju tikai pēc nedēļas... Notika sirsnīga apsveicināšanās, un gandrīz katrs no nometnes iedzīvotājiem vēlējās spiest roku Juŗa Labāna rotas komandierim. Tikai pats Juris klusi sēdēja savā krēslā un dzēra glāzi pēc glāzes. Beidzot viss drusku norima, un Kaķis griezās pie Juŗa:

— Es dzirdēju, ka tevi krievi esot pieprasījuši un tu rītu aizbraucot. Man tiešām žēl, ka mans vārds sākas ar burtu „K” un tiku vēl atlaists — es arī labprāt būtu dzirdējis tavus piedzīvojumus... Bet lai nu kā — šovakar mums vēl ir pietiekami daudz laika izrunāties. Es nemaz nezinu, kur tu paliki pēc Gramencas? — Juris sēdēja, ierāvies savā jaunajā Unrras uzvalkā un nīgri klusēja.

— Nu, atbildi taču! — leitnanta Kaķa balsī skanēja pavēle.

— Nu, kur es paliku — tu jau vari iedomāties... Ko tu mani te tincini! — Juris vienā malkā iztukšoja degvīna glāzi un gribēja celties.

— Ne tā, Kumpel, tu ātrāk neaiziesi, kamēr neizstāstīsi savu pēdējo stāstu. Par taviem brīnumdarbiem man krusttēvs jau rakstīja — es gribu dzirdēt pēdējo! — Juris bija sakritis savā krēslā, un viņa balss skanēja

nogurusi. Nometnes iedzīvotāji neizpratnē raudzījās savā elkā, — kas tā bija par disonansi viņa augstajā varonības dziesmā?

— Ja tu mani gribi āzēt, tad stāsti pats...

— Kas man ko stāstīt. Es gribu dzirdēt. Bet ja tu pats vairs labi neatceries, tad varu arī es... — Kaķis atkal iztukšoja glāzi un aizdedza cigareti. Visi nometnes iedzīvotāji bija apklusuši un neizpratnē raudzījās abos kaņavīros. Juris klusēja, un tad leitnants sāka:

— Es nezinu, vai jums Juris ir stāstījis, ka viņš bija labākais pavārs visā pulkā un man bija jāizcīna vesela cīņa ar pulka komandieri, līdz izdevās viņu paturēt. Tiešām jāsaka, ka viņa pavāra slava bija pazīstama visā pulkā. Man liekas, katrs rotas vīrs ar patiku atcerēsies brīnumus, ko Juris izgatavoja no nekā. Diemžēl, atkāpšanās laikā viņam bija jāpārtrauc savas vārīšanas mākslas un tāpat kā ikkuŗam jānes šautene, jo nebija ko un kad vārīt. Tomēr, kad mūsu rotai atlika kāds brīvs brīdis, Juris nenoguris cepa pankūkas, vārīja zupas un sutināja cūkas gaļu. Dažkārt, ieejot sādžā, kuŗai cauri bija gājušas bēgļu un kaņavīru straumes, likās, šeit nekas ēdams nav atrodams, bet jau pēc stundas Juris kaut ko vārīja, un mēs visi beidzot bijām paēduši. Tā tas gāja līdz Gramencai, un tur tiešām cūkas miesa saindēja Juŗa dzīvi. Mēs bijām nogāzuši divas cūkas. Juris jau bija izgriezis abus karbonādes gabalus un pulkas mizoja kartupeļus, kad sādžā ieskrēja krievu tanki. Kā parasts, mēs uzsākām frontes iztaisnošanu. Lai tiktū ārā no sādžas, bija jāskrien pāri klajam laukumam, kuŗu apšaudīja krievu mīnu metēji un maksis. Mēs visi jau bijām sasnieguši lauka malu un meža drošību, kad no sādžas izauļoja Juris. Lieliem lēcieniem viņš

skrēja pāri laukam, un uz muguras jocīgi lēkāja gaļi karbonādes gabali. Lēcot pāri grāvim, Juŗa tuvumā sprāga kāda mīna, un viņš, nevarīgi pametis rokas gaisā, sabruka staignajos arumos. Ar lielām pūlēm mums izdevās viņu aizvilkt līdz meŗa malai. Uz jautājumu, kur viņš ievainots, Juris atbildēja, ka mugurā. Kad sanitārs gribēja viņu pārsiet, izrādījās, ka viņš nemaz nebija ievainots! Lecot pāri grāvim, asā karbonādes mala bija iesitusi dziļu rievu... Tas viss jau nebūtu nekas, ja puikas nākošajā dienā nebūtu izgriezuŗi no kartupeļa medāli ar cūkas galvu uz tā — no ŗīs dienas Juris pazuda... Vai tā nebija, Juri? — Leitnants Kaķis bija pagriezies pret vietu, kur sēdēja Juris Labāns, bet tā bija tukŗa... Nometnes iedzīvotāji klusēja un skatījās cigareŗu dūmos, kas izgaisa kā daŗa laba illūzija.

„Viss iznīkst, visu aizmirst, pāri paliek tikai slava!” Tā reiz teica Napoleons, un nometnes iedzīvotāji vēl ŗodien atceras Juri Labānu un viņa naidu pret cūkas gaļu.

ŽURKA

Mārtiņš Kamergrauzis nīda žurkas. Naktīs, kad viņš aizvēra acis, tās līda un rāpoja ap viņa guļas vietu — lielas un sarkanas, kailām, zvīņainām astēm. Priekšzobi, kas kārās pāri apakšējai lūpai, izauga ziloņa ilkņu lielumā un katru brīdi taisījās iecirsties Mārtiņa Kamergrauža sejā. Nosvīdis un aujojošu sirdi, viņš lēca kājās un tikai tad nomierinājās, kad atjēdzās — viņš bija nometnes šķirbotajā istabā un blakus mierīgi krāca Pauls Jekums. Žurkas! Jau Mārtiņa uzvārds bija saistīts ar šiem riebigajiem kustoņiem — Kamergrauzis, kur gan latviešiem bija radies šāds vārds? Pietika ar to vien, ka viņam bija jāsaka vai jāuzraksta savs uzvārds... Visu savu mūžu viņš netika vajā no šiem graužējiem! Un tad gadījums Kurzemes frontē — dienām ilgi viņš bija gulējis un vērojis priekšlauku, kur starp kritušiem krieviem skraidīja šīs treknī nobarojušās žurkas. Tāpat, kā daži reģistrēja trāpījumus ienaidnieku novērotāju galvās, tā Mārtiņš reģistrēja trāpījumus žurkām. To nebija mazums! Kad tie graužēji kļuva vēl nekaunīgāki un arvien biežāk sāka apmeklēt bunkurus, Mārtiņš veselām naktīm sēdēja tumsā, izlicis plāna vidū maizes šķēli, un gaidīja savas ienaidnieces. Viņš tās nenogalināja vienkārši, bet ar lāpstu sakapāja sīkos gabalos. Briesmīgs viņš izskatījās — asinīm pierietējusām acīm un asiņainu kaņavīra lāpstīņu rokā kā pirmatnējs kaņotājs pēc izcīnītas, smagas kaujas. Tikai tajās dienās, kad viņš varēja uzskaitīt vairākas uzva-

ras pār savām ienaidniecēm, viņš mierīgi gulēja. Bet tad nāca žurku atriebība, un tā bija briesmīga!

Smagajās atvairēs cīņās, kur katrs bunkuri, katrs vīrs izcīnīja gandrīz individuālu cīņu ar ienaidnieka pārspēku — Mārtiņu ievainoja plaušā. Cīnīdamies ar lielām sāpēm un gaisa trūkumu, viņš gulēja savā bunkurī. Cīņu karstumā sanitāri viņu nevarēja nogādāt uz aizmuguri. Un tad bunkuri ķēra kāda krievu artilērijas granāta, to salaužot tā, kā cilvēka kāja samīn sēr-kociņa kastīti. Baļķi iebruka, un smiltis gandrīz apraka Mārtiņu. Tikai pa mazu spraudziņu viņš varēja redzēt ziemas debesis, no kuņģam krita retas sniega pārs-las. Jau ievainojums Mārtiņu bija padarījis gandrīz kustēt nespējīgu, bet tagad uz rokām un kājām gulās smilšu un laužo baļķu svars. Mārtiņš dzirdēja pārveja-mies krievu vilni, un tad cīņu troksnis attālinājās un pēc daudzām stundām aplūsa pavisam. Skanēja tikai reti šāvieni, un šād tad ierējās patšautene. Mārtiņš klu-si vaidēja. Aukstums vispirms iekodās kāju pirkstos, tad lēnām, bet noteikti līda augšup. Rokas un kājas sā-ka tirpt no aukstuma un baļķu svara. Šausmīgas bailes pārņēma Mārtiņu. Viņš gribēja brēkt, vaimanāt, saukt pēc palīdzības, bet bailes no krieviem atturēja. Un tad ar nakts iestāšanos notika briesmīgākais — ieradās vi-viņas — žurkas!

Debess bija noskaidrojusies, un mēness bāls kā pār-baidīta sieva izlīda no mākoņiem. Uz baļķa gala, tieši pretim Mārtiņa galvai sēdēja žurka! Jēlā, zvīņainā as-te nokarājās gandrīz līdz Mārtiņa lūpām. Šaurām, sar-kanām, trakuma pilnām acīm tā raudzījās Mārtiņā un likās pīrgājāmieš. Mārtiņš paklusām iebjāvās. Slinki tā atrāvās dažus centimetrus, bet tad, jau pēc neilga laika

atkal tuvojās. Neapraktāmas šausmas pārņēma Mārtiņu — viņu dzīvu apēdis! Viņš atcerējās aprakstus, kur ķīnieši saviem gūstekņiem un noziedzniekiem uzlikuši uz kaila vēdera žurku māla podā: uz poda tikusi kurināta uguns. Žurkas, karstuma iebiedētas, iegrauzušās upuļa vēderā. Žurka lēnām, centimetru pa centimetram tuvojās Mārtiņa galvai. Saņēmis pēdējos spēkus, viņš rāva savu labo roku — ar pārcilvēcisku spēku. Roka drusku sakustējās. Likās, delna notrūks, bet bez panākumiem... Žurka tuvojās arvien tuvāk. Tūlīt, tūlīt tā iecirtīs savus riebīgos ilķņus Mārtiņa sejā. Nograuzīs degunu, lūpas, vēl dzīvam esot. Lēnām sāka zust samaņa, no lielās piepūles plaušu ievainojums sāka par jaunu asiņot. Ar pēdējiem spēkiem viņš ķēra žurku, satvēra, žņaudza... Žurkas ilķņi iecirtās rokā. Briesmīgi iebrēkdami, Mārtiņš zaudēja samaņu...

Kad Mārtiņš Kamergrauzīs pamodās, viņš gulēja balti klātā gultā pārsiets un aptīrīts. Arī labā roka bija pārsieta — tāpat žurkas nebija bijis sapnis vai drudzā murgs. Noguris viņš aplaida skatu apkārt — slimnīca. Kā viņš šeit bija gadījies? Vai viņš bija pie krieviem? Bet tad viņš nebūtu tik tīrā gultā, vispār viņš droši vien nebūtu slimnīcā! Viņš bija miris un atradās debesīs! Bet blakus kāds vaidēja, un Mārtiņam likās, ka krūtīs bija karsta svina pilnas — debesīs taču tika tikai mirušie, un mirušiem nekas nesāpēja... Mārtiņš mēģināja piecelties sēdus, bet nejēdzīgi smeldzīgas sāpes iedūrās krūtīs, un vaidēdams viņš atslīga gultā. Tad pēkšņi viņš sev blakus sadzirdēja maīgu balsi skaidrā latviešu valodā. Mārtiņš atvēra sāpēs aizvērtās acis. Pie gultas stāvēja Sarkanā Krusta māsa.

— Kur es esmu? — smagi elpodams, viņš jautāja.

— Slimnīcā, Liepājā... Jūs gandrīz veselu nedēļu esat nogulējies nesamanā, murgodams par žurkām. Jūs esot atrasts pusnosalis, un atradēji nevarējuši atlauzt pirkstus no sažņaugtās žurkas... — Māsa pieliecās un atglauca no Mārtiņa pieres matu.

— Žurkas... Žurkas... es atceros! — To pasacījis, Mārtiņš ieslīga, ne vairs nemanā, bet miegā. Veseļošānās gāja lēnām. Mārtiņu pārveda uz Vāciju un ievietoja kādā Švarevaldes sanatorijā. Laimīgi pārdzīvojis kapitulāciju, izvairījies no franču gūsta, viņš atklīda uz noietni angļu zonā netālu no Hanoveras. Gandrīz pēc gada atbrīvoja pārējos gūstekņus, un arī Mārtiņa noietnē ieradās diezgan daudz bijušo kaņavīru. Mārtiņš sadraudzējās ar Paulu Jekumu, kopā brūvēja šņabi un brauca uz frīziem pēc silķēm, kuņas mainīja pret tēju. Dzīve gāja uz augšu. Tika pašūti vairāki uzvalki un mēteji, un daudz nebūtu trūcis, lai Mārtiņš Kamergrauzis no izbēguša zaldāta būtu pārvērties kungā. Par kungu gan viņu sauca, kad nāca pēc šņabja vai silķēm, bet aiz muguras neglīti dēvēja par spekulantu. Lai laimes mērs būtu pilns, Mārtiņš iepazīnās ar vienu no vietējā krodzinieka meitām. Čiliņa bija jauka meitene. Viņa aptecēja Mārtiņu, lāpīja zeķes, mazgāja kreklus un šad tad no tēva krājumiem atnesa pa pudelei „veinbranda”. Arī vecākiem nebija iebildumu; tas ir, iebildumi bija, bet liesajos laikos priekš naudas apmaiņas Mārtiņš tik labi prata parādīt savu veikalnieka talantu, ka, kaut arī ārzemnieks, viņš bija tīri patīkams znots. Labi apdomājuši, ka vīriešu palicis diezgan maz, vecāki teica „jā” — un Mārtiņa un Čiliņas pirkstos greznojās resns un pašapmierināts īsta zelta gredzens. Tomēr kautkas Mārtiņam likās savādī. Naktīs viņš savu līga-

vu milēja bezgalīgi, bet dienā no viņas kaut kas atbaidīja. Visādi viņš izdomājās, bet velti!

Kāzas bija noliktas, un Mārtiņš jau kā īpašnieks rīkojās krogū „Zur Rote Ochse”. Pakaklē veidojās dubultais zods no līgavas taisītām „klozēm” un ceptiem kartupeļiem. Sievastēvs slinki sēdēja krogus stūrī un, sūkdams vājpiena alu, noraudzījās sava nākošā znota „melnajos” darījumos ar nometnes latviešiem, leišiem, igauņiem un poļiem.

Cīlija sāka tamborēt visādus rozā un zilus nieciņus — nebija nekāds brīnums, viņi pazinās turpat seši mēneši... Viņa bija kļuvusi vēl vēlīgāka un apaļāka. Kādu vakaru tie sēdēja dzīvojamā istabā uz zviļņa un runāja par to, kur vislabāk un lētāk varētu nopirkt bērnu ratiņus. Tie nedrīkstēja būt lietoti, priekškaņa ražojums. Viņa cilāja iespējamības un varbūtības, apsvēra, cik un ko par tiem varētu dot. Mārtiņš nebija nekāds nieka vīrs, viņu pazina „birģermeistars”, un „landrāts” vienu reizi bija krogū tik smagi piedzēries, ka dzērumu izgulēja virtuvē uz dīvāna. Jā, Mārtiņam vajadzēja jaunu bērnu ratiņu — kāzas bija pēc mēneša un kristības varēja gadīties vēlākais pēc četriem.

— Es zinu! — Cīlija bija piecēlusies uz ceļiem un piedūrusi pirkstu pierēi. — Es zinu, Edmunda tēvam bija divriteņu un bērnu ratiņu veikals, un Edmunds ir mans skolas biedrs. Es viņam piezvanīšu un lūgšu vēl šovakar atnākt...

Mārtiņam nebija ko iebilst, un Cīlija aizsteidzās pie telefona. Īsā laikā viss bija norunāts, un jau pēc stundas, laikam sajuzdams labu gandarījumu un vēl labāku lāsi, ieradās Edmunds. Droši un pašapzinīgi viņš ienā-

ca istabā un, kā jau skolas biedram pienākas, satvēris Cīliju īsteni sirsnīgi aiz abiem pleciem, brīdi vērojis, jautāja:

— Ak tad tik tālu, Žurka! kāzas un kristības reizē?

— Žurka? — Nelabi iebjāvās Mārtiņš. Edmunds pārsteigts viņam pievērsās.

— Jā, tā mēs Cīliju skolā saucām...

Mārtiņā viss sagriezās. Žurka! Nu viņš zināja, kas spilgtā dienas gaismā bija atbaidījis no Cīlijas — tie bija viņas zobi! Tīri, balti zobi, bet tie bija pavirzīti uz priekšu, un divi priekšējie — plati un gludi gulēja — uz apakšlūpas.

Žurkas zobi! Tā nebija Cīlija, bet gan žurka — liela un trekna — tā nesēdēja izbijusies uz dīvāna, bet gan uz nolauztā balņa gala. Žurka! Mārtiņam iesāpējās cauršautā plauša. Labajā rokā, likās, dega vēl labi saredzamā rēta. Viņš pietrūkās kājās, apgāzdams krēslu, metās uz durvīm. Mārtiņam likās, ka simtiem, nē — tūkstošiem žurku dzinās viņam pakaļ...

Otrā dienā Mārtiņš Kamergrauzis bija pazudis no miesta un no metnes. Cīlija saraudātām acīm savāca no metnes istabā pamestās caurās zeķes un vecos uniformas gabalus, rūpīgi tos sasaiņoja amerikāņu armijas segā, kas mēnešiem ilgi bija putējusi uz pamestās gultas, un aiznesa visu palikušo mantību uz krogu „Zur Rote Ochse”.

Mārtiņu es satiku izceļošanas no metnē. Viņš bija kļuvis vecāks, un dubultais zods bija pazudis. Pazaudētais krodzinieka gods grauza, bet bailes no visa, kas atgādina žurkas, bija bijušas lielākas. Atvadoties no manis, viņš klusi nočukstēja:

— Es ceru, ka Austrālijā nebūs daudz žurku...

PULKSTENIS NEGĀJA

— Cik īsteni ir pulkstenis? — mans kaņabiedrs, bijušais leitnants Kazdanga, jautāja. Viņš bija nolēmis nenokavēt pēdējo vilcienu, lai dotos uz mājām Ziemeļanglijas ogļraču pilsētīnā. Es vēl negribēju no viņa šķirties, mēs nebijām redzējušies vairāk nekā septiņus gadus, un bija tik daudz ko runāt un atcerēties. Bijām gan tikušies Vācijā, bet tikai tagad, kad gadi bija aizritējuši, mēs cīņas un bēgšanas redzējām, kādas tās bija tiešām bijušas. Vācijā mēs vēl dzīvojām savādā skurbumā — mūsu ausīs skanēja uzvaras fanfāras, mēs sev šķitām varoņi, kaut neparasti. Tagad viss izskatījās citādi.

— Pusdesmit, — es atbildēju un tūlīt piebilde: — es tavā vietā gan šajā miglā nedzītos uz staciju. Var jau gadīties, ka tev laimējas, bet tikpat labi tu vari vilcienu arī nokavēt, un tad...

Kazdanga slinki sakustējās atzveltnes krēslā. Es skaidri redzēju — viņš apsvēra iespēju palikt. Attaisnojums bija migla.

— Es jau paliktu, bet... — viņš pārļaida skatienu galdam, kur skuma kafijas tases bez priecīgo glāžu sabiedrības, — es nezinu, kā mēs nosēdēsim...

Es zināju, ko viņš domāja.

— Es aiziešu pakaļ... — es teicu. Kazdanga priecīgi pamāja ar galvu.

Uz ielas mani apņēma necaurredzama migla. Lēnām

es taustījos uz priekšu. Mēģināju saskatīt pulksteni. Velti. Pēkšņi man galvā iesāvēs doma — kur Kazdanga bija licis savu vectēva pulksteni? Es skaidri atcerējos šo smago zelta krāmu, uz kura zili un balti emaljēti pāvi bija sacēlušī savas astes. Tas man viņam bija jāpajautā.

Krogus bija pilns tabakas dūmu, pliekanas alus smakas un ļaužu. Es vienmēr esmu brīnījies par angļiem, kuŗi stundām ilgi stāv, alus glāzi rokā, un runā... Par ko? Futbolu, suņiem, kriketu un golfu. Liekas, viņi izgaršoja katru malku no savas glāzes, viņiem patika dzert — tā man likās starpība starp angļiem un mums: mēs dzeram dīvainā spēka dēļ, kas slēpjas pudelēs. Šis spēks padarīja pasauli skaistu dīvainā pagātnes miglā, kuŗā atveidojās izcīnītās kaujas un kuŗā pat zaudējumi ieguva savādu mirdzumu.

Es nopirku pudeli džina un vermūtu. Vīrs, kas man pasniedza pudeles, smaidīja — smaidīja, kā angļi to dara, tikai ar muti, acis raudzījās auksti un neizteiksmīgi.

— Migla... — viņš teica.

— Jā, migla...

Es steidzos atpakaļ — likās, ka ar katru soli tuvojos pagātnēi.

Mēs sēdējām viens otram pretim. Glāzēs bija dīvainais jaukums — džins un vermūts. Lēnām izkūpēja cigaretes, ārā vēl vairāk sabiezēja migla dzeltenīgi bieza. Es atcerējos savu pirmītējo iedomu.

— Kur palicis tavs vectēva pulkstenis?

Kazdanga sakustējās. Likās, viņš kaut ko gribēja teikt, bet vispirms pacēla glāzi un izdzēra vienā malkā.

— Es jau baidījos, ka tu man kādreiz jautāsi... Es-
mu ar mieru atbildēt, ja tu apsolies nesmieties.

— Es apsolos.

Kazdanga iekārtojās ērtāk krēslā un sāka runāt:

— Tu jau nemaz nezini, kā šis pulkstenis nokļuva ma-
nā īpašumā. Es tev teicu, ka to mantoju, bet patiesībā
es to nozagu. Nozagu, kad mans vectēvs mira. Vārda
pilnā nozīmē nozagu. Tu jau zini, es savu vecotēvu mī-
lēju vairāk kā kādu citu — vairāk nekā savu māti, tē-
vu vai māsu. Manas mīlestības pamatā bija divas lie-
tas — vectēvs bija liels grāmatnieks un man atstāja
lasīto; un tad — viņa pulkstenis. Šo pulksteni es jau
uzskatīju par savu īpašumu, kopš vispār atceros savu
vectēvu. Viņš man to bija apsolījis. Tas man likās kaut
kas brīnumains. Vectēvs teica, ka viņš šo pulksteni, bū-
dams strēlnieks, laimējis no kāda sarkangvarda trakā
„acītes” spēlē. Es īsteni nezinu, kādēļ vectēvam vaja-
dzēja pulksteņa, jo viņš savas dienas vadīja pēc saules
un mēness. Ja es kādreiz viņam iejautājos, cik pulkste-
nis, viņš dusmīgi atbildēja:

— Ja tev jāskrien — skrien... Es savu laiku neieda-
lu pēc kaut kāda cilvēku izdomāta rīka — man pietiek
ar gaismu un tumsu, ar jestrumu un nogurumu. — Vi-
ņam prātā vienmēr bija visbrīnīgākie stāsti. Es aiz-
mirsu, ka sēžu pilsētas nomales dārzā. Ap mani šalca
okeana viļņi, locījās mūža mežu koki, gaudoja sniega
un smilšu vētras, šūpojās rikšas un skanēja Parīzes
kankanu mūzika. Mans vectēvs gan bija tikai izskrējis
cauri visai Krievijai, bet viņš varēja stāstīt arī par ze-
mēm un vietām, kur nekad nebija bijis. No viņa mutes
es dzirdēju svešādu prātnieku vārdus un domas, kuŗu

jēgu tikai tagad sāku saprast. Kādreiz es viņam tiku jautājis:

— Kas ir laiks?

— Laiks? Pilns zemes apgrieziena ap savu asi ir viena diena; ja šo dienu sadalām divdesmitčetrās vienādās daļās, tad mums ir stundas, un tā joprojām — minūtes un sekundes. Tas izklausās ļoti vienkārši, bet ievēro vienu — katra minūte un sekunde, kas pagājusi, vairs nav atgūstama, katra, kas ir nelietīgi jeb nederīgi izmantota, ir un paliek nelaboājama kļūda...

Es toreiz brīnījos par šiem vārdiem, — mana dzīve bija tikko sākusies. Man bija bezgala daudz laika...

„Bet tāds laika dalījums dienās un stundās ir tikai paviegliem; kārtīgs cilvēks savu laiku vērtē pēc darba, kas padarīts. Laiki gan vairs nav tādi kā manā jaunībā, bet ievēro vienu — ja bez pulksteņa tu nevari iztikt, tad vismaz neļauj tam kļūt par savu kaklakungu...”

Jā, toreiz es brīnījos par vectēva vārdiem, tagad es zinu — ir daudz vieglāk dzīvot, ja šis nemitīgais tikšķētājs nav tavš kungs un pavēlnieks.

Man bija sešpadsmit gadu, kad vectēvs grūti saslima. Es atceros savādo uztraukumu, izbiedētās sejas istabas durvju priekšā. Māte, tēvs un ārsts — visi viņi runāja pusbalsī un pusvārdos. Es stāvēju, nolīdis istabas kaklā. Man galvā bija tikai viena vienīga doma — kaut vectēvs pārdzīvotu šo slimību. Bet tad kaut kas ieskanējās manā galvā, ausīs, — pulksteņa tikšķieni... Pulkstenis! Vectēva brīnišķīgais zelta pulkstenis! Ja vectēvs mirtu, pulkstenis būtu mans... Mans, ar visiem brīnišķīgajiem pāviem un teiksmām par trakajiem revolūcijas gadiem! Mans...

Māte ar ārstu vēlreiz iegāja vectēva istabā. Pēc brīža viņi iznāca, un māte aizsmakušu balsi teica:

„Juri, vectēvs tevi grib redzēt...”

Logu priekškarī bija aizvilkti. Krāsns mutē šaudījās nemierīgas liesmas. Smaržoja pēc terpentīna, ožamā spirta un citām nenosakāmām zālēm. Vectēvs elpoja aizrīdamies, un viņa rokas nemitīgi kustējās pār baltajiem palagiem. Uzmanīgi es piegāju gultai. Vectēva seja bija savādi iekritusi, galvaskausa kontūras tagad likās biedējošas. Zem spītīgā matu un bārdas mudžekļa, likās, ka saredzu zilganajos asins vados aizplūstam pēdējo dzīvības palieku.

„Nāc tuvāk, dēls...” vectēvs ar piepūli izgrūda. „Nāc tuvāk, nebaudies, tev tā kā tā vienreiz jāzina, kāds izskatās cilvēks uz sliekšņa... Uz sliekšņa, kas ved tur, kur varbūt neatradīs nekā, bet varbūt tomēr...”

Viņš izstiepa man pretim roku. Es to satvēru un noņemtos blakus gultai, pirksti iekērās matos. Sāpēja. Vai tas bija pēdējais mēģinājums turēties pie dzīvības?...

„Nu tev būs jāsāk lasīt pašam,” viņš, mēģinādams smaidīt, teica. „To gan dari! Tas ir lielākais prieks, kāds cilvēkam vien var būt. Lasi gan, dēls!”

Vectēvs mēģināja piecelties pussēdus, bet atkal atkrita atpakaļ. Elpa bija kļuvusi vēl nemierīgāka. Roka satvēra un atlaida manus matus. Pēc brīža viņš turpināja:

„Un ievēro vienu — ja tu esi kaņā, tad lai tavi kaņavīri nav sēkla, ko tu sēj zemē — lai tā nestu tev slavas augļus, bet gan tavi biedri uz tā paša sliekšņa, uz kura es tagad stāvu...”

Vectēva roka noslidēja no manas galvas. Bezspēcīgi nokrita uz palaga. Pirksti savilkās, bet tad notrīcot iz-

stiepās taisni. Galva paliecās uz sāniem, tad saguma uz priekšu. Mute pavērās, it kā gribētu vēl ko teikt. Tad acis ieplētās, it kā ieraugot kaut ko pārsteidzošu — varbūt viņš bija ieraudzījis vietu, uz kuru bija jāiet? Taču tās kļuva tukšas, bez mirdzuma, bez dzīvības. Sliexnis bija pārkāpts...

Es gribēju saukt māti. Es gribēju raudāt, es gribēju... Bet tad es ieraudzīju pulksteni, kas, kā parasti, drēbes maisiņā karājās pie sienas. Istabā bija kļuvis ļoti kluss, skaidri es varēju saklausīt pulksteņa tikšienus.

„Es esmu tavs... es esmu tavs...”

Es zināju: viņi — māte, tēvs — man tagad šo dārgumu nedos. Viņi liks man gaidīt — gaidīt mēnešiem, gadiem. Mans! Es pastiepu roku un paņemu...

Vectēvu apglabāja smilšainajā kapsētā. Netālu no vārtiem, blakus vecmātei. Visas manas asaras bija izraudātas, un es stāvēju blakus mātei sausām, sasarkušām acīm. Es īsti nevarēju aptvert, ka vectēvs bija miris... Man likās — viņš tikai uz laiku ir aizgājis — tikai uz laiku...

Pulksteni gan meklēja, bet neviens neiedomājās, ka es būtu varējis to paņemt. Viņi visi mani nožēloja, jo pulkstenis taču bija mans. Jā, tas bija mans! Bet tikai mans un neviena cita. Es to glabāju no ļaūzu skatiem, es ar to nelepojos, tikai šad tad, kad neviena nebija klāt, izņemu no paslēptuves un klausījos tā dīvainajā valodā.

Kad ienāca krievi, man bija astoņpadsmitā vasara. Tu jau zini, ka manu tēvu aizveda, un es klaiņoju no viena drauga pie otra, līdz sagaidīju vāciešus. Un

tad... protams, es iestājos armijā — sākumā policijas vienībās, bet tad dibināja leģionu, un es pārgāju uz to. Kursi sekoja kursiem, un neilgā laikā es biju virsnieks. Jā, es biju virsnieks — mans sapnis bija piepildījies, un pāvi uz vectēva pulksteņa bija sacēlušī astes. Es biju virsnieks — augstākā cilvēku šķira! Tā es toreiz domāju... Mani sauca par drošsirdīgu. Manas krūtis greznoja ordeņi un goda zīmes. Tad mani Volchovas purvā, kādā izlūkgājienā ievainoja. Kad es pamodos, viss likās nereāls. Es neticēju, ka dzīvoju, man likās — tā ir cita pasaule, kurā esmu atgriezies — daudz skaistāka, daudz vairāk dzīvošanas vērtā... Es sāku lasīt, jo man bija tik bazgalīgi daudz laika. Vectēva pulkstenis bija vienīgais draugs svešinieku pulkā ap mani.

Pēc ilgas slimošanas mani iedalīja piecpadsmitā divīzijā, un tur es arī satiku tevi. Es zinu, ka biju kļuvis savādāks — es vairs nebiju tas, kas sākumā — viss liekais, ārējais bija nokritis, pazudis. Es biju tikai karavīrs...

Un tad? Pomerānijas atkāpšanās. Berlīne. Gūsts. Žogi un atkal žogi. Niknas amerikāņu karavīru sejas. Baumas par izdošanu krieviem. Tu atceries Reinbergas gūstekņu nometni — smilšainos paugurus ar alām, kurās mēs meklējām patvērumu no lietus.

Bailes!

Bailes bija mūs sagrābušas un nelaida vajā. Blakus nodalījumā krieviem izdeva „vlasoviešus”. Mēs gaidījām savu stundu... Vienu nakti es klīdu gar žogiem, ārā jau sāka sārtoties ķirši. Es pētīju žogus — es gribeju bēgt. Bet veltīgi — nebija redzama nekāda iespē-

ja. Es apsēdos zem kāda koka un iztinu no dzijas kamola vectēva pulksteni. Uzgriežu.

Tas negāja. Pulkstenis negāja!

Mani atkal sagrāba neizsakāmas bailes. Man likās — tagad ir pienākusi mana reize... Man likās — es stāvu uz sliekšņa...

„Vai tu esi bijis tāds, kādam es tev liku būt?”

Manā priekšā stāvēja vectēvs. Dzīvs! Par to nebija šaubu — viņš bija dzīvs, es dzirdēju viņa balsi, es viņu sajutu, redzēju... Es nesapņoju. „Kā tas bija toreiz? Volchovā, kad tu ieguvi dzelzskrustu? Vai tas izlūkgājiens bija vajadzīgs? Cik vīru tu zaudēji? Astopus? Un kādēļ? Tu zini, kādēļ! Tādēļ, ka tu gribēji šo krustu, — tu to ieguvi, tad nu nes to visu savu dzīvi...”

„Piedod... piedod... piedod...” — tas bija vienīgais, ko es varēju izteikt.

„Es tev piedodu... arī tie citi, tikai...”

Tur, kur bija stāvējis vectēvs, locījās gaŗas smilgas. Bet es viņu biju redzējis, es biju dzirdējis viņa balsi! Es nebiju sapņojis! Nē! Pulkstenis negāja... Man bija piedots, es to sajutu, es to zināju. Kāds laiks bija beidzies. Laiks, kad es biju bijis kā nejūtīgs pulksteņa mechanisms, kas skaita stundas un minūtes un ir padots šai nesaudzīgai kārtībai. Kāds laiks bija beidzies.

Es apraku pulksteni sausajās gūstekņu nometnes smiltīs. Es tur apraku visas nejēdzības un vilšanās. Kādreiz es uz turieni gribēju aizbraukt — bet vēl ne tik drīz...

Kazdanga noguris sēdēja atzveltnes krēslā. Stāsts bija nobeigts. Viņa seja bija savādi skumja. Gribējās kaut ko teikt, bet man pašam bija drusku skumji.

— Tu visas lietas ņem par daudz nopietni, — es mēģināju iebilst.

— Par daudz nopietni? — Gurdeni jautāja Kazdanga. — Man tā neliekas, jo atkal un atkal ir cilvēki, kuŗi būs tādi kā es, kuŗiem trūkst nopietnības šajā lielajā spēlē, kuŗiem nav vectēvu, kas dod labas pamācības, un ja ir, tad kuŗi ar nolūku tās aizmirst...

— Kaut arī tā, bet ne tu, ne es to nevaram grozīt — tā ir cilvēku daba... — Es piepildīju glāzes, un mēs dzērām, mēs dzērām strauji, lai ieslīgtu mīglā, kas bija ap mums.

MIGLAINA DIENA

Saule kā sapuvis ābols karājās pie debesu noplukušā koka, kad Aleksis Helds pamodās. Viss likās pelēks un lēnas nāves pilns. Saule nespīdēja, bet trunēja pie debesīm jau nedējām. Vakaros un rītos ielas pildīja steldzīga ļaužu straume un bieza, dzeltena miglas putra. Viss bija apnicis...

Aleksis slinki piecēlās. Ieslēdza elektrisko krāsniņu un nomazgājās aukstajā ūdenī. Viss likās riebigis — sākot ar brūni apdegušo tējas podiņu un ieplaisājušo sešu pensu krūzi līdz noplukušajām tapētēm. Ūdens bija sasillis, un negribot Aleksis pārlaida roku zodam, pame-ta acis spogulī — viņš atkal bija aizmirsis noskūties, asie bārdas rugāji dūrās nesastrādātās rokās. Kāda gan bija nozīme skūties? Šodien taču bija pēdējā diena — pēdējā diena mēnešu ilgām mocībām... Beidzot tomēr viņš sameklēja bārdas nazi, tas tā kā tā bija vajadzīgs, otu un gabaliņu ziepju. Lēni un apdomīgi viņš iesāka skūties — centimetru pa centimetram. Ziepes lāga negribēja putot, bet asais Zolingenas nazis padarīja seju gludu un līdzenu. Tad notika kaut kas neparasts — nazis paslidēja, un kreisajā vaigā iezīmējās šaura svītra, no kuņas strauji sāka ritēt mazas asins lāses, satekot biezā asinainā svītrā. Ieraugot asinis, Aleksis atcerējās bezmiega nakti — šodien tam bija jānotiek! Nolemto vairs nevarēja atlikt — šodien viņš nogalinās savu departamenta direktoru Holdenu. Jau vairāk nekā divi gadi Holdena smaids un viltus laipnība bija nāvējusi

Aleksī — tāpat kā šīs mūžīgi pilošās Londonas debesis. Pagājušā naktī bija noticis lūzums — nepietika ar sapņiem un iedomām par Holdena nāvi — tas bija jādara viņam pašam — Aleksim Heldam.

Šajā naktī viņš bija atcerējies, kur viņš bija redzējis Holdena seju — tā bija apmierināta, labvēlīga, bet reizē glēva seja, mute, kuŗa teica laipnus vārdus, bet ar šo laipnību mocīja. Kas uzlika sodus it kā pamācības dēļ, bet kuŗu īstais iemesls bija patika darīt pāri. Holdens — šis rēgs — viņu vajāja jau kopš Austrumprūsijas apmācību laukiem, Pomerānijas un pat gūsta. Holdens bija atvaļināts kapteinis — mīkla bija uzminēta, tā bija jāatrisina!

Jau kopš vairākām nedēļām Aleksis mocījās ar šo atrisinājumu — kādus nāves veidus viņš nebija izdomājis? Sēdinājis uz mieta, licis saraustīt zirgiem, nošāvis, pakāris, nositis... Bet vakar naktī viņš bija izlēmis Holdenu nogalināt ar bārdas nazi! Ar bārdas nazi tādēļ, lai varētu noskatīties viņa agonijā — asinis, ar kuŗu straumi aizplūst dzīvība. Aleksis pavērās spogulī — pretim raudzījās neganti nogurusi un izmocīta seja, kas savilkās raudošā smaidā. Pēdējās nedēļās Aleksis bija norijis neskaitāmus aspirinus un kodeīnus, miega zāles un vitaminus, bet bezmiegs un galvassāpes nebeidzās. No rītiem viņš izskatījās, it kā visu nakti būtu nostāvējis pie letes un dzēris pliekano alu — ne piedzēries, bet noguris un salauzts.

Jā, visa Alekša nelaime bija iesākusies pirms dažām nedēļām — ar Širlejas iestāšanos darbā. Sākumā viss bija izskatījies labi un skaisti — kopējas pastaigas, kino teātra pēdējās rindas, suņu skriešanas sacīkstes un zaļie kriketa laukumi ar miegaino slinkumu, bet tad

viss kļuva griezīga jaunuma pilns — širleja pārceļās uz Holdena kabinetu, un vienīgais, ko Aleksis varēja redzēt, bija viņas kāja, kas šūpojās uz priekšu un atpakaļ Holdena vienmuļīgās balss ritmā. Caur puspievērtām durvīm dažkārt izskrēja priecīgi smieklī un kā jauni kuceni plosīja Alekša ausis. Vakaros pēc darba beigām, kad Aleksis gribēja pavadīt širleju uz mājām, viņa steidzīgi atvainojās un pazuda aiz Holdena mašīnas masīvajām durvīm. Ja pirms gadiem Aleksim kāds būtu teicis, ka sievietes neuzticība var novest vīrieti līdz slepkavībai, viņš būtu smējies, bet tagad... Tagad jā, bet tā jau nebija širleja vien — tas bija Holdens, kuŗu viņš bija ieraudzījis širlejas dēļ.

Kas jādara, tas jādara — viņš sevi mierināja un domās iztēloja svinīgo tiesas zāli ar parūkainajiem tiesnešiem, avīžu reportieriem un lielām klausītāju masām. Un viņš, Aleksis Helds, stāsta savu stāstu — pat vecais un bargais tiesnesis slauka līdzjutības asaras. Zāle pilna nopūtu un līdzjutīgu vārdu. Un tad širleja liecinieku solā... Stāsta un atzīstas — viņa mīlējusi Aleksi, bet Holdens to apmulsinājis... Raud! Un tad nāk spriedums — tas nemaz citāds nevar būt! Attaisnots! — Nolemts! Aleksis uzmanīgi noslaucīja vaigam asinis un uzlīmēja papīra gabaliņu, tad, rūpīgi nosusinājis nazi, iebāza to krūšu kabatā. Pametis acis uz pulksteni — jāsteidzas! Ielas bija pilnas cilvēkiem, kas steigās uz darba vietām. Gaŗām drāzās autobusu un mašīnu straumes. Ap autobusa piestātņi drūzmējās jauzu bars, kuŗam bija pieaugusi izplūkāta aste. Aleksis piemetās tās galā un sāka nemierīgi mīpāties — vairs bija tikai pusstunda laika. Aizsmēķēja cigareti un uztraukti burzīja to pirkstos. Gaŗām padrāzās pirmais

autobuss. Otrs... Trešais... Likās, rinda nekļuva un nekļuva īsāka. Debesis atkal sāka neganti pilēt. Pēkšņi Aleksis noķēra sevi it kā nozlegumā — kādēļ viņš uztraucās? Šī taču bija pēdējā diena — Holdena rājiens viņu vairs nedrīkstēja uztraukt. Viņš ielaida roku kabatā un aptaustīja sasīlušo nazi, likās, tas, klusi smie damies, teica: „Neuztraucies, es esmu un palikšu pie tevis!” Beidzot pienāca autobuss, un Aleksis tika iespiests starp kādas sievietes krūtīm un izdilušu bankas ierēdni. Autobusam iegriezoties Oksfordas laukumā, gaisā pakārtais pulkstenis rādīja deviņo stundu. Kad Aleksis ieklupa savas darba vietas kāpnu telpā, bija piecpadsmit minūtes pēc deviņiem. Durvīs rēgojās durvju sarga glūnīgais ģimis.

— Jūs par vēlu, mister Held...

Aleksis kaut ko nomurmināja par autobusiem un metās augšup pa kāpnēm. Izgrūdis īsu „labrīt”, viņš kā pārdurts gaisa balons sabruka savā krēslā. No visiem galdiem pacēlās smaidošas sejas. Ilgi jūs vairs nesmaidīsiet! — nodomāja Aleksis un atkal pārbaudīja savu bārdas nazi. Nepatīkami sasillis, tas bija pieglaudies Alekša sirdij. Ikkurū brīdī vajadzēja nākt Holdenam. Elektriskais pulkstenis skaļi skaitīja Holdena dzīves pēdējās minūtes. Lai kaut kā pārvarētu neciešamo gaidīšanu, Aleksis sāka cilāt lielās konto grāmatas, bet skaitļu rindas sagriezās raibā juklī, un no jukļa izauga Holdena seja, nāves izbrīna pilna — pirksti veltīgi pūlējās aizspiest šausmīgo kakla rētu, no kuņas gāzās plata asins straume. Alekša sirds daudzījās arvien skaļāk, un viņam likās, ka gaišmatainā Pata pačēla izbrīnījusies galvu un pavērās uz viņa pusi. Vai viņa ko nojauta?

— Mister Held! — Sava kabineta durvīs plats un cieņs stāvēja Holdens, gaŗām viņam aizspraucās Œirleja un nozuda blakus telpā. Pārāk staidzīgi Aleksis pietrukās kājās — vairāki zīmuļi un konto grāmatas nobira pagaldē.

— Mister Held!... — Œoreiz Holdena balss skanēja pavēloši un pārmetoši, bet derdzīgi laipnais smaids sejā nebija zudis. Kā piedzēries, Aleksis streipuļoja uz kabineta pusi. Roka atkal pārbaudīja nazi — tas gaviļēja:

„Es esmu, es esmu! Tikai izturi, tikai nekādas žēlastības!”

Holdens ar rokas kustību norādīja uz krēslu — Aleksis apsēdās. Viņa priekšā stāvēja Holdens, liels un smaidošs.

— Mister Held, es jau vairāk nekā pāris nedēļas novēroju, kas ar jums notiek? Jūs Œeit strādājat vairākus gadus, bet pēdējā laikā jūs esat neiespējams — jūs nākat par vēlu, jūsu norēķinos ir kļūdas... Ar ko tas izskaidrojams? Jūs esat sācis dzert? Nepatikšanas? Pārādi? Suņi? Varbūt jūs man varat izstāstīt — varbūt es jums varu palīdzēt?

„Tagad!” Acu priekšā viss sagriezās. Nazis sauca un vilināja... Viss bija izdomāts, katra kustība aprēķināta... Tagad! Bet kaklā bija savēlies liels nelabuma ābols, Aleksis rija un nevarēja norīt. Kaut kas bija jā-saka!

— Es nezinu... es nejūtos labi... jau kādu nedēļu. — Kas tā bija par balsi, kas murmināja Œos vārdus? Tas nebija Aleksis Helds... „Saņemies,” nazis mudiņāja. „Saņemies,” skanēja sirds pukstos. Holdens bija

noliecies pavisam tuvu Aleksim, un viņa acu priekšā rēgojās balts, labi paēduša cilvēka kakls ar sīkiem rūsganiem matiem, kurus nebija ķēris bārdskuvja nazis. Kaut kur tikšķēja pulkstenis. Sekundes... Minūtes...

— Nē... — Aleksis iebļāvās un pietrūkās kājās. Rokā iedrāzās krūšu kabatā.

— Kas jums notika? — Holdens atrāvās un ar izbrīnu raudzījās Aleksī. „Muļķi, tagad!” kļiedza nazis, kļiedza un gaviļēja. Aleksis rāva roku no kabatas un sabruka krēslā. Rokā bija balts kabatas lakatiņš. Kamols kaklā pārsprāga un acīs saskrēja sālīts ūdens. Mieru... tikai mieru no visiem... Asaras plūda kā asinis no vaļējas rētas.

— Es laikam esmu slimš... piedodiet... — Holdena sejā bija izbrīns un līdzjutība.

— Nomierinieties, mister Held... ņemiet atvaļinājumu... nedēju, divas? Jūs esat pārpūlējies. Atpūties... Katram var gadīties!

— Katram var gadīties... katram var gadīties... katram var gadīties... — Vārdi vienmuļā ritmā dārdēja Alekša ausīs. Telpa acu priekšā sagriezās — it kā no pazemes augšup sāka kāpt dzeltena migla, kļūstot arvien tumšāka — beidzot viņš vairs redzēja tikai Holdena acis un augsto pieri. Tūkstošiem mirdzošu dzirksteļu lēkāja acu priekšā, sabiezējot lielā mirdzošā spietā. Arvien straujāk, arvien mirdzošāk griezās un skanēja šis spiets. Aleksis vairs neapzinājās, ko teica, ko darīja. Piecēlās, streipujoja uz durvīm. Kāpnes. Iela. Cilvēki apstājās un ar izbrīnu noraudzījās viņā. Aleksis pamehta acis uz savām rokām — no tām pilēja asinis. Lielas retas lāses, un netikvien no rokām, arī no pelēkajām

debesīm pilēja asinis. Iela bija pieplūdusi platu asiņu straumi.

— Es viņu nogalināju...! — Tas bija izmisuma pilns brēciens, kas izlēca no Alekša elsojošās mutes. Jā, no rokām pilēja asinis... Izstiepis rokas nost no sevis, Aleksis sāka skriet. Arvien ātrāk. Aiz muguras kāds ko sauca. Biroja durvīs stāvēja Holdens un visi darbinieki. Gaŗāmgājēji pašķīda uz visām pusēm kā netīrais lietus ūdens zem Alekša kājām.

— Es viņu nogalināju...! — Dzirksteles zuda, migla pārvērtās tumsā. Pēdējais, ko Aleksis ieraudzīja, bija policista augstā cepure — tad likās galvā kāds pārlauza sausu skalu.

Londonas pelēkās debesis pilēja. Ielās ieplūda dzeltena, lipīga migla. Pirmās palīdzības mašīna lēni iegriezās nervu slimnīcas vārtos. Aleksis Helds gulēja uz šaurās lāviņas un raudzījās tumsā, no kuŗas iznira Holdena nāves bailēs saviebtā seja. Neredzams pulkstenis lēni skaitīja minūtes...

LIELAIS LOMS

— Vai tu pats viņu redzēji? — Vectēvs ar savu gaŗo, izkaltuŗo augumu bija saliecies uz priekŗu un mezglotiem, laika saēŗtiem pirkŗstiem ieķēries pelēkajā segā. Viņa vaigi bija iekrituŗi bezzobainajā mutē, un galvas kausa kontūras spiedās uz āru kā biedējoŗas tuvas nāves apliecinājumus. Ūdeņaini zilās acis, pārvilktaŗ ar vieglaŗ miglaŗ plūvuru, smaidīdamaŗ raudzījās mazdēlā.

— Jā, es pats viņu redzēju, — zēna seja mirdzēja satraukumā. Rocīnaŗ izplētās un balss skanēja aizkususi, kā pēc grūta kāpiena. — Es nemeloju, viņa ir tik liela... Kad tā pakustina asti, ūdens virsma savilņojaŗ, it kā tur būtu iemests akmens.

— Ūdenī visas zivis izskatās lielākaŗ nekā tās īstenībā ir, — teica vectēvs un ar labpatiku raudzījās mazdēlā. Uzlika roku zēna galvai un tad kā negribēdamaŗ piebilda: — Bet ja tā ir tik liela, tad tā nevar būt forele...

— Bet es skaidri redzēju! Saule spīdēja atvarā, un es labi varēju to saskaŗtīt, es redzēju sarkanos punktīņus, es... — Zēns bija satvēris vectēva roku un uztraukumā glāŗtīja. — Es to esmu vērojis vairākkārtīgi! Tā ir tik liela, kā teicu, un tā ir forele!

— Var jau būt, ka tev taisnība. — Vectēvs piekrita mazdēlam, bet tad kā aizsapņojies turpināja: — Kur tas laiks, kad pēdējo reizi ēdu svaigu zivi, nemaz nerunājot par foreli. Kur tas laiks, kad pēdējo reizi biju ūdens malā... — Vectēva skats bija pievērsts barakas logam, caur kuŗu varēja redzēt Harca kalnu lēzenās

galotnes, kas, apaugušas bārdainām eglēm, kā kaķi meta savus kūkumus pretim pavasara saulei. Jau kops laba laika bija pazuduši pēdējie sniega klajumi un neskaitāmos strautos aiztecējuši uz ezeru, kuŗš kā sudraba bļoda gulēja pļavu zālajā ielokā.

— Vectēv, es tev to foreli noķeršu! Un tad tu atkal kļūsi vesels, un mēs varēsim iet uz ūdeņiem... — Zēns, kuŗam nebija vairāk kā deviņas vasaras, ar lielu mīlestību raudzījās savā vectēvā.

— Tu man to noķersi? — Vectēvs smaidīdams jautāja. — Ar ko tad tu man viņu noķersi?

— Ar roku! Es viņu noķeršu ar roku!

— Pēter! — No blakus istabas zēna un vectēva sarunu pārtrauca mātes balss. — Pēter, tev jāiet pēc devām!

— Tūlīt! — Pēteris steidzīgi piegrūda slimnieka gultai krēslu, pasniedza pīpi un tabakas maku. Saraustīja gultas segu un mēģināja sačubināt cieto skaidu spilvenu. Piegājis pie durvīm, kuŗas veda uz mazo istabu, viņš uz brīdi atgriezās un jautāja: — Vai tev vēl kā nevajag?

— Paldies! — Smaidīdams atteica vectēvs un, pievēris acis, atlaidās uz spilvena. Zēns jau bija atvēris durvis, kad viņš piemetināja: — Es domāšu par tavu lielo lomu un gaidīšu, kādu tu man to pārnēsīsi!

— Pēter! — Mātes balsi bija iemetusies lapsene, kuŗa jau bija iesākusi sīkt kā pirms dzelšanas. Zēns aizvēra vectēva istabas durvis.

Māte liela un smaga sēdēja uz zemas gultiņas. Rokas nolaistas klēpī. Pirkstos viņa grozīja baltu adīkli. Ar apslēptu nepatiku viņa raudzījās zēnā.

— Tu atkal būsi par vēlu, un man būs jāgaida stundām ilgi, kamēr varēšu taisīt pusdienas tēvam. Tam ve-

cim arī nav prāta, ko jūs tur tik ilgi būrāties? — Pēteris klusēja. Viņš zināja, ka māte nemilēja vectēvu un iecietība bija pārvērtusies atklātā nepatikā, kopš vectēvs bija slims un kopā ar tēvu vairs negāja mežu darbos. Bet arī citādi māte bija pārvērtusies, viņa ne tikai bija kļuvusi smaga un nekustīga, bet arī mīlestībā pret Pēteri tā bija kļuvusi it kā aukstāka un atturīgāka. Viņas rokas arvien bija aizņemtās ar adīkli un mute nopūtu pilna.

Pēteris paņēma grozu un sāka tajā kraut kulītes un kārbīņas. Brīdi, kā pārdomājot, viņš apstājās un jautāja:

— Vai šodien dos cukuru un kafiju?

— Jā, — mātes balsī skanēja pārmetums, — uzmanies, ka tevi atkal neapkrāpj! Pagājušo reizi trūka veselu piecdesmit grammu kafijas un arī cukura izskatījās mazāk nekā parasts.

— Es uzmanīšos! — To teicis, zēns izgāja pagalmā. Pavasara saule karsēja daudzo kāju samītās, pelēkās nometnes smiltis. Karstums no baraku sienām bija izspiedis lielas sveķu piles. Baraku starpās izmētātie pagļu krūmi kustināja savas smailās galotnes, un tikko manāmajā vējā tie izskatījās kā veči, kuņģi mēnešiem nebūtu dzinuši bārdas.

No visām nometnes malām uz izdales vietu plūda sievietes, veči un pusaudži. Bērni, ieķērušies mātēm raibajos, Amerikas bagātnieku atmestajos apgērbos, klupa un meimuroja nepiemērotajos apavos. Nometnes iemītnieku apgērbs bija tikpat raibs un nolietāts kā paši valkātāji; spožajā saulē un pavasara zaļumā tie izskatījās kā lētas litografijas mākslas darbu starpā.

Pie izdales punkta veidojās gaidītāju rinda. Sievietes saraustīja galvas lakatu mezglus zem ziņkārīgajiem zodiem un, sabāzušas kopā degunus, pārsprieda nometnes jaunumus. Viņu pasaule likās esam iežņaugta nometnes dzeloņdrāšu žogā, un lielākais jaunums bija balle pie angļu komandanta, uz kuŗu bija tikuši ieaicināti izredzētie. Nāsis ieplētās, kā sajūtot kairinošu cepeša smaržu, bet sejas pūlējās pieņemt nicinātāju un noraidītāju izteiksmi.

Pēteris gaidīja. Arvien biežāk viņš pameta skatu uz sauli; tad, kad tā būs sasniegusi lielās egles galotni, tad lielā forele izpeldēs no pakrastes un pie lielās siekstas gozēsies saulē. Pēteris zināja katru tās kustību. Sieksta bija tikai rokas stiepiena attālumā no krasta. Bija tikai jāpalien zem krūma un jāgaida.

Vīrs nosmulētā virsvalkā saņēma Pēterja kartiņas. Lieliem cirtieniem viņš apcirpa tās un nevērīgi nometa uz galda. Zēns uzmanīgi vērās svaru bultā, kuŗa trīcēja un šaudījās šurpu un turpu. Kā foreles aste, viņš pie sevis nodomāja.

Kafija, cukurs, milti, gaļa, zivju konservi un tā līdz bezgalībai. Grammi, kilogrammi... Saule kāpa arvien augstāk. Zivju konservi — Pēteris tāpat kā vectēvs nevarēja tos paciest. Kad slimība vēl nebija nolauzusi veco vīru gultā, viņš katru nedēļas nogali bija pavadījis pie upītes un ezeriem. Pēc smagā darba mežā šī nodarbe bija bijusi labākā atpūta. Pārējie nometnes makšķernieki apgalvoja, ka apkārtējie ūdeņi esot tukši. Visas zivis kaŗā un pēckaŗa laikos esot izķertas, vai arī kalnu ūdens tām esot par aukstu. Vectēvs smaidīja par šādām runām un nekad no savām makšķernieku gaitām neatgriezās tukšā.

Pēteris sakravāja devas grozā. Saule vēl labu gabalu bija no egles galotnes. Vectēvs vienmēr bija izpildījis katru Pēterja vēlēšanos, šoreiz bija viņa kārta. Diez', vai forele to zināja, nojauta? Kurvis strauji dejoja uz zēna rokas, kad viņš lēkšiem traucās uz savu baraku. Māte nemierīgi staigāja istabā, vaigu galos bija iesēdies spilgts sārtums. Rokas drusku trīcēja, kad viņa pārcilāja devu kulītes.

— Pēter, — viņa kā aizsmakušā balsī teica, — tu labāk paliec mājās, nedauzies uz upmalu...

— Bet es apsolīju noķert foreli, un vectēvs gaida! — Zēna balsī ieskanējās asaraina skaņa.

Mātes seja sagriezās apvainotā un sāpīgā smaidā, bet zēns to neredzēja. Nenogaidījis atbildi, viņš atstāja istabu.

— Esi laikus pusdienā! — Mātes balss panāca Pēteri tumšajā priekšnamā. Viņš novilka kurpes, un kailās kājas iegrīma sasīlūšajā smiltī. Viņš skrēja lejup pa nogāzi, pāri pļavai. Pretim elpoja egļu mežs. Cauri pļavai līkumoja upīte. Mežs. Upīte burbuļoja, lēkāja un čaloja pāri gludenajiem akmeņiem, smagiem klinšu blūķiem un tīri nomazgātajām koku saknēm, kuŗas skaldrajā ūdenī mirdzēja dažādās krāsās.

Beidzot viņš bija sasniedzis pazīstamo vietu. Upīte šeit meta lielu līkumu, vienā krasta malā veidojot nelielu atvaru, kuŗa ūdens tikko manāmi griezās vienmūjā riņķī. Reti saules staru gabaliņi bija sakrituši uz skuju pilnās zemes un ūdens virsmas.

Viss pārmainījās, kad saule sasniedza lielās egles galotni un mežs pielīja ar spožu gaismu. Ūdens mušas kā izbiedētas sagriezās vēl straujākā kustībā; likās, ka tās pieplaka ūdenim un tad cēlās uz augšu.

Pēteris pielīda krastam. Uzmanīgi viņš pašķīra krūma zarus un rāpoja uz priekšu. Beidzot viņš, tāpat kā krūma zari, liecās pāri atvariņam. Zeme bija mitra un auksta. Sīki drebuļi pārskrēja zēna augumam, tie nodrebēja un izzuda matu galos. Pēteris izstiepa roku. Jā, viņš varēja aizsniegt ūdens līmeni pie vecās siekstas. Nu tikai bija jāgaida. Forelei katru brīdi bija jāizpeld no pretējā krasta. Acis pētīja ūdeni, sāpēja no mirdzošajiem, vieglajiem vilnišiem dažādajās varavīksnes krāsās.

Tur viņa bija!

Tikko manāmas astes un spuru kustības to dzina uz priekšu. Brīdi, kā pārdomājot, tā apstājās. Straume to sagrieza uz vieniem sāniem, bet tikai uz brīdi. Ar strauju astes sitieni tā pasviedās uz Pēterļa pusi. Zēns aizturēja elpu. Viss zivs ķermenis kustējās līdz ar ūdens strāvojumiem. Spuras un aste trīcēja kā tauriņa spārnī. Pavisam lēnām tā peldēja uz priekšu, līdz tā atradās parastajā vietā. Saule pār upi veidoja mirdzošu tiltu. Forele sagriezās pret straumi, un Pēterim likās, ka tā aizvēra acis. Uzmanīgi viņš izstiepa roku. Pēkšņi forele šķielēja uz augšu, aukstām, nekustīgām acīm, tikko manāmi sakustēdamās, pavirzījās kādu sprīdi tālāk nost no krasta.

— Mīļais, dārgais Dieviņ, — lūdzās Pēteris, — tikai šo vienu vienīgo reizīti... Ja es noķeršu foreli, ja vec-tēvs dabūs to, ko vēlas, tad viņš varbūt kļūs vesels... Tikai šo vienīgu reizīti!

Atkal viss kļuva nekustīgi kluss. Uz lielās egles zara vāvere apstājās graužt pagājušā gada ciekuru un izbrīnas pilnām acīm raudzījās zēnā. Sveķu un ūdens smarža kļuva arvien reibinošāka. Pēterļa acu priekšā

sāka deļot zeltainas dzirkstis. Izstieptā roka sāka triecēt. Gaidās augums sastinga. Forele nekustējās. Zēns trieca roku ūdenī. Sajuta, satvēra zivs gludeno augumu. Pirksti sakļāvās, spieda un žņaudza. Viņš zaudēja līdzsvaru un krita. Ūdens auksts, bet reizē dedzinošs apņēma zēnu, mutuļoja un šķīda uz visām pusēm. Vāvere izbiedēta nometa ciekuru un uzskrēja augstāk eglē. Vienā lēcienā zēns atkal bija krastā. Viņš pacēla roku ar foreli pāri galvai. Kā krampjos forele savilka asti gandrīz līdz galvai un tad ar varenu spēku trieca lejup.

— Vectēv, es viņu noķēru! — Šis prieka pilnais sauciens pāršķēla meža klusumu.

Un tad viņš skrēja atpakaļ uz nometni. Nometnes laukumā viņš pakrita. Forele aplipa putekļiem un zemēm.

Tēvs stāvēja barakas durvīs — liels un smaidošs. Rokas un drēbes bija pārklātas lieliem, melniem sveķu plankumiem. Gaišajos matos bija saķērušās egļu skuļas.

— Tēt! — Zēns sauca pacēlis zivi. — Es viņu noķēru!

— Pēter, tev atskrēja brālītis...

— Brālītis? — Pārsteigts jautāja zēns, bet acis nenovērsās no zivs. — Brālītis? — Viņš atkātoja. Bet kas gan bija brālītis? Viņš taču bija noķēris foreli, lielo foreli!

— Vai tu nevēlies viņu redzēt? — Jautāja tēvs. Pēterā acis saskrēja asaras. Viņš pavērās tēvā, tad zivī. Zivs, aplipusi pelēkām netīrām smiltīm, bez dzīvības karājās viņa rokā. Viņš to gribēja mest zemē, bet tad viņš sajuta, kāds uz to raudzījās. Barakas logā smaidīja vectēvs. Pēteris pagrūda tēvu sāņus un skrēja pie

sava vectēva. Viņš nedzirdēja mātes nogurušo balsi saucam savu vārdu.

— Es viņu noķēru!

Vectēvs uzmanīgi saņēma forell. Lepnums un prieks sajuka platā smaidā. Lēni viņš glāstīja Pētera galvu.

Durvis atvērās, un uz sliedīša stāvēja tēvs ar baltu vīstokli rokās. Pēteris pietrūkās kājās; tikai tagad viņš atjēdzās, viņam bija brālītis! Tēvs nolaida rokas ar vīstokli. Maza sarkana sejiņa likās saviebtā pārsteigumā. Uz īsu brīdi šaurās actiņas atvērās un kā izbrīnījušās raudzījās Pēteri. Tad Pēteris jautāja tēvam:

— Kur tu to pēmi?

— Es viņu noķēru tāpat kā tu savu skaisto zivi... — smejojot atbildēja tēvs. Un tad smaidīdami tie raudzījās viens otrā, tēvs, dēls un vectēvs.

Uz vectēva gultas gulēja zivs, ar katru brīdi tā kļuva neglītāka un, liekas, arī mazāka.

TIKAI VIENA KĻŪDA

Ir savādi skatīties uz ķermeni, kuram zemes pievilksanas spēks, liekas, beidzis eksistēt. Ķermenis karājas gaisā, šūpojas, kustas pie mazākās vēja elpas, pie durvju atvēršanas, pie neuzmanīgāk likta soļa. Ja jūs ieraugāt šādu ķermeni, labāk neceliet acis uz augšu, jo raudzīties kājās, kuŗas nepieskaŗas zemei, nav nekas, bet ja jūs pievērsīsities sejai...

Tur tas karājas. Kurpju purngali nostiepti uz leju, rokas Jengani šūpojas gar sāniem, un seja... Šī seja bija tā, kas mani noveda pie stāvokļa, kurā atrodos pašreiz — nepatīkamā stāvokļa! Mēs neesam tik necivīlīzēti kā angļi, kas kaŗ savus noziedzniekus, mēs vai nu viņiem ļaujām dzīvot un ar darbu valsts labā izpirkt savu noziegumu, vai, ja viņi par daudz bīstami — nošaujām. Katrs no jums atzīs, ka neliels caurums pakausī ir daudz aistētiskāks nekā cilpa ap kaklu. Nošautā seja izskatās mierīga, dažkārt dzīva, ja nagana lodes gals nav bijis par daudz plakans.

Bet es taču negribu stāstīt par cilvēku, kas nelietīgi izbeidza savu dzīvi tad, kad man viņa dzīvība bija vairāk nekā nepieciešama. Un man šī dzīvība bija rokās, es ar šo cilvēku varēju darīt, ko vēlējos, es viņu varēju... Es gribu stāstīt par nepatīksmi, kas man šī ķermeņa dēļ radusies, un ko gan jūs varat sagaidīt no miesas gabala, kas ignorē zemes pievilksanas spēku.

Es gandrīz aizmirsu stādīties priekšā, mans vārds ir Teodors Mazgalvis, NKVD leitnants. Leitnants tikai

kopš sešiem mēnešiem, un jūs varat ticēt — ceļš uz šo pakāpi nav bijis vieglais. Būtu godīgi atzīties, ka šis ceļš gan bija vieglāks nekā vienam otram, jo kara laikā man laimējās tikt vajā no visiem draugiem un radiem. Daži gan mētājas kaut kur Amerikā, bet viņi ir tik nožēlojami un tik traki iestiguši maizes darbā un ledusskapju pirkšanā, ka ar politiku nenodarbojas un tādā veidā nebija šķēršļi manai militāri politiskai karjērai. Man gan jāatzīstas — visā manā komunistiskajā karjērā ir viena kļūda — mans tēvs, pats būdams bijušais strēlnieks, iedomājās no manis iztaisīt virsnieku, bet šo nožēlojamo karjēru izbeidza sarkanā armija, un es nemaz nenožēloju atstāt kaņaskolu un mesties politiskās studijās. Vācu laikā es izlocījos ar jaunību, nezināšanu un pārskatīšanos, bet tas jau bija tik viegli iespējams tikai tādēļ, ka daudzi virsnieki un ģenerāļi bija izdarījuši daudzas šāda pat veida kļūdas, kļūdami gan par sarkanās armijas virsniekiem, gan arī mācot politiskās mācības. Es, kā jau teicu, biju laimīgāks — es tikai studēju politiskās zinātnes, un, godīgi sakot, Marksa, Engelsa, Ļeņina un Staļina darbos slēpjas kaut kas tāds, kas cilvēkam, kurš vēlas sasniegt ievērojamu stāvokli, dod milzīgu dzenuli.

Līdz šai dienai man nebija gadījusies neviena kļūme, mani priekšnieki atzina, ka esmu uzticams, paklausīgs un godkārīgs. Jā, būtu melots, ja es šo rakstura īpašību noliegtu — es esmu godkārīgs. Kad pirmo reizi manu čekista uniformu greznoja virsnieka uzpleči, es zināju — ceļš augšup ir sācies. Tikai dažas veikli vadītas izziņas, dažas partizānu likvidācijas, dažas izsūtīšanas, un es varēju cerēt... Jā, katrs, kas pazīst NKVD aparātu, zina, ja cilvēkam ir uzņēmība un pilnīga uzticība

partijai un valdībai, tad viņš var tikt uz augšu. Es daudzkārt esmu domājis par dažiem maniem gadījuma draugiem, labi, ka es laikus no viņiem atkratījos. Viņi vienmēr izdarīja kādu kļūdu — apcietinātais izrādījās kāds veco laiku draugs vai radnieks, un viņi iedomājās, ka viņu rokās atrodas vara par šo cilvēku likteni. Cik mulķīgi, NKVD ierēdnim taču nav jādomā, to viņa vietā dara partija... Draugu un radu būšanas nekad nenes nekā laba, kur nu vēl tādā iestādē kā NKVD! Un tad — jādomā tikai par Tromifovu, kuŗu pēc izdevušās cečenu akcijas paaugstināja un atsūtīja uz Rīgu, lai vadītu jaunatnes organizāciju darbos uz Sibīriju. Kad viņu ieraudzīju, es zināju — viņš ilgi nenoturēsies savā vietā. Ūdeņainās alkoholiķa acis par daudz laipni un uzticīgi raudzījās pasaulē. Viņš gan izpildīja priekšniecības rīkojumus, bet nekad neatstāja iespaidu, ka to vēlētos darīt. Un tad, protams, alkohols. Mērenība personīgā dzīvē ir viens no NKVD ierēdņa galveniem pamatakmeņiem, Tromifovs dzēra. Mēs katrs dzeŗam, ne jau, kā to domā rietumos, sirdsapziņas aplusināšanas dēļ, bet gan tādēļ, ka reibumā īsteni izjūt varas apziņu. Varas apziņu, kuŗu piešķir mūsu zaļās cepuŗu virsas un... Kā jau varēja sagaidīt, Trofimovs iemīlējās un pie tam pagrīdniecē. Viņus abus nošāva kaut kur Berlīnē mēģinājumā bēgt uz Rietumiem. Tas pats par sevi nebūtu tik bēdīgi, bet viņam bija līdzī dažu kollēgu vēstules piederīgiem Vācijā. Šie vieglprātīgie, kas domāja, ka ir iespējams piekrāpt savus maizes devējus, vēl tagad zāģē kokus, rok kanāļus vai sabrūk ogļraktuvēs... Vieglprātība? Nē, te visskaidrāk izpaudās, ka ne katrs ir izaudzis politiskas policijas darbam. Man šādas kļūdas nav gadījušās, un, lai no tām izvairītos,

es pat esmu spējis izvairīties no jebkuŗas mīlas dēkas. Nedomājiet, ka neesmu vīrietis, bet es nekad neesmu uzņēmis saistības. Man bijušas dažas gadījuma draudzenes, bet tās visas es izmeklēju no NKVD darbinieču rindām, kuŗas, tāpat kā es, nevienam neuzticējās un atzina, ka kaut kādas tuvas attiecības mūsu darbam nav iesakāmas; un, kā jau teikts — kādēļ gan pirkt govi, ja grib dzert pienu!

Bet tagad viss ir kļuvis citādi. Un pie visa tā vainīgas kājas, kas nepieskaŗas zemei. Istaba ir auksta un kailām sienām. Vienkārša gulta, skapis, dažas grāmatas. Pamestības smaka, un nāves elpa. Es paraudzījos sejā, tā bija zilgana. Acis, visa manas kjūmes sakne, bija pārvilkušās ar pelēku plēvi. Veltīgi es mēģināju saskatīt tajās kaut ko tādu, kas mani tik ilgi bija vazājis aiz deguna. Kas gan tas bija bijis? Smaidis? Sēras? Ironija? Es to vēl nezinu šodien, bet es skaidri atceros mūsu pirmo sarunu. Es biju nodarbināts ar kādu sabotieŗu lietu. Pirms nedaudzām dienām Kuldīgas tuvumā bija aplaupīta kaŗaspēka transporta kolonna, un jau nākošajā dienā Rīgā, mūsu vācu okupācijas laiku slēptuvē, Latgales priekšpilsētā Gogoļa ielā nošauti trīs mūsu aģenti. Slepkavas bija pametuši pistoli, un šī pistole bija atņemta virsniekam, kas transporta kolonnu bija vadījis. Man padotie ziņotāji strādāja ātri un jau daŗu stundu laikā apcietināja vīru, kas esot piedalījies laupīšanā. Jā, kā jau teicu, kad viņš stāvēja manā priekšā, es zināju — viņš bija istais! Mūsu saruna, kā tas lemācīts visiem NKVD virsniekiem, sākumā bija nenozīmīga, bet varbūt būs labāk, ja es to atstāstīšu, jo tikai tādā veidā, varbūt, ir iespējams saprast manu kjūmi.

Viņš stāvēja manā priekšā. Neliela auguma. Nekār-

tīgiem matiem, novalkātām drēbēm un noguris. Katra viņa kustība pauda nogurumu. Kājās bija kurpes, kuras vēl tagad, likās, nesa Kurzemes māla atliekas.

— Jūsu vārds? — es jautāju, nepaceldams acis no papīra lapas.

— Rūsiņš Prūsis! — Apcietinātā balsī bija kaut kas tāds, kas lika man paraudzīties sejā. Un tad es sadūros ar šīm acīm. Tās smaidīja. Cilvēki apgalvo, ka viņi nespēj atrauties no Monas Līzas smaida. Es to nemāku teikt, bet šī vīra smails mani apņēma, ietina un iemidināja vēl nepiedzīvotā uztiecībā.

— Tēva vārds? — Ar visu savu gribas spēku es mēģināju atkratīties no dīvainās sajūtas. Es gribēju.

— Pēteris Prūsis! — Nolādētais smails. Gan tu drīz vien raudāsi, es pie sevis domāju, pagriezdam savas galda spuldzes spožo gaismu pret nogurušo vīrieti. Viņš drusku sarāvās, aizlika roku priekšā acīm kā zemnieks, kas dienviņū vēro debesis, bet tad atkal raudzījās manī un ar to pašu nolādēto...

— Dzīves vieta? — Es izņēmu papīrosu kārbu un aizsmēķēju. Kāda velna dēļ gan mana roka pastiepās un piedāvāja arī viņam?

— Gogoļa ielā trīsdesmit trīs...

— Precējies?

— Jā...

— Bērni?

— Divi, zēns un meitene... — Tas atkal bija kāds gudrs stīķis. Es taču viņam netīku jautājis, vai bērni bija puikas vai meitenes. Viņš apzinājās nolādēto draudzības gaisotni, kuŗu viņš varēja veidot ap sevi ar savu smaidu. Vienīgais, kā es šo gaisotni varēju izkļiedēt, bija pārejot uzbrukumā.

— Kad jūs atgriezāties no Kuldīgas?

— Es neesmu Kuldīgā bijis! — Man bija jātic, ka viņš meloja, bet nez kādu lemeslu dēļ es viņam ticēju.

— Nemelojiet, mēs visu zinām, mums zināma katra jūsu kustība, jūsu sakari ar partizāniem, jūsu... — Kur gan bija pazudusi noteiktība un iznīcinātāja pārlicība manā balsī. Šis bija brīdis, kad katrs apcietinātais kaut ko atklāja. Ja neko citu, tad bailes un apjukumu. Bailes no gaidāmā soda un apjukumu dažkārt fantastiskas apsūdzības priekšā.

— Tā? — Tas viss. Kārīgi viņš vilka papirosa dūmus, bet rokas palika tikpat mierīgas, un acis tāpat smaidīja. Brīdi klusējis, viņš turpināja: — Pastāstiet, es vēlētos zināt, kā gan varēju nokļūt Kuldīgā, ja visu nedēļu esmu strādājis... — Nervozī es pārskrēju papīriem. Viņš tiešām bija strādājis visu nedēļu un pie tam strādājis kā elektrikis Valsts drāmas teātrī. Šis ziņas bija pārbaudītas un ticamas. Varbūt viņš tiešām bija nevalnīgs? Bet lemācītā neuzticība nelika mierā.

— Nemelojiet! Mums zināms, kur jūs bijāt un ko darījāt! Mums arī zināms, ka jūs piedalījāties uzbrukumā trīs mūsu ierēdņiem, kas noslepkavoti jūsu durvju priekšā! — Es zināju, šim uzbrukumam viņš nebija spējīgs turēties pretim, bet es biju maldījies. Vīrietis palika tāds pats, kā bijis.

— Tieši tajā laikā es biju teātrī. Vai jūs nedomājat, ka ir neiespējami raudzīties, lai skatuves gaismas strādātu, un tajā pat brīdī slepkavot? — Spilgtajā gaismā viņš izskatījās vēl vairāk noguris un bieži pārmeta ķermeņa svaru no vienas kājas uz otru.

— Jums bija kāds līdzzinātājs, tas strādāja jūsu vietā!

— Kuŗā? — Tā bija nekaunība, kādu nekad nebiju dzirdējis šajā telpā. Telpā? Es šādu nekaunību nebiju dzirdējis visā savā dienesta laikā, un man bijušas darīšanas ar daudziem rūdītiem nacionālistiem un SS vīriem.

— Teātrī, kamēr jūs bijāt Kuldīgā un kamēr slepkavojāt mūsu ierēdņus!

— Diemžēl, — teica vīrietis, un viņa smaids vērās arvien plašāks, — es jums varu tikai palīdzēt tādā veidā, ka paskaidroju, kādas gaismas man pirms izrādes un izrādes laikā niķojās, un es jums varu atvest daudzus lieciniekus, kas apgalvos, ka es nozieguma laikā biju teātrī un nekur citur...

— Jūs kādreiz spēlējāt teātrī? — Man bija apnicis, es gribēju beigt šo nolādēto pratināšanu, es gribēju doties uz mūsu klubu, iedzert un padejot. Kāda man daļa? Lai šo lietu pārņem kāds cits, es negribēju... Nolādētais smaids!

— Jā! — Pirmoreiz vīrieša balsī bija pārsteigums.

— Jūs esat mācījies grimēšanu? — Pirmoreiz mūsu sarunas laikā es zināju, ka viņš ir iedzīts stūrī, es zināju, ka esmu viņu uzvarējis. Tikai turpināt šādā pat veidā, tikai tā... Bet es kaut kādas nelabas nojautas dēļ pacēlu acis un... Es zinu, neviens man neticēs, neviens nevar iedomāties, ko nozīmē satīkties ar acīm, kuŗas smaida, nožēlo un pārmet. Šajā acu skatā nebija nožēlas pašam par sevi, viņš nožēloja mani par to, ka es biju viņu uzvarējis. Man likās, ka sāku saprast viņa smaidu — viņš smaidīja par mani, viņš smaidīja par manu cieto, necilvēciski auksto seju, viņš smaidīja, jo viņš zināja...

— Jā, es to tiku mācījies!

— Tad jums nebūtu grūti uzdot kādam no jūsu aktieru draugiem vai kādam no partizāniem uzņemties jūsu vietu? — Es lāga nedomāju par to, ko tiku jautājis. Man likās nevis viņš, bet es esmu apsūdzētais, viņš bija mani izgērbis galīgi kailu, viņš bija norāvis mana formas tērpa skrandas.

— Bet kādēļ gan šāda maskarāde? Vai tad jūsu izdomātie draugi nevarēja slepkavot un laupīt manā vietā?

— Tā nav mana darišana, man jums nekas nav jāpierāda, jums ir jāpierāda, ka neesat vainīgs! Bet es jums cilvēcības labad iesaku — atzīstieties, tā būs labāk mums visiem... — Kāda velna dēļ es lietoju vārdu cilvēcība? Es labi zināju, ka vārdam nebija vietas NKVD virsnieka leksikonā.

— Jūs domājat, ja es atzītos, jums būtu alžtaupīts darbs atrast īsto vainīgo? — Rūsiņš Prūsis, bezgala dīvains vārds. Dīvains vīrietis. Un viņa atbildes nāca tik nosvērtas, it kā viņš būtu mācījies tajā pat Siguldas skolā kur es.

— Jūs esat tas, kuŗu mēs meklējam!

— Var gadīties, bet tikai ne noziegumos, kuŗus jūs man mēģināt pierādīt.

— Jūs bijāt Kuldīgā, jūs noslepkavojāt trīs cilvēkus, jūs... — Es biju pietrūcies kājās un kļiedzu. Visa šī zupa vilkāms par daudz ilgi. Man bija apnicis, es gribēju dzert, es gribēju rīt braukt uz Siguldu makšķerēt, staigāt...

— Es jums teicu, jūsu apsūdzībai nav pamata!

— Mūsu apsūdzībām nav vajadzīgs pamats! — es biju noskaities. Tikai tad es ievēroju, ka mani pirksti pūrci

sen izdzisušu papirosu. Kad biju izbļāvis šo teicienu, es aptvēru — es biju pateicis kaut ko tādu, kas bija aizcirtis apcietinātā durvis uz dzīvību. Es viņu vairs nedrīkstēju atlaist. Es nedrīkstēju!

— Man liekas, es jau to nojautu, bet vai jums pašam nebūs dīvaini, ja jūs liksit mani iznīcināt, piespiedīsīt atzīties noziegumos, kuŗus nekad neesmu pastrādājis. Jums būtu tiesības to darīt, vismaz no jūsu morāles viedokļa, ja es būtu bijis aizsargs, policists, kapitālists vai, teiksim, virsnieks, bet... — Ko gan šis vīrelis iedomājās? Viņš jau bija apcietināts, viņš ar vienu kāju jau atradās kapā, faktiski viņš stāvēja kapā, un tomēr viņš sprediķoja. Sprediķoja morāli man, NKVD virsniekam! Jebkuŗam normālam cilvēkam šie burti vien, nemaz nerunājot par čekista uniformu, iedvesa bailes. Viņš smaidīja, viņš noteikti bija traks vai fanātiķis...

— Jūs mani drīz atkal redzēsīt! — Es biju piecēlies un mēģināju aiztaisīt svārkū apkakli.

— Vai es varu iet? — Vīrietis pameta skatu elektriskajā sienas pulkstenī un tad turpināja: — Man tieši laiks ierasties uz vakara izrādi, teātrī mani gaidīs...

— Ejiet pie velna! — Es brēcu un biju laimīgs, kad aiz vīrieša aizvērās durvis, viņš nebija aizmirsis parastīt manis parakstītu izlaišanas zīmi. Es atsēdos atpakaļ krēslā un vēlreiz pārļaidu skatu papīriem. Un tad es ieraudzīju kļūdu, kuŗu biju izdarījis. Domas par atpūtu Siguldā izgaisa. Rūsīņa Prūša smaidš mani bija tā apmulsinājis, bija tā pārņēmis savā varā, ka es biju sajaucis datumus. Uzbrukums transporta kolonnai bija noticis dienā, kad Rūsīņš Prūsis bija brīvs no darba. Slepkaivība bija notikusi dienā, kad nebija rīta izrādes... Es biju iekritis! Iekritis nevis uz kādu gudri iz-

domātu triku, bet gan uz mulķīgu smaīdu un nožēlojamu izskatu. Es paķēru telefona klausuli. Zvanīju sargam pie durvīm. Prūsis jau kopš laba laika bija ēku atstājis. Es nosvīdu. Kā gan šo kļūmi izskaidrot priekšniecībai, viss bija pārāk bērnišķīgi, pārāk neticami. Es labi zināju, ka neviens neticēs manam izskaidrojumam. Smaids, cilvēka personība! Mulķības, kapitālistu samaitāto smadzeņu surogāti. Bet es biju... es biju pievilīes pats sevī, es nebiju... Es nebiju tas, ko domāju — es biju tāds pats sīks nelga kā kapitālistu zemju policisti, tiesneši, kuŗus varēja ietekmēt ar izskatu, uzstāšanos... Tālrunis zvanīja. Es pacēlu klausuli. Tas bija Sabinovs, visu varenais Rīgas NKVD priekšnieks.

— Klausies, Teodor Fjedorovic, — viņš šņāca klausulē, — tu palaidi vaļā savu cietumnieku? Tu viņu izlaidi, labi zinādams, ka viņš ir bīstams politisks noziedznieks, slepkava un laupītājs? Tu nepūlējies izdabūt līdzzinātājus, tu viņu vienkārši palaidi. Vai viņš zināja kaut ko tādu, kas tevi varēja iznīcināt, vai viņš bija tavš brālīšs, draugs? — Sabinova balss pārgāja šņācošā rūkoņā. Brīdī aplusa, tad Sabinovs blāva: — Tu viņu gādā atpakaļ! Tūlīt, saprati! Tūlīt! — Telefona klausulē iestājās klusums. Klusums bija ap mani un mani. Es piecēlos un noņēmu no sienas naganu. Es izsaucu sargus. Mēs braucām. Saule bija iekērusies Rīgas torņa galos, Brīvības pieminekļī un juntu šķorēs, tā drebēja un trīcēja. Vispirms mēs devāmies uz Drāmas teātri. Tur Prūša, protams, nebija. Es nesteidzināju braucēju, es zināju, ka nebija nozīmes, es apzinājos, ka biju izdarījis kļūdu, kuŗu man nekad nepiedos. — Es biju pierādījis, ka pat vislabākā padomju iekārtas mašīnā — NKVD virsniekā, var rasties kļūme, kļūme, kuŗu Rietu-

mos sauc par cilvēcību un ko augsti slavē, bet pie mums mašīnas ar šādām kļūmēm izmet nederīgos dzelžos. Beidzot mēs sasniedzām Gogoļa ielu. Nams bija celts no sarkaniem ķieģeļiem, sašķiebtām durvīm un logiem. Mani pavadoni zināja, kur iet.

Kājas nepieskārās grīdai. Veltīgi es atkal un atkal meklēju šajā neizteiksmīgajā sejā to, kas mani bija valdzinājis. Tur nebija nekā tāda, tā bija masa, matērija, miesa, bet kā gan tur trūka, kas bija bijis pirms brīža? Viņš bija pakāries. Pie viņa nedzīvoja nedz viņa sieva, nedz bērni, tie vispār neesot Latvijā.

Es gribēju pagriezties un atstāt visu šo telpu, šo ķermeni, šo ...

— Biedri Mazgalvi, — man aiz muguras atskanēja balss, es atgriezios. Pretim man raudzījās seja. Auksta, svešāda seja, kas bija bijusi mana darba biedra seja, bet tagad? Tagad tajā bija kas biedējoši auksts. Auksts, auksts, auksts. — Jūs nāksit man līdzi!

Protams, es gāju, ko gan citu es varēju darīt? Manu pistoli man atņēma. Galvā dunēja vārdi, kuņģus drīz vien dzirdēšu — „Par sadarbošanos ar sabotieņiem...” Un tā līdz bezgalībai. Es pazinu telpas, es pazinu sargus, es zināju visus paņēmienus. Es nebaidījos, es zināju, kas mani sagaida, bet es nebaidījos ...

Mēs izkāpām no mašīnas pazīstamās ēkas priekšā. Durvis bija tās pašas, un es atceros, kā reizi smiedamies biju teicis vienam no saviem darba biedriem, ka uz tām vajadzētu rakstīt to pašu, ko uz elles vārtiem. Mēs gājām iekšā, pēdējo reizi es ievilku svaigo gaisu, un nez kādēļ man bija jāsmaida un jāsaka uz savu pavadoni:

— Tā kļūda nav manī, tā ir sistēmā ...

Es redzēju, viņam nepatika mans smaids.

NODEVĒJS

Pulkstenis bija apstājies uz pusdiem naktī. Ausa rīts. Uz ielām modās dzīvība. Pēteris Biezais nevarēja pamosties. Krēsli, galds, grāmatu plaukts — viss bija zaudējis savu parasto izskatu. Tapētes bija pelēkas un noklātas lielām tvaika lāsēm.

Beidzot viss bija pāri. Neziņa. Uztraukums. Bailes. Viss tas bija izzudis ar Ainas telefona sarunu. Cik viņš varēja noprast, visi sazvērnieki bija apcietināti. Jau labu laiku Biezais bija nervozējis — varēja taču ļoti labi gadīties, ka kāds bija viņu ievērojis iznākam no čekas nama. Tagad viss bija vienalga. Viņš zināja — nu vairs nebija jābīstas.

Bija jāceļas. Ūdens bija auksts un nepatīkams. Bārda dzenamā žillete neasa, un ziepes lipīgas. Kā negribēdams, Biezais piegāja pulkstenim un mēģināja uzgriezt. Atspere bija pušu. Uzvelkamais brīvi skraidīja viņa pirkstos. Sagādīšanās. Tagad viņam bija daudz laika.

Kafijas ūdens vārījās. Kājās stāvēdams, Biezais apzieda sviestmaizi un nokoda lielu gabalu. Dzēra kafiju. Kas tad īsteni bija noticis? Pirms vairākām nedēļām viņš bija izsaukts uz čeku. Kāds cienīga izskata žīds viņam bija izstāstījis, ka visa viņa pagātne, tagadējā uzvešanās un galvenokārt tagadējie draugi — viss tas varēja vest tikai uz vienu iznākumu — viņa apcietināšanu. Priekšlikums bija — viņam vajadzēja pazīņot to

draugu vārdus, kas bija iesaistīti sazvērībā. Patiesībā Biežais nekad nebija domājis par šo sazvērību vai pagrīdi. Aina viņu bija aizvedusi uz kādu sanāksmi. Tur bija runāts par pretestību un nacionāliem pienākumiem. Viņam bija uzdots izdalīt kādu laikrakstu. Viņš to nekad nebija lasījis. Viņam bija uzdots vākt domu biedrus kustībai, kuŗa viņam nekā neizteica. Tā tas bija gājis kādu laiku. Un tad uzaicinājums uz čeku. Sākumā viņš bija gribējis par to teikt Aina, bet tad izlēmis, ka viņa tikai nevajadzīgi uztrauktos. Un tā tas bija noticis. Bez pārāk lielas pārliecināšanas viņš čekas žīdam bija visu izstāstījis. Žīds likās esam apmierināts un vienīgais, ko prasīja — klusēt par notikušo. Vakar pusnaktī Aina bija piezvanījusi un izstāstījusi, ka gandrīz visi no grupas apcietināti. Tas nozīmēja, ka viņam vairs nebūs jāiet uz sanāksmēm un jādala skrejlapas un laikraksti. Domājams, arī čeka viņu liks mierā.

Biežais salika portfeli dažādus papīrus. Apzieda divas sviestmaizes. Sagluda matus un labu brīdi domāja, kuŗa kaklasaite labāk piederētos brūnajam uzvalkam. Izvēlējās zaļo.

Ielās bija daudz cilvēku. Visi steidzās uz darbu. Biežais lēnām nostaigāja līdz lielajam pulkstenim. Tas rādīja astoto stundu. Līdz darba vietai pilsētas kautuvē bija apmēram pusstundas brauciens, bet Biežais vienmēr vēlējās būt laikus darbā. Brīvības pieminekļi, drusku pelēkāks, vēl vienmēr stāvēja vecajā vietā. Biežajam nekad nebija ienācis prātā, ka tā tur varētu nebūt, bet daudz kas jau tika runāts.

Eīts bija saulains. Bulvāra liepas smaržoja. Tās tikko kā bija sākušas ziedēt. Ļaudis izskatījās priecīgāki nekā parasti. Biežajam tā vismaz likās.

Beidzot pienāca tramvajs. Ceļu uz darbu Biezais pazina labi. Viņš to bija mērojis vairākus gadus. Dienu no dienas, mēnesi no mēneša. Viņš pazina gandrīz visus līdzbraucējus, un katra jauna seja izlikās kā svešinieks. Viņš izkāpa pie augstā kautuves mūra. Līdz vārtiem bija nedaudz simtu soļu. Apaļie ielas akmeņi izskatījās kā galvas kausi. Viņš soļoja lēnam un izbaidīja vasaras rīta lēnos vējus. Vārtu sargs viņu sveicināja. Pa labi no vārtiem bija biroja ēka. Biezais atvēra stikla durvis. Pagāja gažām informācijas istabai un iegāja savā telpā. Uz galda bija kaudze papīru. Viņš pakāra mēteli un cepuri un nosēdās aiz gada. Pāršķirstīja papīrus. Skaitļi stāstīja par to, cik daudz govju, vēršu, teļu, aitu un cūku šajā dienā apēdusi Rīga un tās okupētāji. Starp vēstulēm no provinces ieprocējiem bija viena, kurai stūrī bija uzrakstīts „Personīgi”. Ar smailu papīra nazi viņš to atgriezta. Lasīja.

Pēter,

mums ir zināms, ka par mūsu lietu ir sākuši interesēties nevēlami ļaudis. Būtu labi, ja Tu ņemtu atvaļinājumu un izbrauktu uz laukiem. Visvaldis.

Biezais lēnām saplēsa vēstuli. Visvaldis vakar bija apcietināts. Tātad viņš vēstuli bija rakstījis pirms tam. Birojā ienāca mašīnrakstītāja Anna. Biezais pavērsās pulkstenī. Piecas minūtes par vēlu.

— Tramvajs aizkavējās... — meitene novilkta putekļu mēteli un atsēja kaklalakatu.

— Celieties drusku agrāk! — Biezais atkal nogrima vēstulēs.

— Jūs dzirdējāt, Kļaviņš vakar naktī apcietināts? — Annas balsī bija satraukums.

— Tā? Par ko? — No Pļaviņām kāds iepircējs rakstīja, ka laucinieki nepilda uzliktās normas un ka nākošais sūtījums būs tikai puse no paredzētā.

— Viņš piederējis pagrīdes kustībai... — Anna bija apsēdusies pie rakstāmmašīnas un uzlikusi melnajiem taustiņiem savas slaidās rokas.

— Tas taču nevar būt... — skaļi domāja Biezais, lasīdams vēstuli no Krustpils.

— Tā ļaudis runā... — Anna ievilka mašīnā baltu papīra loksni.

— Nē, nē, es nedomāju par Kļaviņu. No Pļaviņām un Krustpils man raksta, ka dzīvlopu kontingentus nevar izpildīt. — Biezais piecēlās un piegāja logam. Pa pagalmu staigāja vīri baltos ķiteļos un priekšautos. Kaut kur māva govīs un teļi. — Jūs teicāt, Kļaviņš apcietināts?

— Jā, vakar naktī. Viņa māte zvanījusi uz šejieni un lūgusi direktoru kaut ko darīt — runāt ar polītruku, vai... — Anna ar pārsteigumu vērās Biezajā.

— Bet tam taču nav nozīmes, to mēs visi zinām. Žēl, ka tieši Kļaviņš. — Biezais veltīgi pūlējās atcerēties Kļaviņa vārdu sarakstā, kuru viņš bija iedevis žīdam. Nē, par Kļaviņu Biezais nekā nezināja. — Jūs varbūt varat atbildēt uz šīm vēstulēm parastā formā. Man jāiet pie direktora. — Biezais uzmeta uz Annas galda vēstulu žūksni un izgāja ārā. Direktora kabinetā skanēja balsis. Biezais piekļauvēja. Balsis nerimās. Viņš klauvēja vēlreiz. Durvis atvērās, un viņam garām pasteidzās sieviete. Sieviete galvu bija ietinusi lakatā. Biezajam likās, ka tā bija Kļaviņa māte.

— Biedri Biezais, nāciet iekšā!

Biezais nostājās pretim direktora galdam. Uz tā bi-

ja sarkans standartiņš. Staļina bilde un tintnīca. Direktora kabinets bija daudz plašāks nekā paša Biezā, un viņam nebija mašīnrakstītājas. Viņš bija direktors. Biezais sāka stāstīt par sūdzībām no provinces iepircējiem. Direktors klausījās. Šo to iebilda. Piekrītot pamāja ar roku. Purināja galvu. Biezais zināja iznākumu — viņam bija jādara, kā viņš atrada par labāku. Tā tas bija bijis un būs vienmēr. Pēkšņi direktors pārtrauca sarunu:

— Jūs dzirdējāt par Kļaviņu? Viņš taču bija jūsu draugs...

Biezais domāja. Draugs? Viņi pāris reizes ar Kļaviņu bija bijuši makšķerēt. Tuvējā dzertuvē izdzēruši kausu alus. Kļaviņa draudzene bija Ainas paziņa, bet draugs...?

— Es viņu pazinu. — Biezais ciešāk savilka savas kaklasaites mezglu.

— Tā arī labāk jums pašam... — Direktors piecēlās un piegāja aktu skapim. Turpināja: — Čeka man šodien pieprasīja atsauksmi. Ko es varu teikt? Kārtīgs darbā. Politisko nostāju neesmu pētījis. Par to lai jautā poļitrukam. Šeit strādā jau piecus gadus. Ko vēl? Varbūt jūs varat kaut ko teikt?

Biezais sarauca pieri. Ko viņš varēja teikt par Kļaviņu?

— Viņš mīlēja makšķerēt. Sabiedrīks cilvēks, mēs bieži iedzērām kopā alu. Apgrozījās strādnieku aprindās. Cik atceros, viņa tēvs šeit bija miesnieks. Divas māsas. Tas viss, ko es zinu...

— Paldies! — Direktors bija iedziļinājies kādā aktī. Pēkšņi pacēla galvu. — Ko lai es saku par viņa rak-

sturu? Es nevaru teikt nekā pārāk laba un nevēlos teikt nekā jauna...

— Raksturu? — Biežais paraustīja plecus. — Raksturu, par to gan nekā nevaru teikt. Liekas, nekas jauns vai krimināls jau nebūs.

— Paldies! — Biežais izgāja koridorā. Grīda bija no sarkanām flīzēm. Vietu vietām strādnieku un iepircēju zābaki bija atstājuši retas kautuves grīdas skaidas. Pelēkas un samīdītas. Iegājis savā kabinetā, Biežais apsēdās pie rakstāmgalda. Anna steidzīgi rakstīja. Biežais paņēma papīrnazi. Spēlējās ar smaili. Domāja. Būtu jāmeklē jauns dzīvoklis. Viņā sabiedriskais stāvoklis vairs neatļāva dzīvot mēbelētā istabā. Viņam vajadzēja dzīvokļa! Aina arī visu laiku runāja par precēšanos. Reģistrēšanās jau neaizņemtu daudz laika. To varētu izdarīt brīvajā piektdienas pēcpusdienā. Varētu aizbraukt uz Siguldu vai Ogrī un pirmdien būt atpakaļ darbā. Bet vispirms vajadzēja dzīvokļa.

— Anna, — Biežais uzmanīgi pavērsās savā mašīnrakstītājā, — vai nezināt, kādā veidā var tagad tikt pie dzīvokļa? — Viņš zināja, ka Annai nekas nebija jāizskaidro, jo viņa bija reiz bijusi viņa nožēlojamā istabā. Bet tas bija pirms vairākiem mēnešiem. Sākumā attieksmes it kā bija kļuvušas tuvākas, bet tad Biežais to bija novērsis.

— Jums jāgriežas pie dzīvokļu pārvaldes. Ja vēlaties, es uzrakstīšu lūgumu. Es jau to darīju direktoram. Viņš dabūja bijušā direktora dzīvokli. Man liekas, jums nenāksies par daudz grūti... — Anna gaidīja atbildi.

— Jā, lūdzu, uzrakstait. — Biežais vēl vienmēr rotājās ar papīrnazi.

— Iemesls? — Anna gaidīja. To varēja redzēt. To varēja redzēt.

— Es vēlos precēties... — Biezais nolika papīrnazi. Tagad tas bija pateikts. Nekā jau tas nenozīmēja, bet tagad par to runās visa darba vieta.

— Man vajadzēs jūsu līgavas vārda un adreses? — Anna bija paņēmusi zīmuli un bloku. Zīmulis mazliet trīcēja.

— Aina... — Biezais mazliet kavējās. Viņš zināja, bet nekad nebija domājis par Ainas uzvārdu. Tad ātri — „Aina Zemīte, Lāčplēšu ielā 48; nodarbošanās — studente. Ja nemaldos, baltu filoloģijā, jā noteikti — baltu filoloģijā.” Neruvozi viņš cillāja papīrus. Kā viņam varēja piemirsties Ainas uzvārds? Anna rakstīja.

Zvanīja telefons. Biezais pacēla klausuli. Tā bija Aina. Viņa jautāja, vai Pēteris esot viens? Vai viņš varot runāt? Viņš apliecināja. No Annas nebija ko bīties. Aina stāstīja par pagājušās nakts notikumiem. Vienīgais, kas izbēdzis no apcietināšanas, esot Visvaldis. Lai Pēteris dodoties uz laukiem. Arī viņai esot uz laiku jāpazūd. Pēteris to negribēja. Viņš teica, ka esot daudz drošāk palikt darbā un neradīt aizdomas. Viņš norādīja, ka ir savs iemesls, kādēļ viņi nav aizkarti. Anna likās neklausāmieš. Bet viņa klausījās un, likās, saprata pusvārdu sarunu. Viņš jautāja, vai viņi piektdienas pēcpusdienā nevarētu reģistrēties. Aina klusēja. Tad atbildēja, ka pēc darba viņa gaidīs pie vārtiem.

Diena aizritēja steigā. Annas mašīnas klaboņa radīja galvas sāpes. Direktors vairāk nekā vienu reizi sauca Biezo. Sarkanarmijas apgādes virsnieks nebija apmierināts ar gaļas kvalitāti. Valsts sadales punkti nebi-

ja saņēmuši pietiekami daudz preču, un pārstrādāšanas rūpnīcas bija neapmierinātas ar sadali.

Kad Pēteris iznāca uz ielas, Aina viņu gaidīja. Liepas smaržoja vēl spēcīgāk nekā rītā. Gaiss bija sauss un karsts, putekļi lipa pie kurpēm.

— Es tā nevaru dzīvot. Es esmu mūžīgās bailēs — tu būsi nākošais, — teica Aina.

— Nebaidies, es nebūšu nākošais. Tu nebūsi nākošā. Mēs dzīvosim. Katram cilvēkam ir sava laime, ja viņš to māk saņemt un izlietot... — Pēteris salocīja mēteli un saņēma Aina zem rokas.

— Kā tu to zini? — Aina bija pilna baiju. Rokas trīcēja. Acis mirdzēja kā morfinistei un, likās, nemanāmie matiņi uz virslūpas drebēja.

— Es to zinu, es to sajūtu! — Biežais ciešāk satvēra Ainas roku. Varbūt vajadzēja viņai teikt — mēs esam droši! Es par to varu galvot. Bet Biežajam likās, pašreiz nebija īstais brīdis. Viņš pārgāja uz citu tematu. — Kā būs ar reģistrēšanos?

— Vai tu tiešām mani mīli? — Aina apstājās un raudzījās Pēterī. Gaļām gāja kautuves strādnieki. Padusēs viņi nesa saiņus un sainīšus ar lopu iekšām, sirdīm, plaušām, aknām un zarnām. Tas bija zināms atbalsts laikā, kad pārtikas preces kļuva arvien grūtāk iegūstamas.

— Jā, es tevi mīlu! Man liekas, tu to esi izjutusi. Es nekad nekur neeju bez tevis. Es tevi redzu katru dienu.

Aina vēl vienmēr raudzījās Pēterī. Brīdi klusēja, tad teica:

— Bet tas nav tas, ko es domāju. Es tev jautāju, vai tu mani mīli? Un kā tu mani mīli?

Pēterim Biezajam likās savādi, kādēļ šāds jautājums. Vai viņi nesapratās? Sapratās!

— Kā lai es tev to izstāstu? Tu taču zini... Un galu galā, vai tad nav vienalga? Mums liekas, mēs viens otru mīlam, tas ir, mēs tā domājam. Vai ar to nepietiek? Man liekas, es tevi mīlu! — Pēteris bija apstājies un atglaua Ainas matas. Noskūpstīja uz pieres. Viņa pasmaidīja.

— Galu galā ir arī vienalga. Un šajos laikos es gribu būt ar tevi kopā. Kad? — Viņa atmeta galvu un smējās. Strādnieki ar asiņainām pakām padusē bija apstājušies un arī smējās. Cilvēkiem patika redzēt citus skūpstāmiešus.

Viņi gāja pie Ainas. Istaba bija gaiša un pilna grāmatu. Uz galda stāvēja rakstāmmašīna. Māla vāzē nolauzts liepas zars. Kāda bite nomaldījusies lidoja apkārt. Pēteris apsēdās zvilnī. Aina izgāja sagatavot tēju un sviestmaizes.

Aina bija teikusi, ka Visvaldis izbēdzis. Tas bija bīstami. Būtu grūti bez uzaicināšanas iet uz čeku un palīdzēt viņu sadzīt rokā, bet agri vai vēlu viņš uzmeklēs Pēteri. Un tad? Viņam bija jāslapstās — Pēteris bija tas, kuram bija sakari ar laukiem. Visvaldis bija pil-sētnieks. Biežais domāja. Visa šī lieta izlikās par daudz sarežģīta. Kādēļ tieši viņam bija jāsapinās šādās pakulās? Ainas sakari ar pagrīdniekiem, viņa iešana uz sanāksmēm un beidzot uzaicinājums uz čeku... Viss tas nebija vajadzīgs. Un tagad? Jauni uztraukumi un nepatikšanas. Visvaldis!

Aina atgriezās ar tēju. Klusēdami viņi dzēra un ēda. Aina mēģināja valdīt satraukumu. Beidzot viņa uzsāka:

— Ko tu domā darīt? Agri vai vēlu viņi atklās arī

mūs. Visi ir apcietināti. Vairāk nekā iespējams, ka kāds no viņiem runā. Un tad?

Biezajam kaut kas bija jāsaka. Viņam bija jānomierina uztrauktā sieviete. Šī nevajadzīgā trauksme varēja sabojāt visu vakaru.

— Es visu to zinu, bet man ir labi sakari. Neaizmirsti, ka manas darba vietas politruks ir labs paziņa. Direktoram es esmu neaizstājams, un ja mēs apprecēsimies, neviens neķersies klāt arī tev. Tu veltīgi uztraucies. Pagrīdes darbība, sazvērestības spēlēšana ir saistīta ar risku, mūsu draugiem nelaimējās. Mēs vēl vienmēr esam brīvi. Ko mums uztraukties? Bēgt? Kur? Cik ilgi mēs varam bēguļot? Mums ir jāmēģina dzīvot, dzīvot, it kā nekas nebūtu noticis. Un kas tad ir noticis?

Aina bija piesarkusi.

— Kas ir noticis? Vai tu esi necilvēks? Deviņi cilvēki ir aizgājuši drošā nāvē, un tu jautā, kas ir noticis?

— Aina, — Pēterā balsī bija zināms asums, — mēs zinām, ka apcietināšanas, deportācijas, nošaušanas un slepkavības notiek katru dienu. Mēs pie tā esam pieraduši tik ilgi, kamēr tas atnāk pie mūsu pašu durvīm. Tad mēs uztraucamies, tad baiļojamies, bet kas ir noticis pašreiz? Deviņi cilvēki, kurus tu un es pazīstam, ir apcietināti. Mēs varbūt būsīm nākošie, bet man ir pārliecība — tas tā nebūs; man liekas, es zinu, tas tā nebūs! Kādēļ tad viss šis uztraukums? Vienīgais, ko mēs varam darīt, ir būt tik dabīgiem, cik iespējams, un vairāk nepīties nekādās nelegālās būšanās. Ja mums jāgaida sava kārta, gaidīsim, bet vismaz šo gaidīšanas laiku nekļūsim viens otram par nastu.

— Bet, — Aina bija iekaisusi, — tie bija mūsu drau-

gi. Mēs viņus pazinām! Un ko tu darīsi, ja Visvaldis ieradīsies pie tevis? Ja viņš tevi lūgs...

— Es viņam varbūt palīdzēšu tikt ārā no Rīgas, ja tas man nesagādās par daudz nepatīkšanu. Es domāju, ka to varētu izdarīt, un tad lai viņš gādā pats par sevi. Es nekad nevēlējos iet uz šīm sanāksmēm, bet ja tu tā dariji, ja tu domāji, ka tas vajadzīgs... Iznākums mums tagad redzams, bet es neesmu uztraucies. Mums jādzīvo, vienalga, kādā veidā patiesība kļaudzina pie durvīm. Mums jāmēģina iedomāties, ka tā ir patīkama viēņa un nevis riebīga, izkāmējusi vecene... — Pēteris Biezais piecēlās un piegāja pie rakstāmmašīnas. Uz sāta atsevišķus burtus, tad turpināja: — Labāk iesim uz kino. Pēteris Lielais esot laba filma, un tā tepat ap stūri „Dailē”.

— Tu tā gribi? — Aina pārsteigta raudzījās Pēteri.

— Es neredzu iemesla, kādēļ ne?

Filma bija laba par spīti iepītai propagandai. Kad Aina ar Pēteri iznāca no kino, zvaigznes bija uzlēkušas zilajā plašumā. Pie kājām lipa no liepām nopilējušais medus. Viņi gāja uz Ainas mājas pusi. Pēteris jautāja:

— Vai es varu palikt pie tevis?

— Labāk ne. Ja tu vēlies, es iešu pie tevis... — Aina neraudzījās Pētera sejā. Viņi gāja uz iekšpilsētas pusi, pāri kanālim, garām apgaismotiem veikalu logiem, pa satumsušām ielām ar retajām spuldzēm.

— Tava istaba tiešām ir nemīlīga... — Aina nometa mēteli un spoguļa priekšā atglauda matus.

— Es šodien nosūtīju pieprasījumu dzīvokļu pārvaldei. Domāju, ka dabūsim dzīvokli. Galu galā ar manu

stāvokli... — Pēteris ieslēdza elektrisko vārāmo, pagriezās pret Ainu un jautāja: — Tēju vai kafiju?

— Kafiju.

Pēteris ielēja trumulī ūdeni, sameklēja kafijas kārbu un divas tases. Izslēdza griestu lampu un iededzināja nakts lampiņu. Aina bija atlaidusies uz zviļņa. Viņš ieslēdza radio. Viss likās kā katru vakaru. Viņi dzers kafiju. Runās par jaunākajām grāmatām, redzēto filmu. Skūpstīsies. Ies gulēt un, no rīta pamodušies, būs drusku nokaunējušies. Tā tas gāja jau vairākus mēnešus.

— Tu domā nopietni par precēšanos? — Aina jautāja, atspiedusi galvu pret spilvenu.

— Jā, noteikti. Un pie tam vēl šo piektdienu. — Pēteris pasniedza Ainaī kafijas tasi.

— Un es tomēr nekā nevaru saprast, kādēļ?

— Bet kādēļ ne? Nekas taču nemainīsies. Mēs vienmēr būsim kopā, un man vakaros nebūs jāskrien pie tevis. Tev rītos nebūs jāskrien pēc grāmatām, bez tam, dzīvoklis noteikti būs lētāks nekā divas mēbelētas istabas... — Pēteris aizdedzināja divas cigaretes. Vienu iesprauda Ainaī mutē.

— Un mīlestība? — No Ainas mutes izskrēja dūmu vērpete.

— Es taču tev jau to izskaidroju... Vai tiešām tas jāatkārto? — Pēteri pēkšņi pārņēma zināma maiguma sajūta. Vārīgi viņš pieskārs Ainas kājai un tad lēnām noskūpstīja uz mutes.

— Nē, tev nav jāizskaidro. Tātad piektdien.

Radio bija aplklusis, Pēteris to bija aizmirsis izslēgt. Uz ielas valdīja pilnīgs klusums. Kaut kur, lielā tālumā rūca automašīnas. Pavisam reti kāds sauca pēc

naktssarga, un šad tad noskanēja miliču patruļas soļi. Pēteris gulēja. Aina bija nomodā. Gandrīz katru nakti, ko viņa pavadīja pie Pētera, viņa gulēja vaļējām acīm un domāja. Kāds īsteni bija šis cilvēks, kurū viņa trīs dienu laikā apprecēs? Viņš nekad nekā nenoraidīja. Nekad ne no kā neatteicās, bet, nekad viņš neizlikās ieinteresēts kādā lietā. Visa dzīve viņam šķita kā atsevišķu ainu kopoījums, kurās viņš piedalās. Vienalga, vai viņš vēlējās, vai ne.

Pie durvīm klauvēja. Aina uztrūkās. Klauvēja atkal, bet klauvējiens nebija draudīgs, tas bija mīksts un kluss — kā čuksts. Pēteris pamodās, izslējās sēdus. Pārsteigts raudzījās Ainā.

— Kas pie velna ...

— Sss, vai nu čekisti, vai ... — Aina piecēlās, uzmeta pleciem mēteli un piegāja pie durvīm. Brīdi vilcinājās, tad atvēra. Aiz durvīm stāvēja Visvaldis.

— Visvaldi! Tā jau es domāju. Nāc iekšā. — Aina izskatījās priecīga. Pēteris izkāpa no gultas. Svītrotā pīdžama sedza viņa muskuļoto augumu. Agrāk viņš bija daudz spēlējis futbolu un airējis.

— Kādi vēji tad tevi te atdzina? — viņš jautāja, aizsmēķēdams cigaretī un pleiedams logam. Uzmanīgi caur aizkaru starpu viņš vērās ielā.

— Man jātiek uz laukiem! Man ir drošas ziņas, ka karš vairs nav tālu. Vācieši koncentrējot pie krievu robežām lielus spēkus. Tas var būt tikai nedēju, augstākais mēnešu jautājums. Visvaldis atpogāja mēteli un atsēdās krēslā.

— Kafiju? — jautāja Aina un, nesagaidījusi atbildi, sāka rīkoties ap elektrisko krāsni.

— Jā, un? — Pēteris apsēdās pretim Visvaldim.

— Es domāju, tu man varētu palīdzēt. Tu taču zini, kur es uz laukiem varētu paslēpties? — Viņš izņēma siburzītu papirosu kārbīņu un aizsmēķēja. Rokas trīcēja.

— To es zinu. Bet vai tu nedomā, ka bija diezgan riskanti nākt pie manis? Vai es un Aina neesam pēdējie? Vai tu nedomā, ka šis nāciens var maksāt mūsu visu ādas?

Aina, ne vārda nesacīdama, pasniedza vīriešiem kafiju.

— Jā, bet man nav kur iet. Kur gan lai es būtu gājis? Jūs esat vienīgie... — Visvaldis ierāva dziļu dūmu un iedzēra lielu malku kafijas, tad turpināja: — Jūs esat pēdējie, un man ir jātiek ārā no Rīgas. Tu esi vienīgais, kas man var palīdzēt... Tu esi vienīgais, kas mani var glābt!

Pēteris raudzījās pazīpā.

— To es zinu, bet tu man neatbildēji uz jautājumu — vai tu zini, ka šis apciemojums var maksāt Ainas un manu ādu?

— Bet Pēter? — Aina uztraukta pielēca kājās, — kā tu vari tā runāt? Šoreiz nav runa par mums, bet par Visvaldi!

— Lai paliek, Aina! — Visvaldis bija piecēlies. Pagriezās pret Pēteri un teica: — Jā, es to zināju, bet bailēs un izmisumā cilvēks ne vienmēr domā. Viņš vēlas glābt sevi. Tādas situācijas ir katra cilvēka dzīvē. Varbūt tāda kādreiz būs arī tavā... Atvaino. Man liekas, ka tagad es iešu. — Visvaldis aizpogāja mēteli.

— Es tev neesmu teicis — tev jāiet. Es arī tev neesmu teicis, ka tevi nenogādāšu uz laukiem. Es tev tikai jautāju jautājumu, uz ko tu atbildēji godīgi. Ar to man pietiek. Tu vari pārgulēt virtuvē. No rīta mēģinā-

šu kaut ko darīt. Domāju, ka tas izdosies. Es nesaku, ka es to vēlos darīt, bet es to darišu.

— Pēter, — Aina bija nostājusies aiz viņa un aplikusi rokas kaklam, — paldies. Es zināju, tu nevari būt tāds...

Pēteris pagrieza galvu sāpus un jautāja:

— Kāds?

— Mūsu lietas nodevējs!

Pēteris klusēja. Viss šis nakts apciemojums ieilga par daudz gaļumā. Rītdien viņam bija grūta diena, un blakus tam vēl bija jādomā par Visvalža nogādāšanu uz laukiem.

Rīts pienāca bez jebkādiem citiem traucējumiem. Pēteris aizgāja uz darbu tāpat kā citas dienas un Aina uz augstskolu. Visvaldis palika Pēterā istabā. Darbā viss gāja kā parasti. Vēlā pēcpusdienā piezvanīja žīds no čekas. Viņš vēlējās satikt Pēteri tūdaļ pēc darba. Pēteris piezvanīja Ainaī un pateica, lai gaida viņa dzīvoklī. Starplaikā viņš sarunāja zemnieku, kas bija ar mieru izvest Visvaldi no Rīgas kā savu puisī. Zemnieks bija uzticams. Viņš bija uz kautuvi atvedis govī, kas bijusi jānokauj tādēļ, ka aizrijušies ar runkuli. Pēteris sarunāja, ka Visvaldis astoņos vakarā ieradīsies Dzirnavu ielas iebraucamā vietā. Tas bija nokārtots. Vairāk raīžu Pēterim darīja žīds. Ko gan viņš atkal vēlējās?

Sešos pēcpusdienā Pēteris Biežais iegāja čekas namā. Uzkāpa otrā stāvā. Pieklauvēja un stāvēja žīda priekšā. Žīds smaidīja.

— Kā redzat, biedri Biežais, tad mums laimējās. Atskaitot vienu, mēs paspējam apcietināt un nogādāt drošībā visus... — Jūtīgiem ķirurga pirkstiem žīds pa-

sniedza Pēterim papirosu kārbu. Pēteris papurināja galvu un aizpīpoja pats savu cigareti.

— Un? Es domāju, mēs norunājām — es jums teikšu, ko jūs vēlaties, un jūs mani pēc tam liksit mierā?

Uz žīda galda bija sarkans standartipš, Staļina bilde un tintnīca — tāpat kā pie kautuves direktora. Telpa varbūt bija drusku lielāka un mēbeles jaunākas un greznākas, bet šī iestāde jau arī bija jaunāka.

— Es atceros mūsu norunu, bet nelaime ir viena. Jūs esat aizmirsuši vienu vārdu — Aina Zemīte! Mēs pilnīgi droši zinām, ka šī jauniete ir sapinusies ar jau apcietinātajiem valstij kaitīgiem elementiem... Un bez tam vienu mums neizdevās notvert. Jūs arī par to droši vien zināt — Visvaldi Pavasari! Šie apstākļi apgrūtina norunas turēšanu. Pirmkārt, mums bija jāapcietina Aina Zemīte, kuŗa, kā zinu, ir jūsu līgava. Otrkārt — mēs vēlamies par katru cenu pārrunāt dažas lietas ar Pavasari. — Žīds bija atgāzies atzveltnī un smaidot smēķēja.

Pēteris gribēja būt mierīgs. Viņš manīja, ka šeit gandrīz nekā nevarēja darīt Ainas labā, bet viņš mēģināja: — Aina ir muļķa skuķis, un visu tālāko atbildību par viņas rīcību es esmu ar mieru uzņemties. Es ceru, ka mans pakalpojums jums ir bijis tik svarīgs, ka jūs varētu šajā jautājumā piemiegt acis.

— Bet, biedri Biezais, mēs to darītu, mēs to darītu ar vislielāko prieku — ja, ja mums būtu iespējams uzzināt, kur mēs varētu satikt Pavasari!

Pēteris žīdu pazina jau labi sen. Viņam Iekšrīgā bija piederējis neliels kungu modes veikals. Viņam likās, ka kreklis, kuŗu viņš valkāja, bija pirkts pie šī žīda. Aina vēl tagad tajā pat veikalā pirka viņam mazas dāva.

nas. Žīda vietā tur tagad pārdeva latvieši. Kaut kas bija jāatbild. Pēteris izspieda cigaretes galu un aizsmēkēja jaunu.

— Jūs varat man ticēt, es tiešām nezīnu, kur ir Pavasaris. Jūs taču nevarat mani vainot savu ierēdņu nolaidībā. Jūs varat ticēt, ka man vairāk nekā jums nepatīk, ka viņš ir brīvībā, jo kāda garantija, ka viņš neuzzīna par mani? Kāda garantija, ka viņš to neizstāsta Ainaī? Es jums varu apsolīt, ka katrā gadījumā, tiklīdz es zināšu, es jums paziņošu...

Žīds vairs nesmaidīja. Lūpas bija sakniebtas, un vārds bira kā zirņi uz skārda šķīvja.

— Biedri Biezais, es nezīnu, vai Pavasars jūs jau nav apmeklējis, es nezīnu, vai jūs neesat viņu nobēdzinājis, bet es zīnu vienu — jūs būsit viens no pirmajiem, pie kuŗa viņš griezīsies. Mēs nenodarbojamies ar izpīšanu, kā jūs to zināt, bet mēs jums piedāvājam veikalu — nogādājiet mūsu rokās Pavasari, un mēs jūs liksim pilnīgi mierā. Vienmēr un uz visiem laikiem!

— Es jūs saprotu, biedri komisār, es jūs saprotu! Jūs varat man ticēt, ka es darīšu labāko.

Pēteris izgāja uz ielas. Uz māju viņš nedrīkstēja iet, jo likās, ka kāda ēna viņam sekoja. Iegājis telefona būdā, viņš piezvanīja uz savu dzīves vietu. Atbildēja Aina. Viņš izskaidroja, ka viņam bijis jābūt čekā, pateica zemnieka vārdu un izskatu. Noteica Ainaī braukt Visvaldim līdzī. Apsolījās pats drīzumā sekot. Runādams viņš vēroja ēnu otrā pusē ielai. Arī tā runāja pa telefonu, mētājās rokām, pielieca galvu. Mute kustējās bez vārdiem. Tur tika izlemts viņa liktenis — dzīve aiz stīkla sienas.

Pēteris izgāja uz ielas. Viņš devās uz Pārdaugavu.

Netālu no pilsētas slimnīcas bija dzīvojis viens no savzērnikiem. Biezais viegli atrada viņa māju. Dārzā zem rožu krūma saejļotā drānā bija pistole. Ēna nebija redzama. Uzmanīgi viņš pārbaudīja pistoli, ielika kabatā, devās atpakaļ pa to pašu ceļu.

Istaba bija tāda, kādu viņš to atstāja. Biezais paņēma rokaspulksteni. Tas vēl vienmēr stāvēja uz pusdienviem. Bez jēgas un dzīvības. Pie durvīm klauvēja. Biezais nostājās ar seju pret spoguļi. Durvis atvērās un ienāca žīds. Biezais atcerējās kreklu, kuŗu viņš pie žīda bija nopircis, kaut arī nevēlējās. Žīds smaidīja pārākuma smaidu. Viņš bija ienācis Pēterļa dzīvē un vēlējās tur palikt. Pēteris izrāva pistoli. Žīda sejā bija pārsteigums, bet tad Pēteris ieraudzīja spoguļi kādu citu seju. Ēna iznākusi no virtuves, kuŗā tā laikam bija slēpusies, un, paķērusi smago kamīna pulksteni, pacēlusi virs viņa galvu. Viņš visu to redzēja spoguļi, un tam nebija nekā kopēja ar viņu.

CILVĒKI STRAUMĒS

Variācija par Gabrielu Marselu
„La Chapelle Ardente”.

1.

Pulkveža Kalna ģimene jau kopš vairākiem gadiem dzīvoja nelielajā Švābijas pilsētiņā, kas, ietinusies pārticības miglā, smaržoja pēc miltainiem ēdieniem un elpoja garīgu slinkumu. Pilsētiņā nekas nekad nenotika, ja atskaitītu Pils koncertus miglainā sveču gaismā, retās teātra izrādes un, protams, sardžu rotas izdarības. Latviešu sardžu rota kopš savas ierašanās Ludvigsvaldē bija kļuvusi par piedauzības akmeni visai pilsētiņas pilsonībai. Nevarēja teikt, ka šeit būtu vainojama tikai sardžu rota — paši švābi vēlējās savā šķietamajā miegainībā kādus uztraukumus. Svešādie formas tērpi, svešā valoda, draiskulīgās palaidnības un meitenes ne tikai deva iemeslu uztraukumiem, bet arī apmierināja sensāciju kāri.

Kaupo rota kalpoja saviem kungiem un pavēlniekiem — amerikāņu armijai ar Latvijas armijas disciplīnu. Tā bija nereāla gaisotne, kurā dzīvoja, strādāja un kalpoja divi simti latvieši. Dzīvodami no dienas dienā, neapzinādamies savu uzdevumu, bet izjūzdami vientulību bailēs par nākotni un neapmierināti, viņi saistījās cits ar citu neizprotamām saitēm. Saitēm, kas kļuva redzamas un izjūtamas tikai tad, kad tās trūka.

Pulkvedis Kalns nestrādāja rotā. Viņam bija izdevies iedabūt savu dēlu Aivaru par rotas komandieri. Apme-

ties netālu no pelēkajām kazarmām, pulkvedis rakstīja savas atmiņas. Viņa sieva Anna dzīvoja dīvainā mirušo dvēseļu pasaulē — viņas istaba bija pilna kritušā dēla Ilmāra fotografijām, aizvestā brāļa dzejoļu grāmatām un pazudušās māsas tautiskajiem audumiem. Anna staigāja neesošā pasaulē, izmirušā tagadnē un bezcerīgā nākotnē. Pats pulkvedis bija samierinājies ar Annas dīvainībām, tāpat to bija izdarījis Aivars un viņa sieva Aila. Vienīgā cietēja šajā ģimenē bija Maija — Ilmāra sieva. Bāla meitene bez radiem un draugiem. Iegrimusi sapņos par neiespējamu nākotni.

Anna Maijai bija pieķērusies ar dīvainu varmācību, viņa ne tikai vēlējās sava dēla sievu redzēt kā savu bezcerības ceļu līdzī staigātāju, bet arī viņā saskatīt savu bēdu iemiesojumu. Nekas jau nebūtu noticis, nekas nebūtu mainījies, ja pilsētiņā nebūtu apmetusies Annas māsa ar savu tuberkulozes slimo dēlu Leonu un tajā pat laikā no kāda cita Vāczemes kakta nebūtu ieradies leitnants Metrs. Metrs jeb Visvaldis, kā viņu drīzumā pazina visi rotas vīri, bija bijis kara ziņotājs, tagad rakstīja īsstāstus un mēģināja latviešu mēlē tulkot Franci Kafku. No iepriekšējās rotas uz Kaupo rotu Visvaldis bija pārcelts nesaprašanās dēļ ar priekšniecību. Viņa vajīgā mēle, drošā uzstāšanās un zināmā mērā pat nekaunība viņam bija radījusi biežgalvja slavu. Dīvainākais visā šajā notikumā bija tas, ka jau no pirmās dienas pulkvedis Kalns pieķērās Metram. Katru brīvo brīdi Visvaldis Metrs pavadīja pulkveža mājā, palīdzot kārtot materiālus topošai atmiņu grāmatai. Annas nepatika pret Visvaldi auga augumā ne tikai tādēļ, ka viņa nīda pagājušā kara slavināšanu, bet arī tādēļ, ka arvien biežāk Maija kavējās pulkveža un jaunā vīrieša

sabiedrībā. Centīgi viņa rakstīja vēstules bijušajiem pulkveža virsniekiem un kaņavīriem, lika palielināt fotografijas, brauca pie invalidiem, bet tajā pat laikā arvien vairāk sāka izlauzties arī no Annas iespaidu loka.

Kalnu ģimene ārēji likās apmierināta un laimīga, bet kaut kur zem šīs mierīgās virspuses plūda degoša lava, kas sadedzināja gandrīz visus ģimenes piederīgos un arī tos, kas nāca ar viņiem sakarā. Vēl tagad tiek runāts par nelaimēm, kas piemeklēja sirmo pulkvedi — cilvēki domā — nelaimīgu apstākļu sagādīšanās, bet tā tas nav. Katrs no šiem cilvēkiem ar savu būtību, ar savu „es” veda kādu citu uz bojāeju, un šīs bojāejas pamatā nebija mīlestība, kaislība vai kādas netīras dziņas, bet gan — atteikšanās, uzpurēšanās un sevis noliegšana.

2.

Aprīlis bija ienācis pilsētīnā. No mirušajām lapām lauzās ārā pirmie zāles stiebrī. Koki purināja lipīgos zarus un gaidīja pumpuru pārsprāgšanu. Nelielā upe, kas plūda cauri pilsētīnai, bija pilna zemes atkritumu un palieku. Pils dārzā nespējnieki sildīja reimatisma pilnos kaulus pirmajos saules staros, un vācu namamātes purināja no segām un mēbelēm ziemas putekļus.

Liepu ielā, nelielajā namiņā, kas piederēja kādai vācu pulkveža atraitnei, Kalna dēla sieva Aila no pajumtes bija izvilkusi vairākus lielus kofeņus un domīgi cilāja saputējušās drānas. Maija ar Annu bija aizbraukusis uz aprīņa pilsētu. Pulkvedis Kalns savā istabā rakstīja atmiņas. Raugoties atvērtajā logā, pulkvedis domāja par pagājušām dienām, kas viņam likās kā ēnas,

kas brīžiem raujas isākas, bet tad izstiepjas gaļumā. Dzīves rītā ēna cilvēkiem seko, dzīves vakarā tā iet viņiem pa priekšu. Pulkvedis dzīvoja savām atmiņām. Nenoguris viņš rakstīja: kritušie draugi cēlās no ciņu laukiem, kropļi aizmeta krukus, un aklie redzēja...

— Tēv, vai tu nezini, ko māte vēlas darīt ar Ilmāra vecajām drānām? — Aila bija atvērusi pulkveža istabas durvis un, nepārkāpusi sliksni, jautāja. Pulkvedis pacēla galvu no rakstiem. Klusēja. Aila turpināja: — Man liekas, ka būtu pēdējais laiks tās sūtīt uz mūsu invalidu namu, nav taču nekādas jēgas gaidīt, kamēr tajās iemetas kodes; jau tagad tās ir gandrīz nelietojamā...

Pulkvedis paraustīja plecus. Piecēlās. Pagāja uz loga pusi un tad domīgi teica:

— Tev taisnība, bet es šaubos, vai māte tam piekritīs. Tu taču zini, kā viņa turas pie visa, kam kāds sakars ar Ilmāru...

Aila ienāca istabā un lēnām aizvēra durvis.

— Vai tu nedomā, ka beidzot būtu pienācis laiks raudzīties dzīvei acīs, vai tu nedomā, ka mēs visi nevēlēdamies kalpojam mātes iegribai dzīvot mirušā pasaulē? Vai tu nedomā, ka beidzot būtu pienācis laiks...

Pulkvedis raudzījās ielā. Noguris zirgs vilka smagus mēslu ratus. Zemnieka puisis svilpoja. Mājas saimniece priekšdārzā stādīja treknus puķu stādus.

— Es to esmu teicis jau sen, bet... Tu taču zini, kā ir ar māti? Tu zini, ka ir vērtīgi mēģināt viņai kaut ko lestāstīt, tu arī zini — viņa vienmēr dzīvojusi ciešanām. Mūsu laulības sākumā tās bija materiālās grūtības, vēlāk viņa atteicās no visa, pat tā, ko mēs varējām atļaut-

ties — bērnu dēļ. Kaŗa un bēgļu laikā viņa cieta nezināšanas dēļ — tas viss bija nevajadzīgi, un tad Ilmārs...

Pulkvedis pagriezās pret Ailu un, brīdi klusējis, turpināja: — Ilmārs pēkšņi deva viņas ciešanām pamatu, tāpat viņas brālis, māsa... Laiks iet, un laikam vajadzētu dziedēt brūces, izbeigt ciešanas, bet māte to nevēlas...

Aila izņēma cigarešu paciņu no priekšauta kabatas un aizsmēķēja. Raudzīdamās dūmos, viņa domīgi teica:

— Ļaunākais visā šajā lietā ir, ka viņa garīgi nokauj Maiju. Vai tu vēl atceries viņu, kad viņa apprecējās ar Ilmāru? Vai tu atceries un vai tu viņu esi redzējis tagad? Vai tu neredzi, kas notiek pašreiz? Anna dara visu, lai...

— Kādēļ tu māti sauc par Annu? — Pulkvedis pasniedzās un paņēma papīru žūksni no galda, šķirstīja.

— Kādēļ? — Aila nervozi ievilka dūmu. — Kādēļ? Vai tev tas jājautā? Maija ir dzīvs cilvēks! Dzīva sieviete! Viņa vēlas dzīvot, viņa nevēlas uzpurēties Annas mirušo kultam. Anna nīst mūs visus — visus, jo mēs esam dzīvi...

— Tu pārspilē, bet viņa nīst mani... — No papīru žūkšņa pulkvedis izvilka kādu sīki aprakstītu lapu. — Viņa mani nīst šās manu atmiņu nodaļas dēļ. Tā ir nodaļa, kurā es Ilmāram ieteicu iestāties leģionā, kaut arī viņš varēja to nedarīt... Viņa mani nīst tādēļ, ka es viņu neuzņēmu savā pulkā, viņa mani nīst tādēļ, ka viņš krita... Bet šis naidis nav īsts, tā drīzāk ir pateicība, jo bez šī naida nebūtu viņas ciešanu attaisnojuma. Bet es nedomāju, ka viņa nīst jebkuŗu no jums... — Pulkvedis atlika papīrus uz galda. Apsēdās. Atbalstīja galvu rokās un kā pie sevis turpināja: — Sasaiņo Il-

māra drānas un aizsūti uz Bērzaini, kamēr māte vēl nav mājās — reizi jau tas jādara...

Aila smaidīja. Lēnām viņa uzlika roku pulkveža plecam.

— Tu vari man ticēt, tā būs vislabāk, un varbūt, ka vēl kaut ko var glābt, mums visiem kaut kas jādara, lai glābtu Maiju. Māte viņu iedzīs vai nu trako mājā, vai klosterī...

— Jā, kaut kas ir jādara... — pulkvedis, kā nedomājot, atkārtoja. Skaļi mājas mieru un viņa pēdējos vārdus pāršķēla elektriskais zvans. Izskanēja cauri visai mājai.

— Tas būs Metrs, es viņu lūdzu šodien atnākt, man aizmirsies, kā tas īsteni bija pie Belabekas, es nevaru atrast tās sādžas vārdu...

Izrāvies no nepatīkamajām domām, pulkvedis smaidīja. Aila gāja uz durvju pusi.

— Es ielaidīšu! — Kāpņu telpa smaržoja pēc vaska un ziepēm. Gar sienām karājās dūsmīgas vācu virsnieku sejas un uz maziem galdiņiem krāsainās stikla vāzēs nedzīvas puķes. Aila atvēra durvis. Visvaldis Metrs bija piesarcis no straujā nāciena. Peles pelēkuma mati bija sajukuši, un sakniebtās lūpas spītīgi smaidīja. Ap kaklu bija raibs lakats, un plecos uzmešta ādas jaka. Metrs nīda formas tērpu, katru savu brīvo brīdi viņš to ar niknumu meta skapī. Rotas vīri labi zināja, ka pirmā vada komandieris nekad pats negludināja savas bikses, nespodrināja zābakus un nešķiedās ar balto krāsu. To visu paveica seržants Ruģis, protams, par labu samaksu. Ruģis bija iedomājies, ka viņam jāiegūst jau na automašīna. Ne jau kāds tautas vāģis, bet gan liels

mirdzošs Mercedes, un šī doma bija tik varena, ka Ruģim sirds vietā tagad bija automašīna.

— Labrīt, kapteiņa kundze! — Visvaldis sasita savu biezzoļaino kurpju papēžus un pārspīlētā stīvumā noliecās pāri Ailas rokai.

— Kad tu beigsi ķēmoties? — Aila smaidīja un saņēma Visvaldi zem rokas.

— Tad, kad tavs vīrs beigs ķēmoties rotā. Vai tu zini, ko viņš tikko izdarīja? — Lēnām viņi kāpa augšup pa kāpnēm. Visvaldis pēkšņi apstājās. Apsēdās uz spožajām kāpnēm un, raudzīdamies mākslīgajās puķēs, teica: — Viņš taisīs virsnieku un instruktoru klubu...

— Bet par to taču jau runāts sen! — Aila nelikās pārsteigta.

— Runāts sen! Bet vai tu neaptver tā nejēdzību? Tu taču zini mūsu rotas vīrus? Tu taču zini, ka tajā ir daudzi studenti, cilvēki ar augstskolas izglītību, cilvēki, kas ir daudz gudrāki, intelligentāki un labāki par mums... Vai tad vienreiz neieies virsnieku biežajās galvās, ka karš ir beidzies, armijas nepastāv — mēs nesam karavīri, bet gan tikai naktssargi. Glorificēti naktssargi! Virsnieki! Mūsu īstenais nosaukums ir „superintendents” — pārvaldnieks, ja vēlies, sētnieks — sētnieks, kas izpilda naktssarga uzdevumu! Mēs taisīsim virsnieku klubu! To vajadzētu saukt par sētnieku klubu!

Aila apsēdās blakus Visvaldim. Aizdedzināja divas cigaretes. Vienu iesprauda Visvalža sakniebtajās lūpās.

— Visi vīrieši taču ir bērni... — klusām viņa teica, brīdi domāja, tad turpināja, — ...bērni, kas vēlas rotajāties, vai arī tu tāds neesi? Tava rotaļa ir peldēt pret straumi. Tu vēlies peldēt tālāk un dziļāk, nekā tu vari!

Tu jau to dari ilgu laiku, reiz tevi satvers kāds atvars, un tad tu nogrimsi, nogrimsi, nezinādams kādēj...

Visvaldis kāri vilka dūmus.

— Es nenogrimšu, nezinādams kādēj! Ja es grimšu, tad es grimšu tādēj, ka es esmu „es”, tādēj, ka es nevaru un negribu būt citāds, tādēj, ka es nevēlos dzīvot iedomāta solījuma dēļ — reiz tu būsi laimīgs! Es vēlos dzīvot tagad! Vai tu neesi manījusi, es luncinos gar jūsu mājas durvīm, es paciešu Aivara lielību, tavas vīramātes naidu, iztiekšu ar tavu draudzību un Maijas vienaldzību... — Cauri krāsainajiem durvju stikliem iekrita saules stars. No mākslīgajām puķēm pacēlās simtiem sīku putekļu. Visvaldis atraisīja kaklautu.

— Tu maldies, Maija nav vienaldzīga, tikai... — Aila pēkšņi kļuva nopietna.

— Es zinu šo tikai! Tā ir tavas vīramātes mākslīgā elle! Katrs cilvēks tiecas pēc paradīzes, ja ne īstas, tad vismaz mākslīgas, viņa pēc elles! Kas viņa ir? Cilvēks? Sātans? Ragana? Engēlis?

— Cilvēks! — Aila izbrīnā raudzījās Visvaldī. Vēl nekad viņa nebija redzējusi šādu jūtu izplūdumu. Visvaldis nekad nekā nebija minējis, nekad nebija pieskāries Maijai vai Annai. Kādēj tagad?

— Ko jūs tur darāt? — Pulkvedis stāvēja kāpņu galā. — Atraduši īsto vietu, kur runāt!

Visvaldis uzlēca kājās. Palīdzēja Ailai piecelties.

— Pulkveža kungs, mēs runājām par rotu... — Kāpdams augšup, Visvaldis izvilka no ādas jakas kabatas papīru žūksni. — Man atbildējuši divi draugi, bijušie kara ziņotāji, viņi abi bijuši pie Belabekas...

— Ko tad tu kavējies! — Pulkveža sejā bija priecīgs

satraukums. — Nāc, lai es varu salīdzināt ar savām piezīmēm!

Visvaldis pameta Ailai ar roku, un abi vīrieši iegāja pulkveža istabā. Aila atgriezās pie pieputējušām drānām.

3.

Aila pabeidza sasiet saini. Rūpīgi uzrakstīja adresi un apgērba mēteli. Pulkveža istabā vēl vienmēr skanēja rakstāmmašīna. Visvaldis ar pulkvedi strādāja. Radās jaunas lappuses latviešu leģiona vēsturē... Aila iznāca kāpņu telpā. Pieklauvēja. Nesagaidījusi atbildes, nospieda durvju rokturi. Istaba bija pilna zilu dūmu. Visvaldis, noliecies pāri mašīnai, centīgi rakstīja. Cigarete aizdedzināta, bet nesmēķēta kūpēja pelnu traukā. Pulkvedis, atspiedies pret palodzi, šķirstīja papīrus.

— Es aizeju uz pastu!

Visvaldis pacēla galvu un pasmaidīja. Pulkvedis pameta ar galvu. Aila kāpa lejup pa kāpnēm. Viņa domāja par dīvaino draudzību pulkveža un Metra starpā. Viens bija dzimis kaņavīrs. Ieaudzis armijas garā, tradīcijās un disciplīnā. Visa viņa dzīve bija ietverta pašā radītā reglamentā. Otrs — sava ceļa gājējs, kas rīkojās brīža iespaidā, noliedza jebkādas pavēles un vienmēr vēlējās rīkoties pēc sava prāta. Bet viens viņos bija kopējs — atmiņas. Visvaldis ar patiku atcerējās savas gaitas frontes līnijās un vēl tagad lepojās ar ļoti dzīvajiem kauju aprakstiem, kuŗiem cauri mirdzēja kāda dīvainā pārļaicīga rēgainība. Tikai Visvaldis nedzīvoja pagājības ēnā, viņam tā negāja pa priekšu.

Brīdī, kad Aila vēlējās atvērt ārdurvis, tās atvērās.

Anna ar Maiju raudzījās Ailā. Annas acis apstājās pie lielā saiņa.

— Uz kurienu tu? — Annas balss bija asa kā pavēles sauciens.

— Uz pastu! Es pajumtē atradu kasti ar vecām drānām — mēs ar tēvu nolēmām tās sūtīt uz Bērzaini...

— Vecām drānām? — Anna sastinga.

— Jā! — Aila droši mēģināja raudzīties savas vīramātes acīs. Anna satvēra saini. Gandrīz raušus izrāva no Aillas rokām.

— Tu taču zini, tās ir Ilmāra drānas!

— Un tad?

— Un tad? — Annas balsī skanēja jauns izsmieklis.

— Un tad, Maija, — viņa pievērsās jaunajai sievietei, kas visu laiku klusēja, — vai tu dzirdēji? Viņai Ilmāra drānas nenozīmē nekā! Viņa tās sūtīs svešiem cilvēkiem, un viņš to atļauj! Viņam nepietiek, ka Ilmārs ir miris, viņam vajag iznīcināt pat viņa piemiņu!

— Es neredzu nekāda iemesla glabāt drānas pajumtē, ja tās var kādam palīdzēt... — Alla paraustīja plecus un pagrieza abām atnācējām muguru. Kāpa atpakaļ pa kāpnēm.

— Es tev došu naudu, sūti, bet atstāj mana mirušā dēla un Maijas vīra piemiņas lietas! — Anna satvēra Maijas plecu.

— Māt, — Maija klusi ierunājās, — es domāju, ka varbūt Ailai taisnība...

— Un tu to saki? Tu arī? Vai tu vēlies tikt vajā no visa, kas... Vai tas jau aizgājis tik tālu? Vai viņš tev izdzēsis visu...

— Par ko tu runā? — Maija pēkšņi saslējās. Lūpas trīcēja.

— Par ko es runāju? — Anna steidzās augšup. — Par ko es runāju? Par to, ka manā mājā, zem mana deguna mana mirušā dēla piemiņa tiek sākta mīdīt kājām! Par to es runāju, un to es nepieļaušu!

— Kas te par traci? — Pulkvedis bija atvēris savas istabas durvis.

— Tracis? — Anna sauca. — Tracis? Tu atļauj atdot svešiem cilvēkiem Ilmāra drānas un tad vēl jautā? Un visi jūs esat pret mani — pat Maija!

— Bet, māt, es neesmu pret tevi! Es tikai domāju, ka cilvēka piemiņa nedzīvo nedzīvās lietās, bet gan cilvēku sirdīs... — Maija nervozi pieskārs pierēi. Aiz pulkveža parādījās Visvaldis.

Anna kvēloja nīknumā.

— Sirdī? Vai tev vairs vietas Ilmāram tavā sirdī? Jeb varbūt arī viņš tev ir nedzīva lieta? — Anna atrāva savas istabas durvis un skaji aiz sevis aizcirta. Pulkvedis paraustīja plecus un pagriezās pret Visvaldi. Aila aizgāja savā istabā.

— Man liekas, mēs šovakar labāk beigsim. Es nedomāju, ka es vairs daudz ko varēšu darīt... — Noguris viņš pastiepa roku pretim Visvaldim. — Paldies!

— Nav par ko! — Visvaldis Metrs uzmeta plecus savu jaku un piegāja Maijai. — Man uz rītvakara Pils koncertu biļetes, spēlēs Purselu... Nāksit? — Visvaldis runāja klusām. Pat pulkvedis nevarēja sadzirdēt.

— Es nezinu... Es pateikšu Ailai... — Maija strauji atrāvās un iemetās Annas istabā. Visvaldis purināja galvu. Pagriezās pret pulkvedi. Kalns smaidīja uzmundrinošu smaidu.

Vakarīņas bija paēstas ledainā klusumā. Aiz loga svilpoja aprīļa vējš. Aivars sēdēja klubkrēslā un lasīja tēva manuskriptu. Brīžiem viņš smaidīja. Smaidīja, samanīdams Visvalža domu gaitu, kas nemanot bija izēdusies cauri tēva kareiviskajam stilam. Atmiņas ar Visvalža palīdzību bija ieguvušas divainu dzīvīgumu, tās nebija vairs tikai atmiņas, bet gan taisnības un pārliecības apliecinājums. Negribot Aivaram bija jādomā, kas notiks pēc šo atmiņu publikācijas. Cik daudzus draugus viņa tēvs iegūs un cik pazaudēs. Pēkšņi viņš apstājās. Viņš bija uzdūries uz tēva vēstuli Ilmāram. Tēvs to bija rakstījis no Volchovas. Tā bija pilna godīgas pārliecības, draudzīga uzaicinājuma un tēvišķa norādījuma — beidzot ir pienācis laiks pildīt savu pienākumu...

— Tēt, — brīdi Aivars kavējās, — man liekas, ka tava vēstule ir drusku par daudz personīga... Vai tu nedomā, ka to nevajadzētu iespiest?

— Visvaldis tā nedomā, — pulkvedis pacēla galvu no dienas laikraksta, — viņš saka, ka tieši šī vēstule vislabāk izsakot mūsu pārliecību, ka mēs ar savu cīņu darām kaut ko labu mūsu zemei un tautai...

— Vārdi! Vārdi! Vārdi! — Anna pietrūkās kājās un izrāva no Aivara rokām manuskriptu. — Kā tev nav kauna šo vēstuli publicēt? Tu lielies ar to, ka esi nogalinājis savu dēlu! Tu lielies ar to, ka esi no cilvēka kļūvis par necilvēku! Tu...

— Tas nu iet par tālu! — Aila plecēlās un satvēra Aivaru pie rokas. — Iesim!

Aivars paraustīja plecus un sekoja sievai. Anna stāvēja pretim pulkvedim ar papīru žūksni rokā.

— Vai tu domā — es nezinu, ko tu vēlies? Tu vēlies visai pasaulei parādīt, cik cēls un uzpurēšanās pilns tu esi, cik dārga tev tava dēla dzīvība, bet patiesībā, patiesībā tā ir tikai tukša lielība — plātīšanās ar kaut ko, jo ar ko gan citu tu plātītos? Neviens neslavē pazaudētas kaujas, un tu esi tikai pazaudējis kaujas...

— Nu man arī pietiek! — Pulkvedis asi apcirtās un kā parādes laukumā izsoļoja no istabas. Anna sabruka krēslā. No istabas kaktiem bija izrāpusies tumsa. Galda lampa meta neskaidru gaismu uz abu sieviešu sejām. Maija piegāja Annai.

— Māt, tu visu ņem par daudz pie sirds. Es domāju, neviens nevēl nekā jauna. Es domāju, ka katrs no mums vēl tikai to labāko cits citam, bet mēs esam pieci cilvēki — piecas dzīvas būtes, katra savādāka, saistītas saitēm, kas gan ir ciešas, bet ne nesaraujamas... Mēs raujamies katrs uz savu pusi, bet mēs zinām, ka nekur nevaram aiziet, jo ar mūsu aiziešanu kādam no mums būs darīts pāri. Darīts pāri tā, ka aizgājējs pats sev nekad nevarēs piedot...

Anna sēdēja un klusēja. Bezspēcīgi viņa bija nolaidusi rokas klēpī. Pacēla galvu. Ar asarām acīs raudzījās Maijā.

— Tu esi vienīgā, kas mani saprot, tu esi vienīgā, kas daļēji jūt tā, kā es. Tu zini, es nekad viņam nespēju piedot par Ilmāru, tu arī zini, ka es vēlu visiem tikai labu, bet es nevaru atļaut, es nevaru atļaut izraut no manas sirds viņa piemiņu — cilvēks ir dzimis, lai dzīvotu ar sāpēm, viņš dzimst un mirst ar tām... Kam lai es tagad dzīvoju? Aivaram un Ailai? Viņiem es ne-

esmu vajadzīga! Savam vīram? Mēs esam svešinieki, kas savā dzīves ceļojumā iemesti vienā gultā... Ilmārs bija daļa no manis. Viņš nīda kaļu, tu to zini, viņam visa tēva un Aivara kazarmju bravūra bija sveša... Viņa vairs nav! Tagad es dzīvoju tikai tev... Piedod, ja es tev uzbruku, bet kad es redzu, ar kādām acīm Metrs skatās uz tevi, es tad nevaru...

Maija atrāva roku no Annas pleca.

— Māt, jums nav tiesības tā runāt! Manā un Metra starpā nav nekā un nebūs! Es jums saku, nebūs!

— Es tev ticu, bet es arī zinu, tu esi jauna, tu vēlies dzīvot, tev ir apnicis klausīties vecas sievas vaimanās. Es nekā neteiktu, ja tu tiešām atrastu laimi, bet ne ar Metru... Tu taču būsi dzirdējusi par viņa... — Annas balsī iemetās pieglaudības kūkums.

— Māt, lūdzu, — Maija piegāja logam. Ārā bija tumsa.

— Es tev ticu, tikai tev jāsola man viens, tu man nekad nemelosi, tu man nekad neteiksi nepatiesību! Ja tu domāsi — es esmu atradusi jaunu laimi, pagātne izzūd — tad tu man to teiksi!

— Pagātne nekad neizzūd. Tā paliek vienmēr. Dažkārt tā ir tikai kā gaiša debess mala, uz kuŗu var raudzīties atpakaļ pēc noieta ceļa, dažkārt tā ir kā negaisa mākonis, kas seko katram gājēja solim... — Maija piegāja galdam, paņēma cigareti un aizsmēķēja.

— Un tev? — Anna piecēlās un piegāja vedeklai.

— Man? Man nav nedz pagātnes, nedz nākotnes. Manas debesis ir kā svina pilni mākoņi. Smagi un grūti, bet tie ir neizkļiedējami...

— Bet vai tu vari zem tiem dzīvot?

— Man tev jājautā, ko tu saproti ar vārdu dzīvot? —

Maija raudzījās Annas sejā. Tā bija atplaukusi dīvainā maigumā.

— Es jau tev to teicu — dzīvot nozīmē ciest, ciest ne tikai sev, bet arī citiem! Ja es nebūtu tā, kas mūsu ģimenē sevi uzņem visas sāpes, tās sadalītos mazās sāpītēs, tādās, kurām nebūtu nedz lieluma, nedz skaistuma. Un tikai tas, kas apzinājies sāpju dziļumu, zina to skaistumu... Ja tu, es nesaku, ka tu to izdarīsi, apprecētos ar Metru — tu nebūtu laimīga, tu nevarētu būt laimīga, bet tu būtu sīka — tev nebūtu nedz lielu sāpju, nedz lielas laimes. Tu būtu tikpat ikdienišķa kā, kā Aivars un Aila... Tagad tu esi liela — tu zini, kam tu dzīvo, tu dzīvo sava vīra piemīnā. Tu dzīvo...

— Es dzīvoju tev un tavām iedomām! — Maija pacēla balsi. — Bet klausies, tas ir tas, ko tu domā, patiesībā tā tas nav — es pati izvēlējos šo dzīvi, es pati izvēlējos to, ko tu man mēģini iestāstīt — es pati un neviens cits. Arī tu ne!

— Arī es ne! To es zinu! Tu esi tīra un gaiša. Tu esi mana Maija. Vienīgais, ko es nožēloju — tev nav Ilmāra dēla...

— Ar labu nakti! — Maija atvēra durvis. Lēnām viņa gāja uz savu istabu. Aivara un Allas istabā skanēja radio. Aila smējās. Maija brīdī vilcinājās, tad pieklauvēja. Aila sauca iekšā. Maija pavēra durvis un klusā balsī teica Aivaram:

— Pasaki Visvaldim, ka es iešu...

5.

Balti zeltītie krēsli snauda Pursela mūzikas skaņās. Līkās, švābijas pilī bija ielauzušies Anglijas saules stari — cauri mūžīgai miglai un Londonas pelēcībai.

un katrs zina — reiz tā sprāgs. Un kad tā sprāgs — kas notiks tad? Jūs neesat vainīgs, nē — jūs neesat, bet jūs esat kaut kas tāds, ko mēs visi sevī gribam noslēpt. Mēs dzīvojam pagātnē — arī Aivars un Aila, jūs esat dzīves vidū — kur jūs ienākat, tur rodas nemiers. Jūs sasiāt manu sienu, aiz kuņas es dzīvoju, jūs stāvat uz manas bezgaisa telpas sliekšņa un vēlaties nākt iekšā, un jūs zināt — es jums to nevaru aizliegt. Es varbūt pat to vēlos, bet es to nedrīkstu — es to nevaru, es to nespēju!

Visvaldis neatbildēja. Saņēma Maiju pie rokas un sāka soļot uz priekšu. Zem kājām skanēja asi oļi. Viņš nespēja uz reizi teikt, ko domāja. Pieliecās, pacēla kādu pāršķeltu oli. Mētāja rokā. Alejas galā rēgojās divains piemineklis. Iepretim mēnesim sastingušais bruņinieks izskatījās divtik liels.

— Es to sagaidīju. Es domāju — jūs man to jautāsiet, bet... Es neredzu iemesla. Jūs taču apzināties — jūs nevarat visu savu dzīvi nodzīvot jūsu vīramātes iedomu pasaulē. Nevienš dzīvs cilvēks nevar dzīvot mirušiem — viņš var tā domāt, bet ne dzīvot! — Visvaldis mētāja rokā oli. — Jums liekas, jūsu dzīve ir cieta, apaļa un noslēgta kā olis — bet kādreiz kāda nesaudzīga kāja tam uzmin, un tas sašķīst — vidū vēl vienmēr ir asumi, divaini raksti un dažkārt pat zeltītas stīgas, un jūs varat vairāk priecāties par pusoli nekā par veselu, jo jūs esat ieraudzījusi tā iekšējo skaistumu...

— Manas dzīves iekšpusē nav skaistuma... — Maija raudzījās vīrietī. Visvaldis apstājās. Satvēra sievieti. Skūpstīja. Maija atbildēja. Asi. Spēcīgi. Kā vēlēdamās, lai nekad tas nebeigtos. Tas nebija skūpstis. Tas bija

naglots papēdis uz gluda oja. Maija atrāvās. Raudzījās
Visvaldi —

— Es tevi lūdzu! Es! Neviens cits nerunā ar manu
muti — es! Atstāj šo pilsētu!

Visvaldis palika zem kailajiem kokiem. Noraudzījās
Maijas aizskriešanā. Viņš smaidīja. Olis bija pāršķelts.

6.

— Maija! — Aila stāvēja Maijas istabas durvīs. Visu
nakti Maija bija pavadījusi murgainā pusnomodā. Vi-
ņa bija domājusi. Raudājusi. Nīdusi un lādējusi. Tikai
uz rīta pusi viņa bija varējusi aizmigt. Aila stāvēja dur-
vīs. Tagadne iekāpa istabā.

— Jā? — Kā piedzērusies viņa mēģināja piecelties.

— Maija, — Aila bija satraukta, — saki, kas ir noti-
cis? Kas vakar notika? Mētrs iesniedzis atlūgumos. —

Maijas galvā atausa tumšā gatve, oji, milzīgais bru-
ņinieks pret mēness pilnajām debesīm un Visvaldis.
Kaut kur dziļi skanēja viens teikums — „Nebrauc, pa-
liec, ņem mani līdz...”

— Jā, es zinu. Tā būs labāk mums visiem... — Maija
nevarēja teikt, ko viņa domāja. Katra cilvēka dzīvē bi-
ja viens uzdevums. Viņas uzdevums bija atteikties.

— Jūs abi neesat pie pilna prāta! — Aila apsēdās uz
Maijas gultas malas. — Labi, ka Aivars ir Visvalža ro-
tas komandieris. Viņš atlūgumos iemeta papīru kur-
vī...

— Nē! — Maija iesaucās, — to viņš nedrīkst darīt,
viņam nav uz to tiesības! Vai tu zini, kas notiks? Vai
tu zini, kas var notikt? Jūs visi esat tik savtīgi. Jūs ne-
domājat par māti — kas notiks ar viņu?

— Mēs savtīgi? Kuŗš gan no mums ir vissavtīgākais? Anna — neviens cits. Viņa zina — viņas sāpes, atteikšanās un ciešanas nebūs nekas, ja tās neatbalsosies tevī — tu nedari, ko tu vēlies, bet ko viņa tev uzspiež...

— Aila, — Maija pietrūkās no gultas, — tu tā nevari runāt. Tu nesaproti! Māte man nav nekā uzspiedusi. Es visu daru no savas gribas. Es tā vēlos. Mēs tikai saprotamies, mēs abas esam...

— Tu mulķe! Viņa tevi nekad tā nevarētu mulķot, ja tu viņai neticētu. Viņa ir veca, sarūgtināta sieva, kas ar savu gaušanos aizdzinusi no sevis visus — tēvu, Aivaru un mani. Tagad viņa turas pie tevis. Tu esi pēdējais, tu esi kā spogulis, kurā viņa var redzēt savu iedomāto ciešanu izdaijoto dvēseli...

— Beidz, beidz, beidz! — Maija pieskrēja spogulim. Pretim raudzījās vēl jauna, bet izmocīta seja. Nogurusi un bāla.

— Es beigšu, bet vienu es tev varu teikt — uzmanies, Anna ir izdomājusi kādu jaunu triku, kā tevi pie sevis pieturēt. Ko — to es vēl nezinu, bet... — Aila izgāja no istabas. Maija sabruka spoguļa priekšā. Viņa ilgi raudāja. Ne jau par to, ka Visvaldis aizbrauks. Ne jau par to, ka dzīve ritēs tālāk bez kā jauna, bet tā dēļ, ko viņa apzinājās. Mātes dzīves jēga arvien straujāk zuda. Sarāvās un no debesīm pārvērtās virtuves lodziņā, no kuŗa varēja redzēt atkritumu kasti un panīkušas puķes.

7.

Bija pagājis gandrīz jau mēnesis, kopš Visvaldis Metrs bija atstājis Ludvigsvaldi. Dzīve Liepu ielā — pulkveža Kalna mājā ritēja kā parasti. Visvalža vietu

arvien vairāk aizstāja Maija. Anna dusmojās, rājās un draudēja. Bet viss tas palika bez iespaida.

Maija dzīvoja savu dzīvi. Kalna atmiņu grāmata tāpa. Pārlasot jau uzrakstīto, Maija piesavinājās Visvalža vārdus citās domās. Aivars un Aila bija pārcēlušies uz jaunu dzīvokli. Aila gaidīja bērnu. Ludvigsvaldes parki bija pilni ziedu. Aivara un Ailas istabā bija ievakusies Annas māsa Austra ar savu dēlu Leonu, kas tikai pirms pāris mēnešiem bija atstājis sanatoriju. Pēc sekmīgas plaušu operācijas ārsti bija apsolījuši dzīvi... Leons nekad nebija bijis armijā, un visas viņa domas tagad vērpās ap Kaupo rotu. Jau tad, kad Aivars un Ilmārs bija aizgājuši leģionā, viņš bija veltīgi nopūlējies piemānīt komisijas ārstus. Kaut arī vāciem vajadzēja lielgabalu gaļas, Leons bija par daudz liess gabals, lai to liktu uz āķa. Ar pārāk lielu centību Leons mēģināja palīdzēt Pulkvedim Kalnam. Pulkvedis atkal un atkal noraidīja. Vienīgais cilvēks, kas īsteni mīlēja Leonu, bija viņa māte un arī Anna. Anna Leonā saskatīja kaut ko vārgu — neveselu, nāves ēnas apņemtu. Leons tiešām bija daudz pārcietis savā trīsdesmit gadu ilgajā mūžā. Lielāko tiesu savas dzīves viņš bija pavadījis slimnīcās vai sanatorijās. No sava tēva viņš bija mantojis zināmu izjūtu dzejā, un šad tad trimdas presē parādījās viņa vārgie, bet izjustie dzejoļi. Laiks gāja. Leons arvien vairāk un vairāk sāka rādīt uzmanību Maijai. Uzticēja savus nublicētos dzejoļus, nesa puķes un stāstīja par saviem atklājumiem vācu dzejā. Par visu vairāk viņš mīlēja Novalisu...

Bija saulaina jūnija diena, kad pulkvedis Kalns un Anna devās līdzī rotas vīriem izbraukumā uz Melnkalni. Austra aizbrauca uz aprīņa pilsētu, un Leons ar Mai-

ju palika vienī. Pulkveža atraitne virtuvē kaut ko vārīja. Mājā bija svētdienas klusums. Maija lasīja, kad pie viņas istabas durvīm pieklauvēja Leons.

— Atvaino, ka tevi traucēju, bet es domāju, ka tu varbūt vēlētos iet peldēties... — Maija smaidīja. Viņu mulsināja Leona kautrība. Mēģinājumi slēpt uzmanības pierādīšanu viņai un vēlēšanās būt ar viņu kopā.

— Nē, paldies, Leon, bet tu vari apsēsties. Visi pārējie aizmukuši, mūs vienus atstājuši... — viņa jokoja. Leons neērti apsēdās. Satvēra ceļus rokās un raudzījās Maijā. Klusēja, tad iesāka:

— Es jau ilgi vēlos tev ko teikt... Es tev vēlējos teikt, ka es tevi apbrīnoju. Mūsu laiku pasaulē nav daudz sieviešu, kas zina īstenu mīlestību, kas dzīvo šai mīlestībai un kuŗu dzīves piepildījums tā ir...

— Es tevi nesaprotu! — Maija aizvēra grāmatu.

— Es domāju tavu mīlestību pret Ilmāru...

— Cik maz gan tu zini, Leon... — Maija pasniedzās un aizsmēķēja cigareti. — Cik maz gan tu zini par mīlestību — tu domā, ka mana mīlestība pret Ilmāru sniedzās pāri laikiem un notikumiem, citiem vārdiem, mana mīlestība iet viņam līdzī pat aizkapa dzīvē, bet tu maldies. Tā nav mīlestība, kas man liek dzīvot dzīvi, kuŗu es pašreiz dzīvoju — tā ir mana vēlēšanās nebūt tagadnē, jo tagadnē nav nekā jauka, nav arī nekā jauka nākotnē. Leon, tu nevari mīlēt kaut ko, kā nav. Ir grūti iemācīt bērnam mīlēt tēvzemi, kuŗu viņš nekad nav redzējis. Tu nevari likt sievietei mīlēt visu mūžu kādu vīrieti, kas ir bijis tikai fragments, īss brīdis, bet tu vari iemīlēt dzīvi, kādā tu esi nonākusi, kuŗu tu dzīvo, pati sevi — kādu tevi šī mīlestība ir padarījusi... Es kādreiz mīlēju Ilmāru, bet tagad es mīlu kaut

ko citu — savu dzīvi — tādu, kāda tā pašreiz ir, bezcerīgu un tukšu, jo šajā dzīvē esmu viena!

— Maija, — Leons sausi nokāsējās. Atspieda roku pret krūtīm, — tu runā vārdus, kuņģiem pati netici...

Maija smējās.

— Vai tas nav dīvaini? — viņa jautāja, — tiklīdz mēs noņemam savu masku, tiklīdz pasakām, kas mēs esam, mums vairs netic! Bet tā ir taisnība...

— Es tevi nesaprotu!

— Nevienš mani nesapratīs. Nevienš! Tāpat kā es nevaru saprast tevi, tēvu, Aivaru un Ailu. Mēs dzīvojam kopā, bet esam svešinieki cits citam. Mēs esam un paliksim. Tikai pavisam reti dzīvē satiekas divi ceļinieki, kuņģu ceļi iet kopā. Un tad tie tikai iet kopā — tas nav viens ceļš...

Leons izskatījās apmulsis. Maija smaidīja. Piecēlās, piegāja spogulim. Sagluda matus. Jūnijs, jūlijs, augusts. Un tad vasara būs pagājusi. Atkal būs rudens. Atkal būs ziema. Atkal būs pavasaris. Tā tas iet. Bez mītas un maiņas. Vai tā tas arī nav ar cilvēku dzīvi? kaut kas mainās. Nāk jaunas sejas, vecās pazūd, bet patiesībā nekas nemainās. Cilvēks dzīvo. Veidojas sevī un aug sevī. Nekas nekā nevar mainīt, pat ne naglots zābaks, kas samīn gluteno oli.

— Iesim staigāt!

Maija ar Leonu izgāja uz ielas. Viņi staigāja gar upes krastiem, kuņģos puskaili bērni mīcījās dubļos. Viņi gāja gaŗām sardžu vīru posteņiem, kas stāvēja sardzē. Viņi iebrida pļavā un gulēja pureņu ēnā. Apbira dzelteniem putekļiem un izgaršoja zāļu stiebru rūgtumu.

— Maija? — Leons raudzījās sievietē. — Vai tu spētu mani mīlēt?

— Mīlēt? — Maija bija pārsteigta.

— Jā, mīlēt! Tu taču zini — es nedzīvošu ilgi. Tas, ko ārsti saka, ir mulķības. Tu arī zini, es tevi mīlu...

— Leon, lūdzu... — Maija piecēlās un izgludināja savus svārkus. — Lūdzu, par to vairs nerunā. Es nevēlos, lai šis vārds jebkad tiktu pieminēts mūsu starpā. Mēs esam draugi, mēs saprotamies, kādēļ gan iemest mūsu starpā vārdu, kas var sāpēt... Kas var radīt kaut ko sliktu...

— Atvaino! — Leons bija nobijies. — Atvaino, es zinu, Ilmārs un tante Anna...

— Nē, Leon, tu nekā nezini, bet nerunā! Skaties — cik augstu uzskrējis cīrulis...

8.

— Maija! — Annas balsī bija asums. — Tu vakar saņēmi vēstuli. Kādēļ tu man neteici, ka tā no Metra?

— Tu man nejautāji! — Maija stāvēja virtuvē pie pavarda. — Un kas tur jauns? Man liekas, mēs bijām draugi...

— Par daudz labi draugi! — Anna neatlaidās. — Ko viņš tev rakstīja?

— Lika tevi sveicināt...

— Tu kļūsti nekaunīga!

Uz pannas čurkstēja tauki. Maija klusēja. Anna gaidīja. Beidzot viņa nenocietās.

— Lūdzu atbildi, kad es ar tevi runāju!

— Man liekas, es jau tev teicu, man ar viņu nekā nav un nebūs, bet es neredzu nekāda iemesla, kādēļ man

katrs vārds, kuŗu viņš man raksta, būtu jāatstāsta. Ko tas tev palīdzētu, ja viņš man būtu teicis to, ko tu vēlies dzirdēt? Tu būtu apmierināta? Tu zinātu, es atkal reizi esmu no kaut kā atteikusies — atteikusies tevis dēļ? Bet šoreiz tas tā nav — es pati tā vēlējos...

Anna raudzījās vedeklā. Viņa sajuta, kaut kas bija noticis. Viņa manīja, ka pavediens izslīdēja no rokām. Kādas saites sāka irt. Tā vairs nebija Maija, kuŗu viņa pazina. Neapzinīgi viņa nojauta — kaut kas bija jādara. Viņa redzēja savu dzīvi bez Maijas. Savu dzīvi — tukšu un vientuļu ar vīru, kas ieradies savā atmiņu grāmatā, ar salauztu mūsu un slimu dzīves gribas pilnu Leonu. Leons! Pēkšņi šī doma ielēca Annas galvā. Leons nedzīvos ilgi. Leons mīlēja Maiju — to varēja redzēt katrs. Viņai nebūs Maija jāatdod, viņa to aizdos, tikai uz Īsu brīdi, tikai uz pāris gadiem, un Maijai pie slimā Leona gultas atmiņā atgriezīsies Ilmārs. Viņa atkal varēs dzīvot savā pasaulē. Anna un viņas ēna — Maija!

— Es manu, ka tu pēdējā laikā arvien biežāk sāc stāgāt ar Leonu, tu viņam pievērs par daudz uzmanības. Man liekas, tev būtu jāzina, ka viņš nedzīvos ilgi, ka tava uzmanība ir veltīta kaut kam, kas nav pastāvīgs...

— Mans Dievs! — Maija apcirtās un raudzījās Annas sejā. — Mans Dievs! Vispirms Metrs, jo viņš nav nekam vērts kā cilvēks, tagad Leons... Ko tu no manis vēlies? Tu gribi, lai es nesatiekos ne ar vienu, lai es nerunāju ne ar vienu citu kā tikai ar tevi? Tu vēlies?

— Es vēlos, lai tu kļūtu laimīga! — Annas acis atkal bija asaras.

— Laimīga? Es varbūt būtu laimīga, ja es apprecētu Leonu, jo tad es zinātu, ka esmu kādam vajadzīga ne-

vis kā tavas varmācības atspulgs, bet gan kā cilvēks, un es zinātu, es esmu izdarījusi, ko es vēlos, to, ko es pati vēlos!

— Es tev nekad neatļaušu precēt nāves kandidātu — tavas laimes dēļ ne! — Anna zināja, ka viņa bija uzvarējusi šo cīņu. Viņa zināja, ka Maija paliks pie viņas. Maija skatījās Annas asarainajā vaigā. Kaut kas kaut kur trūka —

— Māt, es nevaru, man kaut kas jādara. Es esmu lieka, mana dzīve ir tukša. Es mēģināju sev iestāstīt — es tādu šo dzīvi vēlos, bet man ir kaut kas jādara, man ir jābūt kādam vajadzīgai, un Leonam es esmu vajadzīga! Viņam es esmu vairāk nekā jebkuŗam citam. Viņš man teica — viņš mani mīl...

Anna apskāva Maiju. Mierināja. Glāstīja. Tad klusi čukstēja ausī:

— Mums katram savs krusts. Es tev palīdzēšu. Ej pie Leona, dari viņu laimīgu — kaut tikai pāris īsus gadus...

Maija neticēja. Viņa nevarēja saprast. Vai viņa tiešām visu laiku bija maldījusies? Vai tiešām Anna bija tik laba, vai tiešām viņa sevi mēģināja uztvert visu savu mīļo sāpes un to atļaut arī darīt viņai?

Virtuves durvis atvērās, un tajās stāvēja Kalns. Pārsteigts viņš raudzījās sievietēs. Maija noslaucīja asaras un teica:

— Es tagad iešu! Es darīšu to, kas man jādara! Es tā vēlos!

— Ko tu darīsi? Kur tu iesi? — pulkvedis aizkrustoja sievietes ceļu.

— Viņa ies piepildīt savu dzīvi! — Anna atbildēja Maijas vietā un pabīdīja pulkvedi no ceļa. Maija aiz-

skrēja. Noskanēja kāpnes. Noklaudzēja Leona durvis.
Klusums.

— Ko tu izdarīji? — Pulkvedis tuvojās sievai. — Saki, ko tu izdarīji?

Anna smaidīja vīra sejā.

— Nekā! Maija zina, ko viņa dara. Viņa precēs Leonu!

— Maita! — Pulkvedis pacēla roku, bet tad tā bezspēcīgi nokrita gar sāniem. — Es šeit vairs nepalieku, es eju pie Aivara. Es vairs nespēju — tu esi inde katra cilvēka dzīvē. Mēs pārējie esam atraduši pretindi — tikai Maija nē, un tu viņu iznīcināji. Ne tikai viņu, bet arī Metru, Leonu un mani — jo mēs nevaram nokatīties tik bezdievīgā jaunumā... Mēs ar tādu nespējam kopā dzīvot!

Anna smējās.

— Skrien, kur tev jāskrien, tu vienmēr esi dzīvojis tikai pats sev — tavi bērni, es, viss, viss ir bijis piepildījums tavai godkārei. Tagad tu pēkšņi ieraugi, ka es nevēlos atdot visu, kas man vēl palicis. Tu man atņēmi Ilmāru, neviens man neatņems Maiju — arī tu nē!

— Lāsts! Lāsts pār tevi! — Pulkvedis nobālējis raudzījās savā sievā. Maija atgriezās, viņa smaidīja caur asarām.

— Viņš ir laimīgs...

9.

Gads cilvēka dzīvē nenozīmē nekā. Maija ar Leonu bija pārcēlušies uz Melnkalni un dzīvoja viņa slimnīcas tuvumā. Caur viņu istabas logu varēja redzēt lēzenos pakalnus. Egļu mežus. Paegļu krūmus un slinkās go-

vis. Saule bija karsta, no eglēm kāpa sveķu smarža. Leons gulēja gultā un lasīja avīzi. Maija adīja. Kaut kur no tāluma atskanēja svešādas dziesmas skaņa. Leons nolika avīzi un raudzījās Maijā.

— Es nupat lasu, — viņš teica aizsmakušā balsī, — ka kapteiņa Rasas rotā noticis negadījums — Metrs, tu taču viņu pazini, iepeldējis par daudz dziļi ezerā un noslicis.

Maija sarāvās. Nolaida adīkli un acis. Klusi jautāja:

— Visvaldis Metrs?

— Jā! Vai tu atceries kādu Novalisa teicienu: Ļaudis vēlas peldēt, pirms viņi to māk? Dīvaini, bet es vienmēr esmu domājis, vai tas tā nav ar mums visiem? Mēs vēlamies peldēt, peldēt vieni paši, bet patiesībā turamies pie kaut kā cita, un mūs nes straume, kas ir spēcīgāka par mums pašiem.

— Jā, jā, jā... — Maija neklausījās. Visvaldis bija miris. Svešādu skatu viņa pavērās vīrā. Slims cilvēks, kuŗu viņa nemīlēja. Pusmiris ķermenis, kuŗu viņa mēģināja sildīt ar savu jaunību. Virietis, kas viņai nekad nedos piepildījumu — bērnu. Vienīgais, ko viņš varēja dot, bija apziņa — es pildu savu dzīves pienākumu, es tā vēlos! Bet vai tas tā bija? Vai tas tā bija?

— Ko tu domā? — Maijas domas pārtrauca Leons, tad turpināja: — Māte rakstīja, ka Anna braukšot pie mums...

— Ko viņa šeit meklēs? Ko viņa no mums grib? — Pēkšņi Maija saprata. Anna bija dzirdējusi par pēdējo Leona izmeklēšanu. Nebija vairs šaubu — viņš dzīvos tikai pāris mēnešus. Anna ieradās savākt to, kas bija viņas — Maiju!

— Bet Maija, Anna taču ir tā, kas mūs... Viņa taču

bija tā, kas mūs atbalstīja, kad visi bija pret mums. Mēs esam viņai parādā pateicību!

Anna brauks. Kā melns jaunuma eņģelis viņa rēgojās Maijas acu priekšā. Tad viņa iedomājās — Leona fotografijas, viņa dzejoļi, matu sprogas, drānas — tāpat kā Ilmāra, viss atkal sāksies no gala, bet viņa vairs tā nevēlējās. Viņa pēkšņi apzinājās, ka viņa bija vesta purvā, maldināta, apmulsināta. Viņa bija domājusi — es tā vēlos, bet aiz visa tā stāvēja Anna un atkārtoja: „Tu esi mana!”

— Leon, — pēkšņi viss gāzās ārā, — vai tu zini, ka viņa mūsu laulību atbalstīja tikai tādēļ, ka viņa cerēja, tu drīz mirsi, vai tu zini, ka viņa uz to gaida, lai atkal mani varētu sagrābt savos nagos, izsūkt mani un padarīt par nekam nenozīmīgu būti, lai es dzīvotu viņas dēla, viņas mīļā dēla piemiņai. Tu viņai neesi nekas — tu esi līdzeklis kā paturēt mani...

— Maija!

— Nepārtrauc mani! Pirms tu atbrauci uz Ludvigsvaldi, es varēju būt laimīga. Es mīlēju Visvaldi Metru, es viņu mīlēju, bet Anna mani apmulsināja, viņa mani apmānīja. Man likās, es daru to, ko vēlos. Patiesībā es peldēju viņas iegribu straumē. Es viņu aizsūtīju prom. Tad nāci tu. Kad es tev teicu: „Es tevi gribu mīlēt,” viņa mani šajā stāvoklī iemānīja. Tikai tagad es saprotu, kādēļ vecais Kalns aizgāja. Viņš nevarēja noskatīties garīgā slepkavībā. Veselu gadu viņa mūs lika mierā, bet tagad, kad Metrs ir miris, kad tu esi slims, tagad viņa brauc pie mums, lai mani sagūstītu kādā jaunā plānā. Bet tagad man pietiek. Es viņu padzīšu, es viņu nelaidīšu pie tevis, jo viņa vēlas tavu nāvi!

— Maija, tu murgu! Vai tas viss tiesa? Tu mani nekad neesi gribējusi un neesi mīlējusi? — Leons smagi elpoja, viņš mēģināja piecelties sēdus.

— Es tevi negribēju mīlēt, es tevi nemīlēju, bet tagad, tagad es nezinu! Viņa grib man tevi atņemt. Tagad viņa ir droša... Bet nebaidies, es to neatļaušu!

— Maija, nebaidies, es tagad dzīvošu, es gribu dzīvot!

— Tu dzīvosi! — Maija apskāva vīru. Lauku klusumu pēkšņi pārtrauca automašīnas troksnis. Aiz loga skanēja balsis. Maija atrāvās no vīra un piegāja logam. Atgriezās. Acīs bija bailes.

— Anna! — Uz kāpnēm skanēja soļi. Klauvēja. Durvis atvērās. Anna!

— Leon, tu izskaties daudz labāk. Arī tu Maija! Lauku gaiss jums darījis daudz laba... — Anna nolika ceļa somu un apsēdās krēslā.

— Mēs tevi tik ātri negaidījām, — Leons kā negribēdams iesāka, — mēs domājām, tu būsi rīt...

— O jā, es pati tā domāju, bet tad uzzināju par nelaimes gadījumu ar Metru, un es domāju, tā kā viņš bija Maijas draugs, ka Maija varbūt gribēs braukt uz bērēm. Es tad nu vēlējos palikt viņas vietā. Vecais Kalns arī vēlas Maiju redzēt, beidzot iznākusi viņa pasaku grāmata — taisni jāsmejas, kā viņš ap to noņēmās...

— Leon, ko es tev teicu? Vai es tev neteicu? — Maija raudzījās Annā.

— Tev bija taisnība! — Ar neslēptu riebumu Leons raudzījās mātes māsā.

— Ko jūs runājat? — Anna piecēlās un sāka nervozi staigāt.

— Tu nupat teici — pulkvedis noņēmās ar savu at-

miņu grāmatu. Tā ir kaut kas jauks un tīrs, viņš mēģina ļaudīm teikt, ko viņš pārdzīvoja, viņš mēģina palikt dzīvs arī tad, kad būs miris, bet viņš to dara uz papīra. Viņš nejauc, negandē un neārda neviena cita dzīvi. Ko tu dari, tas ir noziegums — ne tavās acīs, tu domā, tu rīkojies pareizi, bet ne vairs tā mūsu. Tu šeit atbrauci, lai savāktu savu tiesu — lai tu ņemtu mani atpakaļ savā atmiņu cietumā, bet to tu vairs nevari... Un tagad ej!

Anna raudzījās Leonā. Viņas lūpas trīcēja. Pirmo reizi viņa bija veca nevarīga sieva. Viņas balss trīcēja, lūdzās —

— Leon, tu taču netici ko Maija saka, es taču esmu tava mātes māsa, es taču...

— Ej, es tevi negribu redzēt! — Leons rādīja uz durvīm. Anna gāja. Lēnām kā bez spēka.

— Leon, tu dzīvosi, es gribu... — Maija apskāva vīru.

— Es gribu, bet es nezinu, vai es varēšu, es īsteni nezinu, vai es gribu... Ja es nedzīvošu, tad apsoli — tu darīsi manā vietā — tu dzīvosi tā, kā tu to vēlies, tu pati un neviens cits...!

— Es apsolos!

10.

Pulkvedis mira nākošajā mēnesī. Viņš vienkārši nevēlējās dzīvot. Leons noasiņoja pēc diviem, un Maija nogrima Melnkalnes ezerā nedēļu vēlāk. Anna atrodas kādā nespējnieku patversmē. Aivars un Aila audzē dēlu. Tas viss — notikumu sagādīšanās. Atsevišķu cilvēku dzīves sasietas saitēm, kuņģam trūkstot, vienmēr kāds cieš.

KUĢIS, KAS NEIZGĀJA JŪRĀ

1.

Netīra gaisma. Cigarešu smaka. Izliets alus uz grīdas. Krogus „Dienvidaustrumu vējš”. Brāji un māsas. Jūrnieki un staigules. Roku rokā. Brūna meitene sapņo par tālu salu. Jūrnieki nāk un iet, bet meitene paliek. Viņa skatās noputējušā logā un sapņo.

— Hī, jūrniek! — Tā krodzinieks. Viņš ienāca, grabinādams naudu bikšu kabatā.

— Hī, krodziniek! — Viņa kuģis tikko bija ienācis ostā. Koreja. Jokohāma, Manila. Trīs nedēļas kuģis bija gulējis Hongkongā. Piecu mēnešu alga — piecu mēnešu neizpriečāts prieks un kabatā vēstule. Viņu gaidīja mājās...

— Hī, jūrniek...? — Brūnā meitene nostājās jūrniekam blakus. Viņš nebija braucis uz šejieni, lai glāstītu brūnu miesu.

— Hī, daiļā! — Krodznieks galda. — Viskiju un zoda! — Skatus uz meiteni. Viņas pleci ir kaili. — Divus...

— No kurienes nākdams? — Meitene pieliek glāzi lūpām. Uz glāzes malas paliek sarkanas pēdas.

— No jūras... — Cigaretes gals nokrīt uz grīdas, kūp. Viņu gaidīja mājās. Aina, Rīta un Uģis.

— To var redzēt... — Glāze ir tukša. Krodznieks pielej par jaunu. Meitene smaida. — Kuŗa bija pēdējā osta?

— Pēdējā osta vēl priekšā!

Jauna cigarete. Sīknauda beidzas. Nočaukst papīrs. Vilciens iet pēc stundas. Piecus mēnešus jūrā un svešās ostās. Naktis svešās gultās. Aina viņu gaidīja. —

— ...zem jūras nav ne mazākā nieka, kuŗš nebūtu zem milzīga spiediena, tā tas ir ar mūsu dzīvi: to vajadzētu beigt. Bet tad es domāju par dzīvi bez šī spiediena, un es zinu — dzīve, kuŗa liekas neiespējama, ir neizbēgama...

— Hī, krodzniek!

Jauns viskijs. Meitenes acis kļūst blāvas. Kā bāku ugunis miglā. Sargies no manis!

— Kādēļ tu dzer? — Meitenes galva pagriežas pret vīrietī. Māti melni.

— Man slāpst!

Kā tas bija Manilā. Ole no Norvēģijas glāstīja brūnus plecus. Pamodās nākošā rītā ar nazi starp ribām. Jūrniekam slāpa. Vilciens iet pēc stundas. Aina, Rita un Uģis. Trīs stundās viņš varētu kāpt kalnā. Pelēka māju rinda. Balti aizkari. Zajš dzīvības koks.

UĢIS: Stāsti par lielo Kristapu!

JŪRNIEKS: Tam uz pleca sēž Kristus bērns. Ļaudis saka, viņš to pārnesa Daugavai. Jūrnieki un zvejnieki tam dāvina puķes un veltes. Daudzi ļaudis nāk un iet. Reiz tam sāka mugurā vilkt kreklus — dāvanas. Vienu, divus, trīs — desmit. Citi ļaudis tos zaga. Nevienš nevilka kreklu Kristus bērnam. Dāvāja un zaga. Kristaps un Bērns smaidīja. Vieni gribēja pirkt laimi, otri to zagāt. Kristaps un Bērns smaidīja, jo vienīgais, par ko tie bijās — lai tos nesaestu koka tārpš...

— Tu dzer par daudz! — Meitene svārstās no vienas kājas uz otru. Reibst. — Nāksi man šonakt līdz?

— Jā!

Vilciens ir aizgājis. Kalns palika neuzkāpts. Durvis neatvērtas. Kabatā vēstule —

„...es dzīvoju bailēs, ka Tu varētu nepārbraukt. Bailēs, ka Tu nebūtu. Es strādāju, bērniem iet labi — bet bailes ir manī un ap manī. Es Tevi gaidu un negaidu...”

— Hī, krodzniek!

Jauns viskijs. Jauna cigarete. Meitene glaužas pie pleca. Satver roku un glāsta.

Iela ir tumša. Viņi iet. Lēnām. Apstājas. Kabatā čaukst piecu mēnešu alga. Kuņš kuņu apzags?

2.

Vilciens skrien cauri laukiem. Bez atmiņām. Bez domām. Jūrnieks snauž.

„Trīs mārciņas krogū, piecas meitenei, divas vilciens... Naudas vēl diezgan!” Domas tinas ap vienu — māju un jūru.

„Biļetes!” Cilvēkus vienmēr traucē. Vilciens skrien. Aiz viņa paliek sliedes. Nenojaucamas sliedes. Bez atmiņas. Tikai sliedes.

„Gals!” Pēc nedēļas tas būs sākums. Jauna ceļa sākums. Kuģis izies jūrā. Mēnešus, varbūt gadus. Ostas. Jūras. Okeāni.

— Taksīt! — Maiss ar netīru veļu un dāvanām nokrīt uz grīdas, blakus brūnas meitenes spodrinātiem kurpju purniem. Dāvanas no Saigonas, Hongkongas, Marseļas un Kairo. Ainaī, Rital un Uģim.

— Pieturi! — Krogus ir atvērts. Tikai vienu viski-ju. Aina gaida. Lai gaida!

Bankas ierēdņi. Kungi un dāmas. Liekas, tie jautā: — „Ko meklē, jūrniek?” Kamzolis līdz kaklam. Kaila galva. Spožas kurpes.

— Viskiju, dubultu!

Rūgts un sīvs. Blakus maiss. Paspeļ ar kāju, tas grab — kastes un kasfītes. Spēles un drānas. Ar svešu zemju smaržu.

— Vēl vienu! — Viskijs garšo kā ūdens. Nereibst. — Vēl vienu! Nereibst un nereibst. — Vēl vienu!

— Taksīt! — Māja ir klusa. Skaļi skan zvans. Nāc!

— Mēs gaidijām... — Aina smaida.

— Jūrnieks ir mājā! — Rita smejas.

— Tētis! — Kaklam apķerās rokas. Ugis raugās no pietnu skatu.

— Es aizķēros...

— Mēs zinām! — Viskijs smaržo no mutes. Vakariņu galds ir klāts.

— Es biju pirmā savā klasē!

— Vai tu salabosi manu auto?

— Man pielika algu...

Jūra. Ostas un krogi. Mājās smaržo pēc ziepēm un vaska. Galdauts balts bez traipa. Ko viņš šeit meklē?

— Stāsti, stāsti, kur biji! — Tā Ugis. Bet mēlei nav vārdu. Domām nav skaņu.

— Tētis ir noguris! Laiks gulēt! — Aina.

— Ar labunakti!

— Ar labunakti! — Vaigam pieskaņas lūpas. Kamīnā kuras uguns. Spuldze dzenā krēslu.

— Stāsti! — Aina sēž pretīm.

— Hongkongā gulējām trīs nedēļas, nebija kravas.

Es nedzēru. Nelaida krastā. Pilsētā bija drudzis. Visa nauda vēl makā... — Jūrnieks pasniedz maku. Mārciņas. Zaļas, baltas un zilas.

— Nē! Es saņemu to, kas nākas. Tu ciemos... — Maks paliek nesāņemts. Nokrīt uz jūrnieka ceļa. — Stāstī!

— Apnicis braukt. Jūra, bez malas un gala. Ostas — klaiga, troksnis un trauksme. Apnicis braukt. Krogos — dzēriens vairs neiet pie dūšas, bet dzeļu... Manilā nodūra vienu no draugiem. — Jūrnieks aizdedzina pipi. Uguns kuŗas zemu. — Bet stāstī tu!

— Darbā kā parasts. — Aina smaida. — Darba diezgan. Naudas mums pietiek. Katru dienu gaidām uz tavu vēstuli. Tās nāk tik reti — bērni krāj markas. Gaida mājās. Viss tas ir mīļāks, kas tālu projām... Cik ilgi paliksi šajā krastā?

— Nedēļu? Domāju nedēļu? Vai tev kas ko dzert? Man nenāk miegs, un domas tik trulas. Alus? Viskijs vai džins? — Pīpe kūp, aizsedz acis kaunu.

— Tikai pāris malku porta. Tas vēl no Ziemsvētkiem... — Noguldz dzēriens. Salds un pliekans.

— Un tu?

Aina pieliek pie lūpām glāzi.

Un pēkšņi jūrnieks sajūt — un runā:

— Es gulēju uz klāja. Ūdens spīdēja acīs. Izkāpa sapņi. Viļņi skalojās, šūpoja, aijāja — gar kuŗa malām un manās ausīs. Tuvums un tālums saplūda vienā. Viļņu valoda kļuva kā pulss manā galvā, atsitās dvēselē, sirdī. Jūras miers un vētras trakošana — domās un jūtās. Pasaule un es — viss kļuva viens. Pasaule uzsūca pasauli. Un es aizmīgu — miegā, kas aptver mūsu dzīvi — no dzimšanas līdz kapam. Mēs guļam. Mūsu dzīve

ir īss ceļojums no saplūšanas uz saplūšanu. Visa dzīvā radība un es — viss tas ir viens. Tikai ir brīži, kad tas tā nav... Es gribu rītā celties un atstāt māju, lai vakarā atgrieztos. Sajustu — miegs, saplūšana, miers...

— Un kādēļ gan ne? — Ap Ainas seju ir ēnas.

— Tādēļ, ka es nevaru... Man bail! Pretrunas. Rīcība, kuŗu es nevaru izskaidrot. Viss tas it kā ir apliecinājums tam, ko es vēlos. Cilvēka dažādās dabas rāda — tikai tādi, kādi mēs esam — mēs varam būt paši sevi un sevis paši... Es negribu braukt — mans kuģis lai paliek ostā, bet...

— Tu mīli jūru?

— Es mīlu kuģus, tie tik vieni milzīgā plašumā. Tie tik viegli slīd pāri bezdibeņiem ar smagu nastu. Tie atstāj ostas bez vārda un nožēlas. Man liekas, es esmu kuģis — tikai mana nasta ir smaga, es nevaru peldēt — es grimstu... — Jūrnieks runā pussnaudā. Viņš sajūt Ainas roku pie vaiga. Lēnām viņš ceļas. Blakus istabā dīvēns. Tīri palagi.

— Ar labu nakti... — Viegls skūpst uz pieres. Soļi uz kāpnēm. Tad klusums. Ārā nokauc automašīna. Aizgrab piena raķi. Klusums. Jūrnieks domā. Reizi viņš bija prom trīs gadus. Bez vārda. Bez miņas. Vēstules guļēja somā neatvērtas, neatbildētas. Trīs gadus! Atgriezās. Šķiršanās. Bez nauda un sūpēm. Sūpēja tagad.

Miegs. Sapņi. Jūras šalkas. Mutē lēta portvīna garša.

3.

Rīts. Māja ir klusa. Virtuvē brokastu galds. Jau vēls. Zīme pret piena pudeli.

„Gaidi bērņus mājā no skolas!”

Jūrnieks staigā no istabas istabā. Kājas platas. Grī-

da ligojas kā kuģa klājs. Gaidi. Uģa auto. Skrūvgriezis. Rītenī nerit. Pie velna! Galva smaga. Pulkstenis uz kamīna rāda desmito stundu. Ko viņš šeit meklē? Bērni to mīl — kā retu, izbāztu putnu. Raibām spalvām. Bez dzīvības, bez dziesmas. Jābrauc ir prom! Atpakal uz ostu, pie meitenes ar melniem matiem un brūnu ādu.

„Hī, jūrniek!” Smejas pulkstenis un kustina kājas. Lēnām. Minūtes. Lēnām. Tikai stunda vēl viena un tad... Uģa auto ir gatavs. Skrien, ja uzgriež. Ko lai viņš dara ar sevi? Grāmatu plauktā grāmatas — lasītas pirms daudziem gadiem. Visas tās bija viņa — pirms izbrauca jūrā.

A la recherche du temps perdu!

Paņem grāmatu. Vārdi. Teikumi. Kādēļ gan lasīt? Ikdzēt domas? Citu cilvēku domas? Pašam tik daudz ko just un teikt — bet mēlei nav vārdu.

Viņš iziet uz ielas. Krogus tepat ap stūri. „Bullis un suns”. Viskijs pēc viskija. Kam viņš vajadzīgs? Aina! Rītai? Uģim? Tiem dienas iet bez viņa. Viņš svešnieks. Viņš daļa no tiem, bet atkal tik tāls.

— Viskiju!

Reibst. Reibst. Reibst. Dūmi un alkohols. Jāiet mājā. Nu diezgan. Rītu viņš meklēs darbu. Kuģis lai paliek ostā. Rītu. Viņa kuģis lai paliek ostā...

Saule spīd. Kaut kur aiz tās ir zvaigznes. Zvaigznes un saule. Miljoniem gadu. Izplatījums un kas aiz tā? Doma? Gars? Cilvēks pats? Jūrnieks saprot sevi — zemapziņa, prāts — viss tas saprot — laiks nav nekas! Nekad nav bijis. Dzīvot un sajust šo brīdi.

Pirmoreiz viņš to sajuta, sēdot smiltīs pie jūras. Sieva, bērni, darbs fabrikā. Jūrnieks bija zinājis, viņam bija jātiek prom. — Doma bija vienīgā. Gars!

Viņš iet pa ielu. Nami. Veikali, cilvēki. Viss pilns savādas gaismas. Viņa kuģis paliks ostā!

Liekas, viņš plūst ar gaisa straumi. Viegli, bez piekaršanās. Nekam vairs nav jānāk — viss ir sasniegts. Viņš paliks, jo viss ir šeit — dzīve, nemirstība, gars. To nevajag meklēt — pasaules troksni pārskan viena doma — es dzīvoju pasaulē, un pasaule ir manī. Es esmu...

Nokaucas bremzes. Kliegzieni. Tumsa. Asinis uz ielas. Ļaudis. Savāda gaisma. Kārtībnieks pašķir pūli. Auto vadītājs saka:

„Kāds piedzēries jūrnieks...”

Kāds kuģis palika ostā!

CEĻOJUMA NOBEIGUMS

Vilcieniem nav atmiņas, kuģiem nav pēdu, un steigā pavadītām brīvdienām nav paliekoša prieka. Jau desmito dienu Indriķis klīda gar Anglijas dienvidu krastu. Nevienā ciemā viņš neuzkavējās ilgi, nevienā pilsētā nepavadīja divas dienas, bet katrs solis, kuŗu viņš spēra, palika atmiņā. Viņam bija laimējies. Oktobra mēnesis Anglijā ir pielijis kā asaraina sieva, bet visas desmit dienas bija spīdējusi saule. Dažubrīd Indriķim likās, ka viņš nostaigāto ceļa gabalu savās domās satin kamolā un iebāž ceļasomā, jo tā no dienas dienā kļuva smagāka un soļi gurdenāki. Desmit dienas, un nu viņš tuvojās sava ceļojuma nobeigumam. Pēdējās piecas dienas viņš bija apsolījis palikt pie sava brāļa Pēterā, kuŗš jau kopš gada dzīvoja kādā mazā plejūras ciematā. Nebija jau tā, ka Indriķis nevēlētos satikt Pēteri, viņš atkal un atkal bija domājis par braukšanu ciemos, bet kaut kas baidīja, kaut kas atturēja. Desmit dienas Indriķis bija klīdis viens, viņš pat nebija prasījis ceļu, jo viņš nevēlējās darīt kaut ko, ko citi viņam teica. Un brālis? Pēteris vēl vienmēr domāja par Indriķi kā mazo brālī. Viņš to norāja, pamācīja, mudināja un slavēja. Kā bērnu. Indriķis vēl šādu nostāju varēja pieņemt no Pēterā, bet arī Anna, Pēterā sieva, bija sākusi runāt šādā veidā, un Anna bija divi gadi jaunāka par Indriķi!

Indriķis kāpa kalnā, aiz šī kalna vajadzēja atrasties ciemam, kuŗā dzīvoja Pēteris. Kalna galā griezās smilšu virpulis. Jau vairāku jūdžu attālumā varēja dzir-

dēt jūras gaudošanu un vētras vaimanas. No mākoņiem kā no netīras veļas pilēja lietus lāses, kuŗas vējā izšķīda tūkstoš drupatās.

Savās rokās kalna galā Indriķi satvēra vējš. Purināja un kratīja — likās, negribēja atļaut ieiet izmirušajā ciemā. Ielas bija tukšas. Tikai retos logos pazibēja ziņkārīgas sejas, ieraugot svešnieku. Pēteris bija rakstījis, ka viņa māja atrodoties ciema sākumā. Viņš bija aprakstījis tās krāsu, vārīņu izskatu un tik mazai vietai nenozīmīgo ielas vārdu un mājas numuru. Lēnām Indriķis cīnījās pret vēju. Jau pēc nedaudz soļiem viņš ieraudzīja meklēto māju. Vētra cēlās. Māja izskatījās draudzīga un aicinoša, bet Indriķis pagāja tai garām. Smiltis čirkstēja zobu starpā, un katrs solis maksāja piepūli, bet viņam gribējās redzēt jūru. Jūru, kuŗa trakoja savā varenībā un brīvībā. Jūra, kuŗa tāpat kā dzīve varēja ieraut sevī cilvēkus, lai vēlāk izskalotu bālas bezdomu būtes. Jau pēc nedaudz simts soļiem viņš raudzījās lejup no baltajām klintīm. Jūra dusmīgi kratīja savus putu cekulus. Kā nikni pūķi viņi triecās pret klintīm, vēlēdamies sasniegt ciema mājas. Tūkstošiem sāļu ūdens drupatu sitās Indriķa sejā. Šauro jūrmalu starp ūdeni un klintīm skaloja viļņi. Likās, jūra vēlējās aizslaucīt vasaras pēdas. Pēdas, kuŗas bija atstājuši cilvēki. Jūnijs, jūlijs, augusts un septembris — mēneši ar kņadu un laiskumu, tie nepatika jūrai.

Indriķis stāvēja un domāja. Kādēļ viņš nevarēja aizslaucīt pagātnes pēdas? Kādēļ viņš nevarēja sacelties spēkā un dūšā un noslaucīt citu cilvēku padomu pēdas? Kādēļ visi viņu mācīja un skaloja? Vai tādēļ, ka viņš bija tik kautrīgs un reizē tik priecīgs? Nevainīgi priecīgs?

„Tu nekad nenokērsi nevienu meitieti...” Tā atkal un atkal atkārtoja Pēteris, un tā viņam piebalsoja Anna.

„Tu esi diega dvēsele! Tev bail no brunčiem!” Tā teica viņa dzīvokļa biedrs Londonā.

Indriķis nekad nezināja, ko atbildēt, bet viņam likās, ka šie apgalvojumi bija nepatiesi. Viņam nebija bailes, bet ko gan viņš varēja darīt, ka katru tā tuvošanās mēģinājumu sievietes uzskatīja par varenu joku? Vai tas bija nepareizi, ja viņš prasīja atļauju sievieti pavadīt mājās pēc dejas? Vai tas bija nepareizi, ja viņš skūpstīja sievieti tikai tad, kad tā to vēlējās? Un lielāko tiesu viņas to nevēlējās vai vismaz tā teica.

Šai domāšanai nebija nekādas jēgas. Viņam taču vēl bija tikai divdesmit četri gadi...

Indriķis saraustīja mugursomas siksnas. Vēlreiz pavērās pret jūru. Tā trakoja, daudzijās un šņāca savā varenībā, bet klintis to turēja projām no cilvēkiem. Jūra neprasiu atļauju saņemt savās rokās cilvēkus... Klintis tos tikai sargāja. Vējš auga augumā. Smiltis jaucās un griezās ar jūras ūdens lāsēm. Atvaļinājums bija beidzies. Indriķis ieradīsies pie brāļa, un vētra netiks namā. Jūra gaudos aiz loga, kamīnā kurēsies uguns. Neviens neies tai par daudz tuvu, un neviens vairs nenāks uz klinšu krasta, lai runātu ar jūru. Atvaļinājums bija beidzies...

Indriķis atgriezās ciemā. Apstājās pie saldumu veikala. Annai kaut ko vajadzēja nopirkt. Viņš nevarēja izšķirties. Konfekšu kārbas logā bija nodzeltējušas no pagājušās vasaras saules. Dāvanas! Kādēļ cilvēki vienmēr kaut ko dāvina? Tie nedod, neņem, bet dāvina un saņem ar pateicību. Piena šokolādes konfektes? Marci-

pāna? Rūgtās? Indriķis gāja uz veikala durvju pusi. No mājas stūra izskrēja sieviete. Uzrāvusi lakatu dziļi pāri acīm. Tieši Indriķa rokās. Lietus un vējš raustīja sievietes drānas un matus. Palaidnīgi un bez atjaujas. Indriķis turēja sievieti pie pleciem. Kas ar viņu notika? Lēnām viņš atlaida labo roku un ar pirkstu galiem pacēla sievietes zodu. Seja bija salljusi. Acis pārsteigtas un dažas matu sprogas no lakata apakšas pielīpušas pierēi. Vai viņa bija jauna? Skaista? Indriķis to nezināja. Lēnām viņš noliecās pār sievieti un ar lūpām pieskārās viņas mutei. Un tad notika kaut kas tāds, ko Indriķis nebija sagaidījis. Sieviete atbildēja viņa skūpstam. Ar lūpām, augumu un rokām. Bet tad sieviete atjēdzās.

— Laidiet mani vaļā, laidiet mani vaļā! — Indriķis viņu nemaz neturēja. Sieviete apcirtās un aizskrēja pa vējaino ielu. Iemetās kādos vārtos un nozuda. Indriķis nopurinājās, kā vēlēdamies pamosties. Iegāja veikālā un nopirka vislielāko konfekšu kastī. Gandrīz skriešus devās uz brāļa māju. Sveša sieviete bija atbildējusi viņa skūpstam — bez jautājuma un atbildes!

Pārāk steidzīgi viņš klausīnāja pie brāļa nama durvīm.

— Mazais! Beidzot mājās gan. Kur tad tik ilgi mētājies? — Pēteris, atvēris durvis, aicināja iekšā.

— Un nabadziņš galīgi salijis... — Anna iznāca no virtuves un ar lūpu galiem pieskārās Indriķa nosalušajam un mitrajam vaigam.

— Sveiki, balodiši! — Indriķis smējās, noskurinādamies kā salijis suns. — Man patīk staigāt lietū, es to bieži daru. Tikko biju pie jūras, tā ir skaista... — Ne tas, ko Indriķis teica, bet kā, lika Pēterim un Annai

saskatīties. Kad Indriķis kāpa augšup pa kāpnēm uz savu istabu, viņš skaji iesmējās. Viņš bija mājās.

Ierādītajā istabā Indriķis ātri pārgērbās, nomazgājās un tad kāpa lejup uz dzīvojamo istabu, kur to gaidīja brālis. Pēteris sēdēja pie kamīna un lasīja avīzi, lēnām viņš to nolaida no ceļiem un raudzījās brāli.

— Kur tad tu visas desmit dienas biji? — Izvilka pipi un domīgi sāka ap to rīkoties.

— Staigāju un skatījos. Daudz ko redzēju un ieraudzīju... — Indriķis nosēdās pretīm brālim.

— Tev būtu bijis daudz vairāk ko ieraudzīt, ja būtu atbraucis jau pāris dienas ātrāk. Annas māsiņa Maija pirms vairākām dienām atbrauca pie mums. Tu taču par viņu būsi dzirdējis?

Anna par Maiju runāja bieži. Niekoja Indriķi un lika rakstīt Maijai vēstules. Indriķis to nekad nebija darījis.

Istabas durvis atvērās. Tajās stāvēja sieviete no vējainās ielas. Indriķa muguru pārskrēja nosalušas skudras. Ko viņa teiks? Smiesies? Izstāstīs brālim un Annai? Tā bija Maija. Indriķim likās, ka kaut kas iegūts slīdēja ārā no pirkstu galiem. Bet Maija nesmaidīja. Viņa bija nopietna, varbūt par daudz nopietna. Acis runāja, bet mute klusēja. Tad tikai viens vārds.

— Labvakar!

Anna nāca ar vakaripām. Indriķis stāstīja par savu ceļojumu. Darbu Londonā un lasītām grāmatām. Maija lielāko tiesu klusēja, tikai viņas acis sekoja katram Indriķa vārdam. Anna jautāja. Pēteris jautāja, un Indriķis stāstīja. Stāstīja atkal un atkal. Starp viņiem valdīja, virmoja un strāvoja klusa, neizskaidrojama saprašanās, kuŗa ir tikpat neizskaidrojama kā laika maiņas vai cilvēka daba.

DIEVA MĒRKAĶIS

Mērkaķi bļautījās savā būrī. Mētāja plikos dibenus pretīm saulei. Astes, gaŗas un kailas kā ņurkām, ņaudījās kā sārta mēlites.

— Iesim! — Teica Juris un piecēlās. Anna sekoja viņa piemēram. Klusēdami tie gāja gaŗām lauŗu būdām. Putnu būŗiem. Bērniem apkraŗtiem ziļoniem un laika zoba apgraŗztiem tropiskiem putniem.

— ņimpanze bija bēdīgs... — teica Anna.

— Bēdīgs? — Juris domāja. ņimpanze bija sēdējis savā krāŗiņā un domājis.

— Viņš bija bēdīgs! — Uzsvēŗa Anna. — Viņš bija bēdīgs, tādēļ ka viņš ir viens. Redzēji, cik mazie mērkaķi bija priecīgi!

— Tiem nav smadzeņu, tie nedomā, tie bļautās... — Juris raudzījās Annā. Vai viņa nebija kaut kas līdzīgs mazajiem mērkaķiem? Par visu viņai vajadzēja pļāpāt.

— Bet viņi ir priecīgi! — Anna neatlaidās.

— Priecīgi bez jēgas. — Kaut viņa beigtu! Domāja Juris.

Saule kā dzeltens narcisŗu pušķis bija iesprausta debesu jumtā. Baltie celŗa akmeņi, likās, svīda no karstuma. Raibā kioskā pārdeva saldējumumu.

— Tu arī vēlies? — jautāja Anna un meklēja rokassomiņā siknaudu. Juris raudzījās sievietē. Purināja galvu. Tagad viņa laizis sasaluŗo ūdeni ar pilna piejukumu un atkal pļāpās.

— Es vēl vienmēr nevaru saprast, kādēļ tev vajadzēja šodien nākt uz šejieni? — Anna kāri laizīja saldējumu. — Tu taču teicies šodien strādāt...

— Es strādāju! — Klusums. Juris izvilka cigarešu paciņu. Aizsmēķēja.

— Jāsmejas! Ko tad tu strādā? Jau trīs nedēļas mocies ap vienu nodāju. Kā netiec tā netiec uz priekšu... — Saldējums bija apēsts. Anna laizīja pirkstus.

— Es pašreiz to uzrakstīju!

— Skatoties mērkaķos?

— Jā!

— Ak Dievs, — izsaucās Anna, — man jāsāk piekrist citiem — tu tiešām sāc jukt!

Juris apstājās. Betona baseinā, starp zālēm un akmeņiem locījās čūskas. Savijās, atrisinājās, pazibēja un nozuda. Uz brīdi pacēla gludenās galvas, izšāva mēles un likās uzsmaldām savām aukstajām acīm.

— Uh! Riebekļi! — Anna noskurinājās.

— Kādēļ? — Juris raudzījās sievietē. Mērkaķa smadzeņu un čūskas aukstums. Kur bija palikušas laulības pirmo gadu illūzijas? Čūska auksta un indīga gulēja apkērusies sirdij.

— Nemuldi! Iesim! Tu ļoti labi zini, man riebjas skatīties! — Klusēdami viņi gāja uz izeju. Ielas asfalts bija karsts. Dedzināja kāju pēdas. Juris domāja par mājām. Lielo logu, kas vērās pretīm glītām ģimenes mājām. Zaļiem kokiem un gludeniem dzīvžogiem. Priekšpilsētā, kurā tie dzīvoja, katru dienu elpoja svētdienas apmierinātību un slinkumu.

Autobuss šūpojās. Juris nopirka biļeti. Kādas mulķības gan viņš nebija iedomājies? Anna!

— Man darīšanas pilsētā, — teica Juris un atdeva sievai biļetes. — Būšu mājās vēl, tad strādāšu...

— Tikko izdomāji?

— Nē, bet biju piemirsis. Solījos satikt izdevēju. Man jau pagājušo mēnesi vajadzēja nodot manuskriptu...

Juris meloja. Tikai vakar viņš bija runājis ar savu izdevēju. Nebija nekādas steigas. Bet pēkšņi viņam gribējās būt vienam. Tikt vajā no mērkaķu plāpām. Tā nebija sieva vien. Likās, galvā skanēja simtiem mazu mērkaķu balsu.

— Tikai nepiedzeries! — brīdināja Anna. Juris izkāpa. Autobuss aizbrauca. Ielas bija pilnas ļaužu. Lēnām Juris mīcījās uz priekšu. Gāja uz Soho pusi. Iegriezās grēcīgajā kvadrātjūdzē. Uz ielām tirgojās ar augļiem, saknēm, drēbēm un vecām grāmatām. Juris apstājās pie grāmatu ratiem. Cilāja vecos nobružātos un saplēstos sējumus. „Les Fleurs Du Mal” noplēstiem vākiem un noķēzītām lapām. Juris pacēla galvu. Pretīm smējās nēģeriete. Īsi sprogaini mati kā aītai. Kādi mati bija bijuši Jeanne Duval? Bet viņa bija mulātiete...

Nākošais sējums — „Chamisso's Gesammelte Werke”. Trešais sējums. Neviens nevarēja tikt vajā no savas ēnas. Ne vairs mūsu dienās. Nedz velns, nedz Dievs staigāja pa pasauli.

„Also sprach Zarathustra”. Atkal bez vākiem. Vācu grāmatām ierakstīts viens un tas pats vārds. Von und zur...

„Dass ich verbannt sei
Von aller Wahrheit,
Nur Narr!
Nur Dichter!”

Juris nopirka Zaratustru par sešiem pensiem. Pa-griezās pret augļu ratiem. Saule kļuva iesārta. Starp apelsīniem, citroniem, āboliem un melniem vīnogu ķe-kariem pretim smējās narcises. Vēlējās pirkt puķes. Bet kam? Sev? Būtu kauns nest mājās. Gažām pagāja sieviete šauros svārkos. Gurnu līnijas varēja skaidri saskatīt. Slāpa.

— Pernod! — Juris iztukšoja glāzi. Kādēļ viņš dzē-ra pernod, ja slāpa? Tas radīja vēl lielākas slāpes. Pie bāra stāvēja sievietes. Sievietes! Juris raudzījās ga-ros sarkanos nagos. Izdzītas uzacis un karsti sarkanas lūpas. Zem plānajām blūzēm varēja saskatīt asas kā durkļus krūtīs.

Ak Dievs! Bet viņš taču neticēja Dievam. Kādēļ to piesauca? Bet pie kā cita lai griežas ar lūgumu? Kād-reiz bija labi. Piesauca velnu un katrā laikā varēja iz-tirgot dvēseli — piepildīja katru vēlēšanos. Tagad atli-ka tikai Dievs!

— Ja es varētu, — domāja Juris, — tikai uz vienu dienu pārdzīvot pazaudētās illūzijas. Kaut tikai uz vie-nu dienu atgrieztos pazudušais mīlestības brīnums! Tad es ticētu Dievam, pat tad, ja loģiskā domāšana to neatļautu. Mīlestība! Silta un spilgta kā narcīšu puš-ķis debesīs...

Pie Juŗa galda apstājās sieviete. Novalkāts kostīms. Sarkana blūze. Acis lielas un mitras kā govij, bet ap muti asas svītras. Matī krita pāri pleciem, sasieti zir-ga astē. Sieviete nebija vairāk kā divdesmit gadu. Viņa apsēdās Jurim pretim. Mute kļuva sausa.

— Ko jūs dzersit? — Sieviete pasmaidīja tukšu smaidu.

— Džinu un toniku... — Juris pasūtīnāja. Viesmīllis smaidīja.

— Karsta diena.

— Jā. — Sieviete iedzēra malku.

— Jūs šeit dzīvojat?

— Jā.

— Māksliniece? — Juris vēlējās runāt. Mērkaķu plāpas bija apklusušas. Viņš pat vairs nedzirdēja dzērāju runas. Tikai sievietes balsi. Tumšu un drusku piesmaķušu. Pasniedza cigareti.

— Nē.

— Modelis?

— Vai es pēc tādas izskatos? — Sievietes balsi skanēja ironija.

— Es nezinu... — Juris pēkšņi jutās neērti. Pasūtīnāja jaunu džinu arī sev, kaut viņam tas riebās. Dzēra. — Ko jūs šovakar darāt? — Jurim pašam šis jautājums likās piedauzīgs.

— Nekā. Tādēļ jau esmu šeit!

Dievs laikam tomēr bija! Juris raudzījās sievietē. Izdziestošajā gaismā tā izlikās skaista.

— Vai labāk nedzersim konjaku?

— Ja jūs varat atļauties! — Sievietes pirksti spēlējās ap balto cigareti.

— Pudeli?

— Var jau, bet tad iesim pie manis. — Juris nopirka pudeli Martella. Abi izgāja uz ielas. Sāka tumst. Pēkšņi Juris iedomājās šimpanzi. Viņš notelkti sēdēja savā būrī un raudzījās debesīs. Raudzījās un domāja — ja būtu Dievs, tad es nebūtu krātiņā. Bet viņš bija lūdzis Dievu, un brīnums bija noticis! Viņi nogriezās no Grieķu ielas, kur kādreiz bija dzīvojis un meklējis savu

Annū opija ēdājs De Kvincijs, šaurā šķērsielā, kāpa augšup pa stāvām kāpnēm. Līdz bēniņiem. Sieviete atslēdza pažobeles durvis. Pretim vērās debesis.

— Šī kādreiz bijusi studija. Ir skaisti tagad, bet vēl skaistāk, kad gar stiklu cīnās dzeltenā migla. Es tad sēžu un raugos viņas bezspēcībā. — Sieviete pirmo reizi izrunāja vairākus teikumus. Novilka kostīma jaku un, atvilkusi raibu priekškaru, uzlika vārties ūdeni. — Jūs dzersit kafiju? Laikam vēl neesat pieradis pie tējas?

— Lūdzu. — Juris apsēdās vecā klubkrēslā. Sieviete sameklēja glāzes un korķvillīti. Pretim slīpajiem stikla griestiem viņa izskatījās trausla un nereāla. Juris atkorķēja pudeli. Telpa pielija saules smaržu. Sieviete saņēma glāzi rokās un lēnām grozīja.

— Jau ilgi kā Londonā? — Viņa jautāja.

— Desmit gadus. — Juris norija lielu malku.

— Paliksīt?

— Tā domāju. Un jūs?

— Es esmu šeit dzimusi, un man liekas, nav skaistākas vietas visā pasaulē... — Sieviete lēnām dzēra. Juris pasniedza cigaretīti.

— Jūs teicāt, jūs neesat māksliniece, bet... — Istabas stūrī rēgojās liela audeklu kaudze un gleznotāju statnis. Uz plaukta māla podos otas. Sieviete iesmējās.

— Es drusku gleznoju, bet... — Piecēlās, ieslēdza uguni. Sāka cilāt audeklus. Blakus nogurušām mātēm sprigacaini bērni. Spītīgi dienvidnieki un spilgtas stailgules. Soho dzīvoja sievietes audeklos. Arvien dzīvākas kļuva sarunas. Mainījās domas. Glāzes tukšojās. Juris stāstīja par savu nepabeigto romānu. Konjaks piepildīja telpu ar tuvības siltumu. Sieviete piegāja logam. Juris sekoja. Satvēra sievietes plecus. Skūpstīja.

Viņa nepretojās, kad Juris to pacēla un nesa uz gultu. Uzlecošā mēness gaismā sievietes augums izskatījās vēl sīkāks un trauslāks. Kā bērns, domāja Juris. Viņam kaut kas iesmeldzās, bet tad viņš sajuta uz savām lūpām sievietes muti...

Lija. Aiz raibā priekšvara šlakstēja ūdens. Juris atvēra acis un brīnījās. No skursteņiem pretim slapjajām debesīm kāpa noguruši dūmi. Uz zemā galdīņa tukša pudele, glāzes un pilns pelnu trauks. Juris iesmējās. Kādas mulķības viņš gan vakar nebija darījis — lūdzis Dievu lai notiktu brīnums! Un brīnums bija noticis... Bet vai tas bija brīnums? Cik cilvēki gan ar bija smieklīgi — apstākļu sagadīšanos ar paša piepalīdzēšanu un pudeli alkohola tie sauca par brīnumu un Dieva pirkstu... Bet varbūt tomēr kaut kur kaut kas bija? Ja šimpanze ticētu, vai tas tiktu ārā no sprostā?

— Celies! — sieviete sauca, atvilkdama priekškaru. Kaila viņa stāvēja Juŗa priekšā. Brīnums? Varēja teikt, viņa bija par daudz vāja. Krūtis nogurušas. Lūpas pazaudējušas spilgtumu. Mati nekārtīgi krita pār kailajiem pleciem.

— Jā! — Juris sāka ģērbties. Sieviete uzrāva rītasvārku.

— Tu mazrunīgs! Vakars tevi nevarēja apklusināt... — Smiedamās viņa nosēdās Jurim blakus. Apmeta rokas kaklam... — Vēl vienmēr mani mīli? Vēl vienmēr esmu tava mazā, inspirācija, grēks?

Mazo mērkaķīšu bars bija pasprucis telpā.

— Es nekad nekā nenoliedzu, ko esmu sacījis.

Viņi dzēra kafiju un ēda franču maizi ar sapuvušu sieru. Smēķēja. Beidzot Juris piecēlās.

— Man tagad jāiet... — Acis pievērsās grāmatu plauktam. Kaudze sieviešu žurnālu. Kriminālromāni. Dažas dzeju grāmatas un kāda austrumu reliģiju rokas grāmata. Šimpanzem laikam bija taisnība — ja būtu Dievs, viņš nebūtu sprostā...

Kad Juris atslēdza dzīvokļa durvis, Anna vēl gulēja. Viņai patika gulēt. Gāzes krāsnī bija aukstas un sakaltušas vakariņas. Juris iegāja vannas istabā un sāka skalot muti. Sameklēja viskija pudeli virtuvē. Ielēja pus alus glāzes un izdzēra.

Kas gan varēja pateikt, ko domāja šimpanze? Vai viņš domāja vai bija bēdīgs? Vai viņu kaitināja vai iepriecināja mērkaķu bjaustišanās? Anna bija pamodusies un sauca no guļamistabas:

— Kas tur?

— Dieva mērkaķis! — Nikni iebjāvās Juris un no meta tukšo viskija glāzi uz galda.

DIENASGRĀMATA NO VILKAČU VALSTS

„The lunatic, the lover and the poet
Are of imagination all compact...”

Šēkspīrs

Priekšvārds

Ir iespējams, ka ar šīs dienasgrāmatas nodošanu daudziem lasītājiem es izdaru noziegumu iepretim mirušam cilvēkam, kurš nekādā veidā nav izteicis vēlēšanos — savus pārdzīvojumus un izjūtas atstāt citiem.

Es biju vienīgais pie viņa nāves gultas, es sajutu viņa izdilušos pirkstus savā rokā, un es sajutu dzīvību izzūdām, izdziestam.

— Vilkači izsūca manas asinis! Es nāku no Vilkaču valsts!

Tie bija mirstošā pēdējie vārdi.

Viss, ko par pacientu Nr.067891 slimības vēsturē varēju atrast ir —

Jēkabs Uburģs atrasts klejot Londonas doku tuvumā. Viņš nerunājis ne vārda angļiski un slimojis ar katatonisko šizofrēniju. No viņa uzvešanās varēts spriest, ka viņš dzirdējis balsis un redzējis hallucinācijas. Fiziskā pārbaude rādījusi, ka viņš slimojis ar monocytic leukemia — kas arī patiesībā bija viņa nāves iemesls.

Tas ir viss, ko es zinu par Jēkabu Uburģu. Viss — atskaitot nedaudzas aprakstītas lapas, kurās es nododu lasītājiem.

1. j a n v ā r i s

Ārā ir neganti auksts. Lausks spēž visos manas bū-

das stūros. Jau vairāk nekā gadu es dzīvoju viens. Mana zemes būda ir silta, un naktīs es kurinu uguni. Dienu es kļīstu pa piesnigušo mežu un baidos atstāt pēdas. Es baidos — bailes ir mani satvērušas. Satvērušas saviem kaulainajiem pirkstiem. Bailes man liek vairīties no cilvēkiem. Bailes man liek bēgt no vilkačiem.

Vilkači!

Vēl pirms pāris gadiem es neticēju, ka tie var būt tik asinskārīgi. Pirms pāris mēnešiem es domāju — tie mani aizmirsuši, bet tagad... Tie naktīs mani atrod, tie kauc un kārpās gar manas būdas durvīm. Vilkači vēlas manas asinis — jo es esmu vienīgais viņu valstī, kuŗa miesās plūst tumši sarkanā dzīvības sula. Es esmu vienīgais, kas no cilvēka nav pārvērties bālā bezgribas, bezjūtu, bezasiņu būtē...

Es esmu vienīgais!

— Jēkab Uburg! Jēkab Uburg! — Katru nakti tie sauc manu vārdu, tās ir vīriešu un sieviešu balsis. Tie mani aicina, kārdina un pavēl. Es esmu sakodis savas lūpas. Es esmu ar dūrēm daudzījis savas būdas sienas, es esmu... Es esmu lādējis savu vientulību, savas bailes, savas iekāres...

Vilkači! Dienu viņi mani meklē. Naktīs viņi mani atrod. Mana būda mani sargā — krusta zīme uz durvīm un pilādžu zari loga priekšā.

Bet ne krusts, ne pilādzis neatņem manas bailes un vientulību.

Šodien es biju izbridis meža malā. Es vēlējos redzēt klajumu. Izjust apsnigušo lauku un pļavu plašumu. Man bija nepārvarama vēlēšanās redzēt māju jumtus, no kuŗiem pret sasalušām debesīm kāpj silti dūmi, bet

galvenais, es gribēju redzēt kādas sievietes plandošos svārkus. Neviens neticēs, ka ir iespējams stundām gulēt sniegā, lai tikai uz brīdi varētu pavērties apaļos gurnos un cīlājošās krūtīs. Kad es to redzu — viss mans augums vēlas traukties pretī sievietei un savai garīgai nāvei — es zinu, vilkači mani gaida!

Un tad es nolādu visu, kas man liek dzīvot vienam — bez mājas, bez sievietes.

Šodien es viņu redzēju! Es viņu pazinu. Es pat viņai biju devis vārdu. Nogurusi viņa stāvēja mājas pagalmā; rokas, kas parasti kaut ko nesa, bija tukšas; gaitai trūka vingruma, un pleci likās sakrituši uz priekšu. Ilgi viņa stāvēja un raudzījās uz meža pusi. Es pietrūkos kājās un metu ar roku. Viņa mani ieraudzīja. Iebēga namā.

Kādēļ viņa bēga?

Un tad lauku klusumu pārplēsa vilkaču gaudas. Viņi mani saoduši. Pazinuši. Es bēgu. Mežs bija vienīgais, kas mani varēja glābt. Mežs bija vienīgais, kuram varēju uzticēties.

Es skrēju. Aiz manis gaudoja vilkaču bars. Es sajutu to karsto elpu savā pakausī. Manas kājas neklausīja. Mana galva dūca — es vēlējos palikt; es vēlējos cīnīties. Beidzot es biju purva malā. Neviens nezināja manu taku, neviens nevarēja atrast manu būdu — ne dienā! Lēcu no ciņa uz cini. Ledus sprēgāja un plaisāja. Purva malā kauca vilkači. Plosījās, trakoja un vaimanāja savā bezspēcībā. Es atgriezios, izvilku veco naganu un šāvu. Kāds sirms vilkacis palēcās gaisā un krita. Mani sagrāba dīvains riebums — es šāvu, šāvu... Vilkači sakirta ap saviem ievainotiem un mirstošiem.

Valstijās savās un savu biedru asinīs. Pacēla slienainos purnus pret debesīm un gaudoja.

Tie dzēra savu biedru asinis...

Noguris es atgriezos savā būdā un raudāju. Raudāju sāpēs un dusmās. Izsalkums mani atmodināja dzīvei. Visu dienu es nebiju nekā ēdis. Mani pārtikas krājumi sāk izsīkt, bet es nebīstos, gan jau kāda bāla būte meža malā noliks kaut ko priekš manis — es esmu kā saplēsts dievs, no kuŗa vairāk nebaidās, bet kuŗu atmiņu dēļ vēl vienmēr pielūdž...

Vēl tikai dažas stundas, un tad viss sāksies no jauna. Tie atkal būs ap manu būdu — satrakoti savā iekārē un nespēcībā...

6. j a n v ā r i s

Ir pagājušas piecas dienas, kopš es pēdējo reizi rakstīju. Īstenībā es nemaz nezinu, kādēļ es to daru. Viena dienu, jeb varbūt tas būs naktī, vilkači mani sa-grābs, saplosīs un izsūks manas asinis...

Ziema šogad ir neparasti auksta, un es sēdu satinies aitādas kažokā, kas vēl vienmēr smaržo pēc kūts sil-tās dvingas. Es domāju par Māru. Es domāju par to, cik bezspēcīgi es noskatījos viņas nāvē. Es neredzēju, kā viņa mira, bet es zināju, es to jutu. Es stāvēju pie vilkaču nama durvīm. Es raudzījos gaišajos logos un tumšajā pilsētā. Toreiz vēl daudzi bija tādi kā es — vilkači nevarēja paspēt iznīcināt visus uzreiz. Māra bija viena no pirmajām, kuŗa iegāja šajā bezdvēseles celtnē — vilkači vēlējās viņas asinis.

Es toreiz gaidīju. Ticēju. Cerēju uz brīnumu... Bet tad, kad pulkstenis bija pāri pusnaktij — viņa iznāca!

Es saucu viņas vārdu. Likās, visos namos atskanēja mans izmīsums sauciens —

„Māra!”

Likās, tumšie logi atdzīvojās un ūdens notekas iemurdējās spēcīgāk, likās, dzīvība aicināja atsaukties, bet Māra man pagāja garām — bez jūtām, bez gara, bez asinīm...

Viņa bija mirusi!

Nākošā dienā vilkači sāka mani vajāt, un es bēgu uz mežu, kas jau reizi bija mani glābis...

Šodien es atkal vēlos iet uz klajumu. Kādēļ?

Mīlestība. Iekāre. Cilvēks nekad neapzinās šo lietu varu tik ilgi, kamēr viņš nav viens. Ja cilvēks dzīvo katru dienu starp cilvēkiem, ja viņš katru dienu satiek sievieti, ja visas šīs lietas ir kā ar roku sasniedzamas — viņš par tām nedomā, bet...

Vientulība... Vientulība... Vientulība...

Diez' ko dara sieviete, kuŗai esmu devis vārdu. Šis vārds nav sapņains, tas ir pilns spēka, bet es jūtu, ka šim vārdam ir zemes un lauku smarža, tam ir māju siltums un mīlestības dūnu segas vieglums —

Aija! Aija! Aija!...

Ir laiks iekurināt uguni. Jebkuŗu brīdi vilkači atkal būs klāt. Uguns lāga nedeg. Dūmi ir tikpat sūri kā domas un atmiņas — un, un es nedrīkstu atvērt logu, es nedrīkstu atvērt durvis...

Es domāju —

Vai kāds jel kad aptvers, kādēļ es cīnos? No tāluma es raugos bālajā būtēs, cilvēkos, un zīnu, tie domā, ka mana cīņa ir neprāts — jo, ja es cīnītos pret karali, dik-tātoru, valdnieku — es būtu varonis, bet es cīnos pret vilkaču baru... Baru, masu, tautu — visu valsti!

Cilvēks — viens cilvēks nav nekas. Masa, tauta, publika — viss! Bālās būtes nenīst tirannu, tirannu vilkaču masu, bet tikai veco sirmo, kuŗš patiesībā ir tikai ļaunuma un naida summa — katrs indivīds ir skaitlis. Neviens nepretojas, ja tiek pieskaitīts...

Ja es dzīvotu, cīnītos, spridzinātu tiltus, staigātu no mājas mājā, sludinādams pretestību — es būtu jauns pestītājs, bet tagad, kad tikai esmu — esmu atmiņa, vāja ticība, cerība — es nenozīmēju daudz... Es patiesībā nenozīmēju nekā!

Au-au-au-au...

Ī-ī-ī-ī...

Tas nekad nebeigsies. Es pielieku acis durvīs izurbtam caurumam. Ir sācis snigt. Ir sācis puteņot. Cauri griezīgajām, sausajām pārslām šaudās vilkači. Kāda mātīte pielūdusi pavisam tuvu manai būdai, viņa nometusi savu ādu un stāv kaila baltajā sniegā. Krūtis viņai piebriedušas no izsūktajām asinīm, un viņa nekautnīgi kustina gurnus.

Ī-ī-ī-ī...

Kāds tēviņš viņu satver. Tie savijas locekļu kamolā un pazūd sniegā, bet atkal un atkal ceļas jaunas mātītes, jauni tēviņi, un visi tie mani aicina, kārdina...

Es esmu nelaimīgs. Es esmu ieslēgts zemes būdā. Vājprāts un iekāre ir pie būdas durvīm. Bet manas domas, mans prāts vēl ir skaidrs —

Kaut es spētu atvērt durvis!

Vilkači vēlas manas asinis...

13. j a n v ā r i s

Šodien es atkal biju klajumā. Es pārnesu diezgan daudz ēdamā. Es esmu zaudējis bailes. Es baidījos tādēļ, ka Dievs būtu mani aizmirsis, neievērojis starp

tūkstoš miljoniem citu būtnu, bet tagad es zinu, es sajūtu, ka Dievs raudzījās uz mani — tādēļ man jāraugās uz viņu...

Es domāju par pagājušiem laikiem. Es atceros dienas, kad nebija vilkaču, kad tie dzīvoja teikās un pasakās. Kad tie kā ēnas šaudījās uz baltās sienas, izlīduši no maizes krāsns mutes. Pietika tikai viena vecātēva rokas mājlēna, un tie paklausīgi sabēga atpakaļ. Ēnu pasaule! To mēs spējām savaldīt, kad ap mums bija mūsū mīļie, kad virs galvas mums bija jumts, mājas jumts — tagad atlikusi cīņa, cīņa ar ēnām un pašam ar sevi...

Atkal snieg. Mana būda pārvērtusies lielā kupenā, un vakar no rīta man bija ilgi jācīnās, lai tiktu ārā. Es sēdu un domāju. Kas tad ir mana cīņa? Vai es cīnos par savu dzīvību?

Nē! Nē! Nē!

Es cīnos, lai kļūtu bezsirdīgs, cinisks, pilns asprātības un izsmiekla — lai zem šīs maskas varētu noslēpt ticību, cerību, pārliecību — mēs visi reiz dzīvosim.

Es sēdu savā zemes būdā. Katra bālā būte zina, ka es eksistēju — es dzīvoju. Katrs vilkacis zina — tiem vajag manu asiņu, bet, bet, kas es esmu?

Es neesmu varonis. Es neesmu politiķis. Es neesmu rakstnieks vai dzejnieks. Man nekad nav bijis ievērojamu amatu. Es neesmu bijis slavens. Man nav bijis naudas un varas.

Es esmu cilvēka bērns.

Tāds arī bija viņš.

Tāds arī ir sirmāis vilkacis.

Cilvēks. Cilvēka labo jūtu refleksija. Cilvēka jaunuma refleksija.

Man jāmirst, jo dzīves vērtība ir mirušo godināšana...

Es gribu mirt cīņā. Jo es esmu cilvēks. Es vēlos nogalināt, jo es vēlos dzīvot!

Es esmu nogalinājis daudzus vilkačus, bet man liekas, ka tie vai nu atdzīvojas, vai pārvēršas bāļajās būtēs. Es gribu nogalināt, bet man nav daudz ložu... Vakar es izlēju sudraba lodi no pēdējā naudas gabala. Man vairs nav naudas, un esmu laimīgs — man ir sudraba lode! Manas asinis runā — es to vēlos taupīt, kad šeit būs kāds jauns vilkacis un, un Māra... Viņi bija šeit vienu nakti, viņi bija kopā... Es vēlos izšaut šo lodi, kad tie abi būs savijušies visnekaunīgākā dejā. Es vēlos nogalināt abus!

Liepu tēja smaržo, un šis ir brīdis, kad es spēju aizmirst visu. Kad acu priekšā parādās visas tās skaistās sniegs statujas, kuņas mēs reiz cēlām. —

Brīvība. Māksla. Demokrātija. Kultūra.

Kad šis statujas izkusa, visi raudāja. Es vairs neraudu, jo es zinu — viss, kas celts no sniega, kūst...

Pāri visai pasaulei karājas zobens. Pār zemi staigāja tūģeris, ne jērs!

Vilkači gaudo. Es zinu, reiz viņi mani sagūstīs, un, varbūt, tā būs mana mīļākā, kas dzers manas asinis...

Sniegs. Miegs. Sniegs.

No dūmakām izkāpj divas sievietes.

Māra. Aija. Aija. Māra.

Nebīstieties, reiz es nākšu — kā vilkacis jeb bāla būte — cilvēks. Jeb varbūt ar zobenu rokā, bet pašreiz es vēl cīnos. Cīnos, jo es esmu vienīgais! Vienīgais, kas ir pilns zemes spēka — asiņu. Pilns spēka un domu. Pilns ticības sev un Viņam. Mēs divi esam šajā zemes

būdā, un man jācinās. Kas būs vēlāk — tas ir vienalga!
Gaidiet! Es nākšu!

Māra. Aija. Aija. Māra.

Mans Dievs!

I. februāris

Es viņu satiku mežā. Aija. Viņa bija izbijusies. No tāluma man bija izlicies — viņai bija asinis tāpat kā man, bet es esmu maldījies. Viņa no manis bēga. Es dzinos pakaļ. Panācu. Mēs pakritām sniegā. Es atkal un atkal atkārtuju —

— Nebīsties, es esmu cilvēks! Dzīvs cilvēks! Skaties, — es teicu un ar nazi griezu savā rokā, — skaties, man ir asinis un es neesmu vilkacis, tu to tagad zini! — Viņa neatbildēja. Viņa raudzījās manī savām platajām acīm. Tās bija tukšas, izsmeltas, pārvilkta bezcerības miglu.

— Aija!

Bailes, bet ne vārda. Viņa mēģināja kustināt lūpas.

— Aija!

Viņai bija jāatbild. Man bija jārunā. Man vajadzēja kāda, kam es varētu teikt, ka esmu vientulis, man sāp, man salst, man slāpst — man slāpst pēc sievietes mutes...

— Kādēļ tu mani sagūstīji?

Aijas balss bija tāda, kādu es to biju sagaidījis. Maiga un svaiga — kā maizes smarža. Un jautājumam seko nopūta. Smaga un grūta, bet reizē atvieglojuma pilna. Kā govš, kas karstā saulē nolaižas krūmu ēnā...

— Es vēlos ar tevi runāt. Es vēlos savās rokās turēt cilvēka rokas. Es vēlos...

— Bet kādēļ mani?

— Es jūs vēroju jau nedēļām, mēnešiem, man liekas
— visu savu mūžu!

— Es to zinu. Jūs man darāt pāri. Man par jums, par
tevi jādomā... Domāt ir sāpīgi. Es sāku just, un just
ir nāve!

— Apzinies sevi, un tā ir augšāmcelšanās. Tagad tu
esi mirusi! — Es pasniedzu Aijai roku, un mēs piecēlā-
mies no sniega.

— Es tev esmu mirusi, bet es tomēr dzīvoju. Tu esi
dzīvs, bet reizē miris. Tu esi viens, mēs esam miljoni!

— Bet es esmu dzīvs! Tu redzēji manas asinis? Tās
ir tumšas un dzīvas, tajās ir spēks, tajās ir dzīvība! Es
esmu viens. Jūs esat miljoni — miljoni bez asinīm! Vil-
kači — tie dzīvo, tie ir pilni jūsu asiņu, jūsu cīņas gri-
bas un naida! Pret tiem es cīnos! — Es biju satvēris
sievieti, es glāstīju viņas matus. Man kādam bija jāsa-
ka — es esmu viens. Viens savā būdā, viens plašajā
mežā, viens vilkaču valstī, viens pret saviem mocītā-
jiem, viens ar savu Dievu...

— Bet kādēļ tu cīnies? — Aija jautāja to, ko miljo-
niem reizū biju jautājis, un tad turpināja: — Tu taču
zini, reiz tie tevi satvers, saplosīs, izsūks asinis! Kādēļ
cīnīties pazaudētu cīņu? Kādēļ nekļūt vienam no
mums?

— Aija, vēl jāpaiet ilgam laikam, līdz jūs — bezasi-
ņu masa, sapratīsīt — mana cīņa ir reālitate, es nees-
mu nekas cits kā jūsu iedomu, vēlēšanos un sapņu re-
fleksija...

Reiz man uzklupa kāds varens vilkacis, un zem viņa
ādas es pavisam tuvu ieraudzīju cilvēka seju, un šajā

sejā bija naidis, slāpes pēc manām asinīm un bailes... Jā, bailes — bailes, jo viņi zina, ja tie neiegūs manas asinis, vilkaču valsts nav droša. Šīs bailes liek tiem palikt vilkaču valstī, neļauj tiem skriet pāri pasaulei un padarīt visu zemi par ēnu valsti. Es zinu, kamēr es būšu šajā mežā, tikmēr vilkači baidīsies — kāda sieviete man var sniegt savu klēpi un no tā var celties jauna cīnītāju cilts, pilna manu asiņu, pilna dzīvības un... un mežs un purvs var sākt plēsties. Mēs varam sākt liet lodes no savām asinīm, no viena cilvēka asinīm iznāk viena lode, kas var nonāvēt vienu vilkaci! Mēs varam uzvarēt! Cilvēki redzēs brīnumu, un brīnumi ir tie, uz kuriem tie būvē savas ticības tempļus!

— Nieki! — Teica sieviete un pacēla nokritušo laka tu. — Es nākšu atpakaļ, es nevēlos, ka tu glūni uz mani kā, kā vilkacis no meža malas, es nākšu pati...

Un tad viņa aizgāja. Pat pēdas nepalika no bezasiņu būtes. Vējš raustīja sauso sniegu.

Krāsns kuņas. Ir silti. Vilkači trako. Mātītes kailas un nekaunīgas. Man ir grūti. Šodien es savās rokās turēju sievieti. Tagad nakts ar saviem sapņiem valda pār pasauli. Vilkači mani kairina. Man rodas vēlšanās atraut savas būdas durvis un saukt: — „Nāciet un dzēriet manas asinis, bet atļaujiet man dzīvot kopā ar citiem!”

Es trakoju. Es atrāvu durvis. Pretim man lēca vilkacis un tā mātīte. Es šāvu. Asinis. Gļotas. Rēciens un elles svelme iesītās sejā. Aizcirtu durvis. Trakoju. Situ galvu pret sienu. Raudāju un lūdzu...

Au-au-au-au...

ī-ī-ī-ī...

Es vairs nespēju izturēt. Ārā vilkači aprija kritušos.
Manās ausīs skanēja ilkpū špakstoņa.

Es raudāju.

Mātīte bija Māra...

I. m a r t s

Veselu mēnesi es neesmu rakstījis. Aija ir bijusi pie manis vairākas reizes. Uz savām rokām es to pārnesu purvam. Es viņai aizsēju acis. Es nevēlos rādīt nevienam savu dzīvības taku — ceļu no purva. Es pat netīcu tam, ko es mīlu. Aija parasti klusē. Apspiesta vārdu straume plūst bez apstājas. Man liekas, viņa mani mīl. Es esmu aizmirsis vārdus mīlestībai, bet es viņu saucu par ezīti, dadzīti, vāverīti, lakstīgalu, žubīti un pumpuru. Viņa raugās mani ar acīm, kuņas nesaprot, neapņē. Es raugos viņas tukšajā sejā, un dažubrīd mani pārņem balles. Es raugos tukšajā sejā un acīs, puspievērtajā mutē. Viņa guļ manā sūnu gultā. Viņa sapņo un dzīvo citu dzīvi.

Vai viņa dzīvo?

Vai es esmu miris?

Rītos no purva kāpj migla. Pavasaris ir atnācis ne-parasti agri. Aija mani apgādā ar pārtiku. Dienās vilkači liek mani pilnīgi mierā un es daudz drošāk stāigāju mežā. Ūdens murd zem manām kājām.

Aija!

Naktis vienmēr ir tās pašas. Es vienmēr, atkal un atkal, esmu lūdzis Aiju palikt pie manis uz visiem laikiem. Palikt pie manis naktīs, kad vilkači gaudo un kauč...

Es vairs nedomāju par Māru. Es viņu nogalināju. Vai es? Vai viņa jau nebija mirusi? Cik reizes cilvēks mirst?

Man vairs nav ložu. Es nogriezu pīlādža bozi un iegriezu krusta zīmi — jeb tas ir zobens? Šis ir mans vienīgais ierocis — runga un dzīvot grība!

Ak, Dievs, es viņu piesaucu, bet vai viņš vēl vienmēr raugās uz mani? Mēs vairs neesam divi... Ak Dievs, kaut nāktu mēris! Kaut būtu tikai dienas un naktis izzustu. Kaut es būtu viens... ar Aiju visā Vilkaču valstī... Kaut visa zeme pārvērstos tuksnesī, purvā, mežā...

Vilkači kauc. Bet nakts drīz beigsies, un es atkal satikšu Aiju. Es viņu gaidu. Es viņu vēlos sev blakus. Es viņu vēlos ar katru asins pili, katru muskuļa dzīslu...

Aija!

1. maijs

Mana cīņa nav bijusi veltīga! Šodien es Aijai parādīju savu taku. Viņa teica:

— Es palikšu pie tevis!

Es zinu, viņā atdzimst manas asinis. Es... mēs... Mēs vairs nebūsim vieni! Mēs būsim! Mēs esam! Un mežs un purvs sāks plēsties! Vilkači dreb bailēs, un notiks brīnums — mana cīņa nebūs bijusi veltīga!

Pēdējo reizi viņa aizgāja uz klajumu. Viņa mani skūpstīja un pirmo reizi smaidīja. Smaidīja... Es vairs nebīstos — viņa ir daļa no manis!

Es sēdu savas būdas priekšā. Kāpuri lien pār tikko dīgt sākušo zāli. Pāri purvam skrien putni. Tie zina savus ceļus. Visa pasaule smaržo kā dzīvības vīns.

„Es nākšu atpakaļ!” Tā viņa teica un smaidīja. Šī ir pēdējā diena, kad rakstu, man vairs nav jāuztic savas domas papīram — es tās varu uzticēt dzīvam cilvēkam. Aija ir atdzimusi — viņa sevi apzinās!

Saule spīd acīs. Aija nāk pār purva taku. Es viņai gribu steigties pretim, bet manas kājas neklausā. Viņa pīenāk man pavisam tuvu. Viņa nesmaida. Es rakstu pēdējo vārdu, kuŗu viņa man saka —

— Piedod!

13. oktobris

Jūra ir nemierīga, un laiva svaidās. Aiz manis paliek Vilkaču valsts krasts. Vakar viņi mani izlaida no saltā nama — bez asinīm, bez dvēseles, bez skaņām. Viņi no manis vairs nebijās.

Rudens vējš un sāļais ūdens saldē manus pirkstus. Zīmulis ķeras lapā, kā nevēlētos veidot vārdus. Es nevaru saprast, kas ar mani notiek... Manī kaut kas plūst, kūšā, cīnās...

Vilkači cerēja — es mūžīgi palikšu ēnā, bet...

Kas notiek ar mani? Es esmu miris, un es tomēr dzīvoju!

Manī plūst, vārās un verd — tikai dažas pilītes...

„Piedod!” Aija tā man teica. Es viņu redzēju vēlāk. Bālu un vāju sievu. Viņa mani gaidīja, kad es iznācu no saltā nama — bet es viņu nepazinu...

Ilgi es klīdu ielās. Tās bija ēnu pilnas. Un tad es zināju — man jābēg. Es vairs nespēju cīnīties. Es vairs nevēlos būt tikai masu spogulis — man jābēg.

Jūra. Gaisma. Jūra.

Mana laiva peld projām no krasta. Es esmu viens, bet manas asinis aug, atdzimst, plūst... Es dzīvoju!

Mans Dievs!

Ne jērs, bet tīgeris! Ne krusts, bet zobens!

SATURA RĀDĪTĀJS

	lpp.
1. Bailes	5
2. Mirstošā pilsēta	8
3. Muša	39
4. Pēdējais spogulis	49
5. Varonis	61
6. Žurka	67
7. Pulkstenis negāja	73
8. Miglaina diena	82
9. Lielais loms	89
10. Tikai viena kļūda	97
11. Nodevējs	108
12. Cilvēki straumēs	126
13. Kuģis kas neizgāja jūrā	156
14. Ceļojuma nobeigums	164
15. Dieva mērkaķis	169
16. Dienas grāmata no vilkaču valsts	177

TABLE OF CONTENTS

1. Introduction 1

2. Theoretical Foundations 5

3. Experimental Methods 10

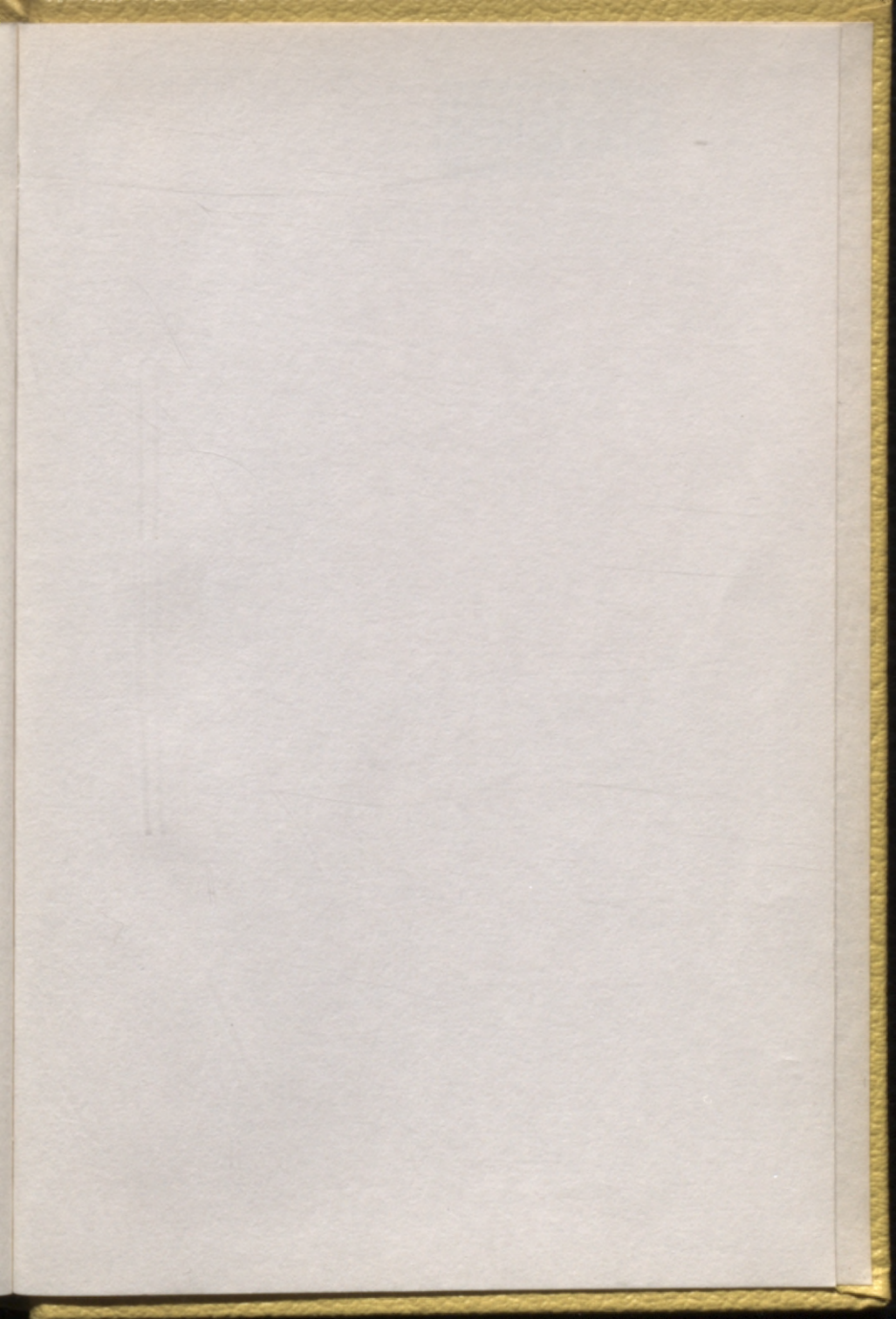
4. Results and Discussion 15

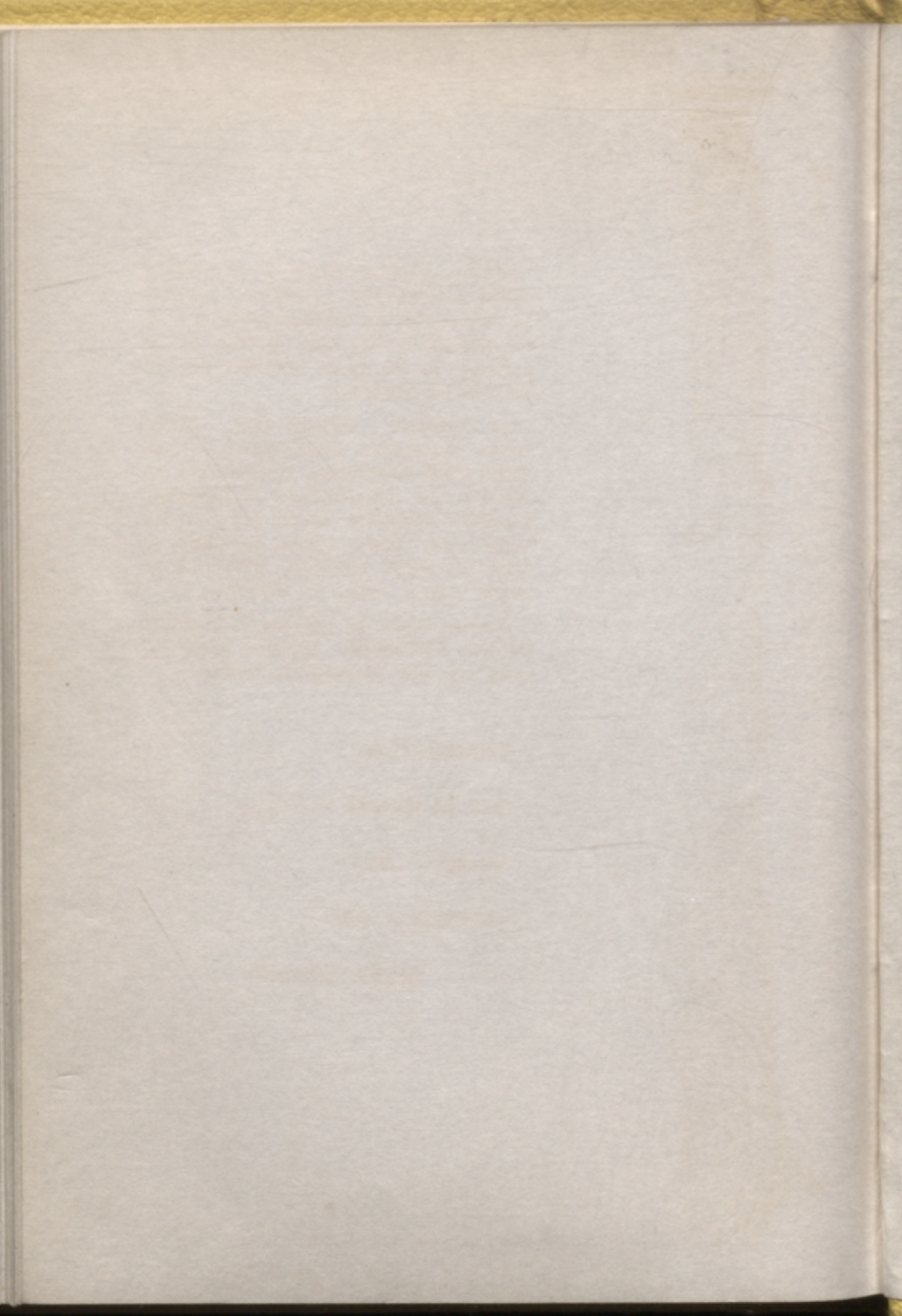
5. Conclusions 20

6. References 25

7. Appendix 30

8. Index 35

20.-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306119283

